

Min moder sade en gång på sina sista dagar, att om jag någonsin kommer i beröring med Herr Snellman jag skall hjertligen helsa från henne – hon var, mycket sjuk på slutet, men hade sin fullkomliga sans och tanka, ända till sista stunden, ja man kan riktigt säga att hon dog lefvande.

Min gosse tyckes påminna om henne, han är nu sju år och visar goda anlag för sång och vetande i allmenhet – roligt skulle det vara om han kom att likna sin mormor, det tycker så många af hennes anhöriga. Förlåt dessa rader – men det var mig omöjligt att låta ett så godt tillfälle gå ur handen, att sända en helsning, till den fordna och som jag hoppas, ännu varande vännen från den i fjerran land varande vänninnan

Ebba Adelsvärd
f. v. Knorrning

10

190 J. L. SNELLMAN – J. V. SNELLMAN AUGUSTI 1856

HUB, JVS handskriftssamling

20

Älskade Make!

Nu just uppstigen ifrån sängen, sätter jag mig ned, för att skriva Dig några rader. I går då vi återvände, hade barnen så ledsamt, isynnerhet Janne, han sade att han inte hade någon alls, att leka med, sedan Henrick reste, på hela dagen ville han inte ut, utan gick blott efter mig, på aftonen kl. 1/2 åtta kom Olivia, hon hade varit på Simola och Vårdinnan skickade en korg med utmärkt sköna stickelbär, hon, och sedan bad hon alla barnen och oss alla komma dit och äta. Farväl Älskade Vän

30

Din
Jeanette

Lilla Gossen badade i går och i dag är han glad och frisk.

191 DET AKADEMISKA STUDIUM

HUB, JVS handskriftssamling

40

A<kademiska> st<udium> I

M<ina> H<errar>. – Ingen af Eder törer det förundra, att jag med blandade känslor beträder denna plats, hvarifrån på ett lustrum ingen stämma talat till Eder i den vetenskaps namn, hvars odling vid detta universitet det nu tillhör mig att uppmuntra och leda. Snabbt hafva för dess intressen härstädes skickelserna vexlat. En svag och misströstande själ kunde denna vexling fylla med oro för morgondagens osäkerhet. Men denna svaghet bör hos menniskan icke finnas; ty hvarje lifvets förhållande lyder vexlingens lag. Och om någon känsla af endast undergifven resignation kunde röra sig i min själ; för Eder, i förhoppningarnes ålder, vid tröskeln till den manliga verksamhetens vädjobana, bör den vara fremmande. Hvarje ny väg, som för Eder öppnar sig till vetandet, bör för Eder vara en glad himmelens gåfva, öfver hvars

50

framtida bestånd I icke först ängsligt grubblen, utan hvilken I endast hafven att raskt beträda såsom ledande till ett nytt fält för Er ungdomsfriska håg att veta, verka och gagna, säkra att hvad, som i Eder lefver med en fast öfvertygelses och fast viljas ||lif, äfven *med* Eder lefver en framtid till mötes,

Och det är förhoppningen härpå, som i denna stund äfven lifvar mig. Väl har min förtröstan antagit små proportioner mot dem, den egde, då jag för mera än || två decennier tillbaka för första gången såsom lärare här uppträdde. Jag kan bland annat icke mera vänta, att hos många generationer af kunskapsökande väcka kärlek för tankens vetenskap. Naturens ordning gör min återstående verksamhet kort. Jag kan icke heller hoppas, att numera med samma själens värma som då lifva denna kärlek hos andra. Men jag bör dock hoppas, att icke befinnas en så oskicklig och ljum tolk för vetenskapen, att dennas egen mäktiga dragningskraft icke under den tid, mig är unnad att vid detta universitet tolka dess läror, skulle tillvinna densamma flera eller färre bekännare, åt hvilkas eldigare håg och yngre krafter dess framtid härstädes skall vara väl anförtrödd. Med ett ord, mitt hopp och min omsorg skall i första rummet vara, att finna en efterträdare, Det är så jag bäst kan ådagalägga min tro på en framtid för vår vetenskap vid detta lärosäte.

En genom sin synnerliga värma för alla bildningens intressen lika mycket som genom sitt skarpsinne utmärkt tänkare, *Johan Gottlieb Fichte*, framställer betydelsen af ett universitet ungefär som följer:

Hvarje generations uppgift är, att förkofra mensklige bildningens af densamma mottagna arf och sålunda förökadt öfverlemna det åt kommande släkten. I vetenskaperna är den del af detta arf, som vi kalla intellektuel bildning, nedlagdt. Universitetet är nu en inrättning enkom för att försäkra en sådan den intellektuela bildningens oafbrutna och jemna fortgång från slägte till slägte, det är den plats, der hvarje tidsålder i en förutbetänkt, regelbunden ordning öfverlemnar sitt högsta vetande åt den nästföljande. Men mensklige bildningen är öfverhufvud uppenbarelsen af Guds råd om menskligheten; den intellektuela bildningen, vetenskapen, är vetande om den Gudomlige verldsordningen, om tingens eviga lagar och om mensklighetens egen, den mensklige, andens och dess utvecklings lag. Då nu alltså universitetet har att fortplanta allt det gudomlige, som någonsin i menskligheten uppenbarat sig, att åtminstone bevara detta i dess allmänna principer och slutföljder och öfverlemna det oförderfvadt åt kommande släkten, och då det har sig ålagt, att ytterligare utveckla detta vetande, således att låta vetandet om det gudomlige framträda i nya former, så lefver i detsamma, i universitetet, mensklige anden sitt sanna, af intet stillastående afbrutna, öfver all förgänglighet upphöjda lif; och då universitetet fyller denna sin bestämmelse, är det den vigtigaste och heligaste institution, menskligheten eger.

Denna så upphöjda, så enkla och obestridligt rigtige åsigt af, hvad ett universitet är eller borde vara, som kanske blott förlorat i klarhet och kraft genom min, i detta sammanhang likväl påkallade framställning, skulle för sig lemna text till en serie af föreläsningar. Vi skola också till den och till Fichte's åsigter i öfrigt om vetenskap och lärd bildning återkomma. Här erinrar jag blott om, hvad vid en sådan universitetets bestämmelse en universitetslärare, hvad en universitetets lärjunge bör vara, hvilka fordringar de båda böra ställa på sig sjelfva, och hvilket allvar deras lif kräfver, om de icke till och med i hänseende

till den goda viljan inför dessa fordringar skola med blygd bestå.

Dock det är i en bestämd afsigt, jag här citerat den utmärkta tänkarens lära. Är universitetet denna anstalt för den högsta intellektuella bildningens fortplantande från släkte till släkte, hvilken lucka i dess organisation, hvilken bristfällighet i dess uppfyllande af sina åligganden åstadkommer då icke filosofins uteslutande ur dess läroämnenes antal. Jag måste antaga, att jag talar till ett auditorium, för hvilket filosofin såsom vetenskap är obekant. Men hvar och en af Eder M(ina) H(errar) känner historien nog, för att förstå mig. Tag alltså bort filosofin ur Orientens kulter och kultur. Tag henne bort ur Antiken, isynnerhet ur Grekernas vetenskap, litteratur och samhällslif. Låt henne försvinna ur Medeltidens vetenskap. Låt vidare Baço, Cartesius och Spinoza icke hafva lefvat; låt 18:e seklets filosofi vara död för Frankrikes och Europas historia. Glöm att en Leibnitz en Kant, en Fichte, en Schelling och Hegel funnits till! Utplåna dessa hundradetal namn på mensklighetens lärare i alla tidsåldrar, hos alla folk! Och jag frågar icke: hvad sammanhang återstår då i vetenskapernas historia, hvad sammanhang i den borgerliga historien, hvad lif i nationallitteraturerna – utan jag frågar: hvad återstår egentligen, som man vill kalla mensklighetens utveckling, som, förtjenar namn af menskliga kulturens fortgång? Grip in vid hvilken länk som helst på denna kedja af orsaker och verkningar, som vi kalla menskliga kulturens historia, världshistorien, och den hänvisar säkert till ett tankens system, till ett system af åsigtger rörande människans förhållande till naturen, rörande samhällslifvet, rätt och pligt, rörande det ändligas förhållande till det oändliga. Endast i de råkaste folks yttre öden, eller hos de i råhet åter försjunkande bildade kunna vi finna ett lif, som står utom samband med filosofin – emedan det äfven förhåller sig i lika grad likgiltigt till kulturens allmänna gång.

Men om filosofin är så djupt rotad i mensklighetens, än mer i menskliga vetandets historia, huru vill man väl utesluta denna vetenskap ur traditionen från släkte till släkte? eller på hvilken ståndpunkt ställer sig väl ett folk, som från sig utesluter dess fortbildning?

Jag anför icke detta, för att uppkalla det nyss förflutnas skugga, utan för att framhålla betydelsen af ett gladare närvarande. Och då jag detta gör, skulle jag förneka min egen känsla och förglömma det tillbörliga, om jag icke, upprepande, hvad, jag förut haft tillfälle säga eder M(ina) H(errar), skulle erkänna och prisa det ädla och upplysta tänkesätt, vi hafva att tacka för den rättvisa, detta universitet vederfares, då här i dag denna vetenskaps talan åter fritt får föras, och min uppmaning ställas till Eder, att åt dess studium egna Eder själs håg och krafter.

Ty i filosofin är all vetenskaplig Sedelära grundad. Hvad vilja och viljans frihet är? hvad rätt är? hvad pligt är? hvad sed är? – dessa frågor och deras besvarande är filosofi. Uppfostrans vetenskap, Pedagogiken, är likaså en filosofisk disciplin, och den del af densamma, man kallat Hodegetik, eller läran om ordningen och sättet för det vetenskapliga studium öfverhufvud, måste likaså grunda sig på den filosofiska uppfattningen af vetenskapernas system.

När jag således inbjudit Eder M(ine) H(errar) till de föreläsningar, jag under läseårets lopp kommer att hålla öfver nyss sagde ämnen, kallar jag Eder till den tankens sysselsättning, som kallas filosofi eller spekulation. Dess föremål, som är *omne scibile*, menskliga vetandet i dess helhet, är för oss det nämnda, »ordningen och sättet för det vetenskapliga studium», för universitetsstudierna eller såsom vi med en

gammal benämning kallat det, för det akademiska studium, och i en annan serie föreläsningar, bestämmandet af viljans frihet, förverkligad i det rätta i pligten, i seden. Hvilket det filosofiska förfarandet vid utredningen af dessa ämnen är, det kan endast sjelfva denna utredning lära oss. Den fordran ställer dock hvar och en på filosofins metod, att den bör vara bevisande och, då den icke t. ex. i ämnen sådana som de nyssnämnda kan åberopa sinness erfarenhet, vara bevisande genom, hvad man kallar rena förnuftsgrunder. Men en sådan bevisning medger inga antaganden, inga förutsättningar. Filosofin kan således strängt taget icke ens förutsätta sitt innehåll, sjelfva föremålet för det filosofiska vetandet, detta *omne scibile*, hvarom vi nyss talade. Hennes metod måste, för att vara utan förutsättning, i och med bevisningen gifva sig sitt innehåll, föremålet för bevisningen. Detta har varit och är all filosofis högsta problem.

Häraf är lätt att fatta skilnaden mellan filosofins system och öfriga vetenskapers. I dessa är materialet, innehållet gifvet, och systemet är en för detsamma mer eller mindre yttre ordning. Filosofin har, så att säga, intet färdigt material att ordna; allt dess innehåll måste framgå ur sjelfva bevisningen, såsom en länk i det sig utvecklande systemet. Ett sådant system, som är icke blott form, utan tillika innehåll, är, såsom man lätt inser, system $\kappa\alpha\tau' \epsilon\zeta\omicron\chi\eta\nu$, sjelfva systemets vetenskap. Den är på engång den mest fria och den mest bundna – fri, emedan den ingenting förutsätter och antager, bunden just härigenom, emedan i den icke finnes något annat än sträng bevisning.

Mina Herrar! Jag har sagt det, filosofins metod och således denna vetenskaps hela art kan endast inom filosofin utredas och förstås. Hvad jag nyss anfört, är derföre blott en berättelse om filosofin. Den skall också blott tjena till erinran derom, att denna vetenskap icke är något tidsfördrifsstudium för dilettanten, att hon icke heller kan meddela den vettgirige sina resultater, utan mödan att vandra den väg, som till dem leder, ty hennes resultat är icke något annat än summan af bevisningen, sjelfva systemet. Den, som icke vet att uppskatta detta, som icke känner behofvet och värdet af ett i sig fast, sammanhängande vetande, är icke ämnad till filosof.

Likväl ville jag icke afskrämman någon. Det skulle isynnerhet glädja mig, om rätt många bland den studerande ungdomen kunde finna sin glädje vid föreläsningkursen öfver »Det akademiska studium». Såsom i sin detalj en tillämpad disciplin företer Hodegetiken icke samma stränga lynne, som de rent teoretiska delarna af filosofins system. Mitt bemödande skall också blifva, att genom tillämpning på, hvad som ligger hvar och en af Herrarne nära, våra universitetsstudiers förhållanden och behof, göra dessa föreläsningar gagneliga för den omedelbara studiipraktiken, såsom jag också hoppas, att under dem kunna meddela något helsosamt råd ur min icke ringa erfarenhet af studentlivets företrädande och sedligt fostrande art, men äfven vådor och olater. Välbetänt har jag valt detta ämne, icke blott för dess tillämplighet, utan äfven emedan dess behandling kan tjena till propedeutik för ett strängare studium.

Ett sådant strängare studium är genom sin natur Sedeläran, ehuru äfven den, såsom tillhörande den praktiska delen af filosofins system, ger eftertanken ett fält för jmförelse och tillämpning på förhandenvärande förhållanden i människans enskilda lif och samfundslifvet – hvarigenom bevisets uppfattning lättas. Men om öfverhufvud en vetenskaplig Sedelära skall finnas, har den allt sitt värde af den stränghet, hvarmed dess notioner bestämmas. Menniskans sedlighet

måste, alltid blifva beroende af den tidigare uppfostrans inflytande. Men skall ett dåligt sådant inflytande rättas eller ett godt stegras, så kan det icke ske genom ett öfvertalande, hvars intryck ett annat öfvertalande, begärens egoismens och omständigheternas makt åter utplånar, utan genom ett öfvertygande, genom en fast bevisning, hvilken äfven under förvillelsen orubbadt kvarstår såsom medvetande om sanningen, såsom ett outplånligt samvetets vittnesbörd. Noggrann bestämning, sträng bevisning är derföre i denna vetenskap ett oundgängligt kraf. Men vetandet har öfverhufvud sitt af handlingens verld och af tillämpningen på densamma oberoende värde; och det är främst ur denna synpunkt äfven Sedeläran visar sig böra vara grundad på sträng bevisning. Den orubbliga öfvertygelsen om, hvad rätt är, äfven om detta icke af individen verkliggöres eller dess verkliggörande af hans öga icke skådas, höjer själen öfver alla tidsinskränkningar till insigt i, hvad som varit, till erkännande af, hvad som är, och till tron på, hvad som komma skall. En öfvertygelse af denna art grundlägges icke genom lösa antaganden och mångsidiga sannolikheter. Dess enda botten är en fast insigt.

Botaniken kan räcka sina älskare ett grässtrå; mineralogin sina en sten – och det faller ingen in att betvifla, att icke dessa gåfvor äro verkliga, verkligen finnas till. Filosofin har icke samma lätthet att göra sina idkare rika. Hennes gåfvor äro den mödosama bevisningens frukter, begrepp och ideer, hvilka hafva sin verklighet endast i det tankens tvång, som fostrat dem. Men denna verklighet är i sanning icke mindre säker än gräsets och stenens. Eller finnes någon verklighet säkrare än tankens egen tillvaro? Låt universum förgås; dock lever medvetandet om sjelfva denna förgängelse. Och åter medvetandets egen verklighet är dess förnuftighet, tankens oföränderliga lag, hvaraf sjelfva detta medvetande är en försvinnande uppenbarelse. Derföre: den förnuftiga insigten, denna samma stränga bevisning, hvarom vi talat, den har sitt bestånd äfven utom handlingens verld, den har i sig sjelf sitt oförgångliga värde. Den är såsom sådan icke medvetande om tingen, om något, som är, utan Sjelfmedvetande, förnuftets eviga varande, det Varande, som icke är för något annat, utan är sitt eget vetande.

Så är det klart, att, om våra undersökningar skola skänka oss någon frukt, denna endast genom bevisningens noggrannhet står af vinna, så att ingen sats, ingen lära blir vår vinst annorlunda, än såvida den bevisning, som fört till läran i densamma innefattas. Hvarje maklighetens anspråk på vetande utan vetandets möda visa vi derföre ifrån oss.

Och dock må vi icke skatta frukten för handlingen af det vetande, vi eftersträfvat, för ringa. Sannerligen M(ina) H(errar), då jag betänker, att det åligger mig visa Eder vägen till ett fruktbart användande af Eder tid och Edert arbete här vid Högscholan, att rätt sköta det kall fäderneslandet efter Edert eget val här gjort till Edert, och att å andra sidan framställa, hvad af Eder lifvet igenom kräves, för att bära vittne om Eder andens förnuftighet – då jag betänker detta, må jag väl prisa den lyckans gunst, som skänker mig tillfälle att medverka för allt, hvad i det närvarande är Eder viktigt – och för allt, som skall bestämma Eder stundande mannaverksamhet. Trefallt lycklig jag, egde jag förmåga och krafter att så begagna denna lyckans gunst, så utföra, hvad den åligger mig, att ingen, ingen af Eder måtte lemna detta rum, utan fast håg, att något ädelt verka för fosterland och mensklighet, utan ett i Eder själ nedlagt frö till det vetande, den försonande åsigt af lifvet och tingen, som förmår hålla Eder ande upprätt, äfven då, såsom en tung

erfarenhet snart skall lära Eder, hvad I verkligen gjort och verkat sammankrymper till ett ringa mått, vida under det Edert uppsåt och Edra förhoppningar utstakat. – Men – huru skulle jag tala härom, utan att veta och erkänna, att min verksamhet här är underkastad samma allt menskligt sträfvandes oblidkeliga lag, och utan att för äfven den minsta frukt, den må medföra, ur min själs innersta ödmjukt tacka Honom, all sannings och godhets eviga Ande, hvars verk äfven detta ringa individens arbete för det goda är,

10 A<kademiska> St<udium> II,

Då vi skola sysselsätta oss med Det akademiska studium, alltså med något helt hvardagligt, med förhållanden, af hvilka vi dagligen omgifvas, enkelt taget blott med en sysselsättning, som väl får antagas vara hvars och ens af oss de dagliga – så synes om denna hvardagssak just icke vara mycket att säga, och isynnerhet kan det tyckas, som om, hvad dervid må finnas anmärkningsvärdt, väl kunde enkelt framföras utan all vetenskaplig tillrustning.

20 Men med vetenskapligheten, principerna och sammanhanget i detta hvardagslivets görande och låtande förhåller det sig som med det sköna och poetiska i desamma. För den prosaiska menskligheten finnes der i dem idel s. k. hvardagslifs prosa; men med några rader förmår skalden i dem blotta ofta den skäraste poesi. Vetenskapen eger nu väl icke konstens trollstaf med dennas förmåga, att åstadkomma ögonblickliga förvandlingar. Mödosamt banar hon sig en väg till tingens insida; men lika säkert som skaldekonsten finner hon der alltid en grund och botten af upphöjda ideer, hvilken hon blott behöfver lägga i dagen, för att förbyta de skenbart likgiltiga hvardagliga tilldragelserna till en betydelsefull verklighet.

30 Så synes det åtminstone mig, såsom om Johan Gottlieb Fichtes af mig i senaste föreläsning citerade yttrande om universiteternas betydelse borde ställa detta vårt hvardagsarbete, universitetsstudierna, i en dager, i hvilken skådade deras sken af hvardaglighet försvinner.

40 Årtusendens vetande, eller bättre: det vetande, hvartill menskligheten under årtusendens mödosama arbete hunnit, detta vetande, och närmare det bästa deraf, det bepröfvadt sanna och det som främst förtjenar att ännu pröfvas, det öfverlemnas såsom ett heligt arf från slägte till slägte icke blott att såsom en död skatt förvaras, utan för att ytterligare utvecklas och tillvexa i omfång, i djup, i inre fasthet och sammanhang; och detta vetande är icke blott en snillets och inbillningens lek, eller en tom förståndsöfning, utan en fortgående gudomlig uppenbarelse, en fortsättning af den skapelseakt, som i människan inbläste en lefvande ande och gjorde henne till Guds beläte, ett vetande, som i främsta rummet skapat och skapar individers, nationers, mensklighetens öden. Detta vetande nu öfverlemnas från slägte till slägte på alla bildningens vägar, genom föräldravård, genom skolundervisning, genom kyrkans lära, genom den allmänna sammanlefnaden, genom åskådning af menskliga uppfinningens och flitens verk och bekantkap med samhällsins<ti>tutionerna, och äntligen genom litteraturens jemnt

50 vexande rikedom. Men för att öfverlemnas i sin högsta form, i den form, i hvilken det icke är blott rhapsodiskt vetande och vetande på god tro, utan sammanhängande fast insigt och öfvertygelse, i den enda form, i hvilken det kan med säkerhet och framgång utvecklas och förökas, för att i denna form, såsom vetenskap, öfverlemnas och förkofra detsamma, har behofvet framkallat särskilda institutioner, åt

hvilka detta arbete är öfverlåtet. Dessa institutioner äro universiteterna, detta arbete är universitetsstudierna, arbetarena äro universiteternas lärare och lärjungar, äro således äfven vi, som tillhöra detta universitet, ären M^(ina) H^(errar) ! – Denna är Fichtes lära om vårt hvardagsarbete.

I egen M^(ina) H^(errar) studentsånger, bland mycket dåligt och betydelselöst äfven åtskilligt skönt, och om äkta skaldskap vittnande, men jag känner ingen sådan sång, i hvilken skaldens snille skulle så adla studentlifvet, som denna den Tyska filosofens lära det gör.

Men om denna åsigt af universiteternas betydelse vid deras stiftande ledt folken och regeringarne, är man väl, vid en blick på det närvarande färdig att utbrista: *Quantum mutata ab illa!* Det förstås väl lätt, att så icke är fallet, att man icke klart medvetet hade det här uppgifna ändamålet med universiteternas stiftelse, ja att allt fortfarande deras grundläggande och upprätthållande sker af s. k. statsreson, icke i följd af några filosofiskt-kosmopolitiska planer. Men detta hindrar icke, att icke dessa institutioner till sin sanna idee stå vida utöfver statsskälens ofta inskränkta krets, såsom t. ex. familjebandets högt sedliga betydelse icke sättes i fråga deraf, att äktenskap ingås af blinda tycken eller af beräkning eller af andra rent tillfälliga orsaker. Och äfven om ett universitets ändamål fattas vida inskränktare, än Fichte det gjort, finnes dock skäl nog till utropet: *quantum mutata!*

Att för examensbehovet motvilligt och mödosamt i minnet inpregla ett kompendium, under ljuf förhoppning likväl, att, sedan examen väl är öfverstånden, vara för hela lifvet befriad från dylik ansträngning, från allt kunskapsamlande öfverhufvud – detta är något icke blott himmelsvidt skildt från bemödandet att upptaga och utveckla de förgångna årtusendenas vetande, utan äfven total frånvaro af allt vetenskapligt studium, i hvilken mening än detta ord må fattas. Och detta slags universitetsläsning torde dock beklagligen böra anses vara det mest förekommande. Men äfven der studierna skötas med ädel ärelystnad, att genom vetandet kunna något blifva och verka i världen, saknas ännu ofta medvetande, i hvilken tjänst det är, som individen insamlar kunskap för att teoretiskt eller praktiskt använda densamma, och än oftare verklig insigt i detta görandes sanna art. Äfven den sällsyntare förekommande hågen till vetande för vetandets egen skuld är i saknad af denna insigt sjuklig och öfvergår icke sällan till detta mångläseri, som dödar all produktivitet både i vetande och handling.

Men det är, så vidt jag förstår och fattat förhållandet, icke blott saknad insigt i vetandets natur och universitetsstudiernas betydelse öfverhufvud, som oftast vållar dessa studiers förvändhet eller underlägsna skick. Med denna brist förbinder sig en annan lika menlig, den bristande insigten nemligen i de särskilda vetenskapernas betydelse för menskligen bildningen och häraf följande oförmåga, att i studierna träffa ett val och gå en väg, som skänker tillfredsställelse, emedan öfverensstämmande med individens tidigare utbildade själsriktning och hunna bildningsstadium samt lefvande frukt för den verksamhetskrets, åt hvilken han vill egna sitt lif. Det är vägvisningen i detta hänseende, som för studenten är vida viktigare, än den rörande ordningen och sättet för någon särskild vetenskaps inhemtande, och det är den, som utgör Hodegetikens väsentligaste uppgift.

Att utreda de särskilda vetenskapernas betydelse för menskligen bildningen, är att utveckla deras inbördes förhållande, d. ä. hvarje vetenskaps förhållande till menskligen vetandet i hela dess omfång. Man anmärker med rätta: bildningen är icke blott vetande, utan äfven håg

och förmåga att handla såsom bildad människa, att vara verksam för bildningens intressen; – och man kan därför fordra, att vid pröfningen af de särskilda vetenskapernas vigt och betydelse äfven afseende bör fästas på deras inflytande i detta hänseende. Men detta inflytande kan för det första icke fattas, förrän vi begripa det rent teoretiska förhållandet. Man kan t. ex. uppgifva hvarjehanda synpunkter för att bedöma hvad man kallar nyttan af juridikens studium; men dessa synpunkter äro då helt och hållet tillfälliga, kunna hafva sanning för särskilda gifna förhållanden, i någon särskild stat, under ett gifvet samhällsskick, för ett visst stånd eller det enskilda behovet. Men man lär sig härigenom icke inse, hvilken betydelse icke lagkunskapen, utan den vetenskapliga juridiska insigten i sin tillämpning på samhällslifvet har för menskligheten och människans bestämelse öfverhufvud. Man kan väl genom en sådan ytlig betraktelse, ur sjelfvalda synpunkter, ledas att insamla kunskap, efter hvad man pröfvar, att behovet fordrar, men man söker icke vetande af oafvislig pligtkänsla; hvilket sker endast der insigt finnes i vetandets nödvändiga tillvaro i och för sig, emedan människan då genom bristen derpå känner sitt människovärde kränkt.

10 //Recitation> – Om resultat af forskning – hos Fichte speciellt//

Vetenskapernas rent teoretiska förhållande till hvarandra, eller, hvad som är detsamma, deras förhållande till den intellektuella bildningen öfverhufvud kommer alltså att utgöra det hufvudsakliga föremålet för vår undersökning. Denna undersökning är för det andra hufvudsak redan genom det omfång, hvartill vi på förhand inskränkt densamma, nemligen till det Akademiska studium, till arten af det vetenskapliga studium, såsom icke blott inhemtande af mensklighetens traditionella vetande i vetandets sanna form utan äfven dess utveckling och förökande. Men detta angår allt vetenskapen såsom teori, icke det vetenskapliga vetandets tillämpning i handlingens värld.

Metoden för någon särskild vetenskaps studerande kunna vi deremot endast exempelvis beröra. Handledningen i detta hänseende tillhör icke blott de särskilda fackläraryrkena, utan kan naturligtvis blott af dem med full insigt och erfarenhet meddelas. En sådan handledning är visserligen af stort gagn och äfven i sig lärorik, der den grundas på den ifrågavarande vetenskapens system i sig. Men den lära om vetenskapernas inbördes samband, om hvilken vi talat, har större vigt icke blott genom föremålets större omfång, den vidsträcktare utsigten öfver intelligensens värld, utan förnämligast genom den djupare insigt i intelligensens väsende, hvartill densamma förer – och genom den vetenskapliga håg, en sådan insigt, der den blifvit fast öfvertygelse, måste grundläggas.

Redan det rent teoretiska intresset bör vid en undersökning, sådan som den antyddas, vara nog. Blotta insigten i, hvad vetande och vetenskap är, har såsom den vetenskapliga forskningens medvetande om sig sjelf i sig sitt ändamål. Men då vi gå till denna undersökning med afsigt, att lära något om ordningen och sättet för det Akademiska Studium, kan det redan på förhand inses, att regeln för detta studium måste blifva en enkel tillämpning af, hvad undersökningen lär oss om vetenskapens natur i allmänhet och om det inre sambandet mellan de särskilda vetenskaperna, om dessas egen förnuftiga ordning. Denna tillämpning skall därför blifva det andra hufvudföremålet för min framställning.

Och då vidare den vetenskapliga forskningen är ett kall i samhället,

hvars utöfning börjar med det Akademiska studium äfven såsom blott inhemtande af det traditionela vetandet, leder oss sammanhanget att för det tredje skärskåda äfven detta kalls pligter öfverhufvud och särskildt sammanfattningen af studentlivets åligganden.

||Men förrän vi kunna ingå på undersökningen af vetenskapernas samband måste vi göra det för oss begripligt, hvad *vetande* öfverhufvud, hvori detta andens förfarande, som vi kalla vetande, består – eller närmare genom sjelfva denna utredning måste redan de skilda vetenskapernas samband framstå. Ty vi betrakta icke vetandet såsom en yttre form, i hvilket hvarjehanda innehåll, likgiltigt hvilket kan upptagas. Den enklaste eftertanke säger, att t. ex. vetandet om Gud är af annan art, än vetandet om detta närvarande sinnliga föremål – denn«a» kathedrer t. ex. – af annan art icke blott till innehållet utan äfven till formen.

10

Derföre utgör också utredningen af vetandet i och för sig, betraktandet af vetandets former redan en klassifikation af vetandets innehåll eller såsom man gemenligen säger dess föremål.

Det är denna undersökning af vetandets art af Andens teoretiska förfarande öfverhufvud, som i vår kurs kommer att utgöra egentliga svårigheten. Jag ber H«errarna» söka med allt allvar följa den; ty sedan vi arbetat oss genom densamma, utgör det öfriga en tillämpning af de vunna resultaten.

20

Och såsom jag nämndt framgår ur denna undersökning omedelbart äfven insigten i vetenskapernas inbördes samband – hufvudpunkten i vår forskning och denna framställnings första afdelning.

Den andra blir såsom jag nämnde, tillämpningen af den sålunda vunna insigten på det vetenskapliga studium och den tredje den rent praktiska användningen för uppfattandet af studentlivets åligganden.||

Jag nämnde i föregående föreläsning, att denna kurs utgör en filosofins propedeutik, en utom filosofins system stående förberedelse till dess studium. Filosofins system kan nemligen icke vara något annat, än Vetenskapernas, Vetandets allmänna system, läran om hvad vi ofvan kallat de särskilda Vetenskapernas, ur vetandets väsende härledda inbördes samband. Hvarföre undersökningen här ännu måste stå utom filosofins system som sådant, skola vi längre fram söka att lära inse. På förhand kan blott nämnas, att detta grundar sig på den utgångspunkt, vi här måste välja, nemligen undersökningen af vetandets väsende ur psykologisk synpunkt. Resultatet, uppställningen af Vetenskapernas samband blir derföre endast Schemat för filosofins system, utan den sammanhängande begreppsanalys, som utgör Systemets bevisning som sådant och ger detta schema dess spekulativa innehåll.

30

40

Denna undersökning är M«ina» H«errar» en propedeutik för mig såsom för Eder. Hvad jag här lärer, är icke något fullfärdigt, en reproduktion af något förut inlärdt, utan det första utkastet till, hvad jag hoppas framdeles kunna framställa utförligare och strängare bevisadt, ett utkast till summan af allt det, jag någonsin kommer att från denna plats föredraga. Må jag tillägga, att min förhoppning om framgång häri är osäker, att framgången förutsätter ett långt arbete, hvartill kanske min tid kan blifva för kort. Jag fruktar dock icke, att möjliga misstag skola bringa Eder skada. Hvad man kallar *jurare in verba magistri* är så stridande mot allt vetenskapligt sträfvande, att det icke hos någon af Eder bör finna rum. Ty endast en öfvertygelse, stödd på egen forskning och pröfning förtjenar namn af vetenskaplig insigt. Såsom exempel – såsom uppmuntran och ledning till en sådan pröf-

50

ning, skall hoppas jag detta vårt gemensama arbete icke vara för Eder förloradt. N. B. Fredagen,

A<kademiska> St<udium> III,

Hvad är vetande? Denna fråga är i sjelfva verket densamma som frågan: hvad är menniskoanden?

10 Det måste förefalla såsom vore filosofin en lika lättlärd som mycket uppdagande vetenskap, om den utan vidare förberedelse skulle kunna gifva ett tillfredsställande svar på dylika frågor. En sådan förmåga eger den dock icke, och kan icke ega den. Behandlingen af någon särskild del af filosofins system har tvärtom alltid den svårighet, att utgångspunkten, såsom af all föregående undersökning oförmedlad, i mer eller mindre mon blir ett antagande. Denna svårighet häfves blott till en viss grad, aldrigfullkomligt derigenom, att antagandet genom konsekvensen i den på detsamma grundade undersökningen förklaras och rättfärdigas; –

20 Sanningen häraf inses lätt äfven i ifrågavarande fall. För den allmänna föreställningen äro ande och materie de tvenne notioner, hvilka jemföras med hvarandra, för att vinna något medvetande om, hvad ande är, och detta så, att materien såsom det för sinnenas erfarenhet gifna föremålet, är det första, anden det såsom materiens negation förestälda, det *immateriela* icke materie. Men det är klart, att man härvid å ena sidan gör sig en af ingen förutgående bevisning rättfärdigad föreställning om materien, och å den andra stannar vid den tomta negationen af denna obevisade föreställning, då man säger, anden är icke-materie, det immateriela. Ty man föreställer sig t. ex. materien såsom det döda i skapelsen, men hvad död och det döda är, 30 derom bekymrar man sig icke vidare; eller man kan fortgå till en mera begreppsmässig definition, i det man uppgifver materiens egenskaper, tyngd, tröghet, ogenomtränglighet, vid hvilka egenskapers uppfattning man dock alltid förutsätter materien såsom något bekant, så att tyngden är *tvenne* materiers, tvenne kroppars attraktion, trögheten *en* kroppens egenskap, att röras endast genom *en annan* kroppens inverkan, ogenomtränglighet = omöjligheten för *tvenne* kroppar att intaga samma rum – oberäknadt att sådana tillagda egenskaper icke äro konstanta, så att t. ex. ogenomträngligheten i vida djupare mening tillkommer anden, emedan vårt medvetande med den orubbligaste visshet säger oss, att det ena jaget, den ena tänkande anden icke är det andra jaget. 40 Sagde egenskaper förutsätta också öfverhufvud föreställningen om rum och tid, om den odelbara punkten, om rum- och tid-enheten m. m. Anden åter, Ehuru så det blott immateriela, tillägges likväl helt andra egenskaper, än negationen af materiens egenskaper, hvilka vore icke tung, sjelfrörlig och genomtränglig i rummet. Dess egenskaper äro lif, medvetande, begär m. m., allt föreställningar, som på intet vis kunna härledas ur den ursprungliga notionen: det immateriela.

50 Dessa inkonsekvenser förbiser man utom vetenskapen, och på naturvetenskapens ståndpunkt låter man dem bestå, såsom omöjliga att undanrödja. Filosofin är för dem icke blind, får icke heller lemna dem derhän, utan att förneka sig sjelf såsom vetenskap; ty dess egentliga *nota characteristica* är såsom sagdt frånvaron af hvarje förutsättning, sträng bevisning,

Det är icke fråga derom, att icke anförda föreställningar om ande och materie skulle innehålla någon sanning. Tvärtom måste äfven vi från dem utgå – men blott så till vida, att vi om Anden utsäga, att han

är materiens negation, utan att likväl tillägga någondera anden och materien några dem åtskiljande egenskaper.

Detta är vårt antagande: att Anden är materiens negation. Skola vi derjemte säga Anden är immateriel? Det vore väl likgiltigt, om icke vid detta epitet redan skulle fästas bemärkelsen, att anden är lefvande, medveten o. s. v. Vi säga i stället Anden är icke-materie, i den mening, att materien icke är oss något bekant, ett *A*, hvars *non-A* derigenom skulle erhålla en bestämning, utan ett obekant *X* hvars *non-X* således är ett annat obekant, ett *Z*.

Men vårt antagande innebär dock i sjelfva verket något mera. Vi förstå dermed nemligen icke, att vi hafva tvenne föremål för oss: Ande och Materie, om hvilka vi utsäga, att det ena icke är det andra. Vi antaga ganska bestämdt, att Anden är materiens negation, icke tvärtom, och vidare, att Anden är denna negation icke blott för oss, för vårt åskådande eller vår föreställning, utan i sig, att Anden verkligen är detta, är negation, såsom vi deremot å andra sidan om materien antaga, att den endast är det genom denna negation negerade,⁷

Hvad vi antagit, är således egentligen blott sjelfva negationens tillvaro. Negationen såsom akt innebär icke tre momenter: ett förutsatt negerande (som negerar) och ett förutsatt negeradt (som negeras) samt tertio sjelfva negationen såsom akt (negerandet) rörelsen handlingen; utan här äro blott två momenter: negationen, hvilken icke är någon annans görande, utan en actus, som är sin egen orsak, således tillika det negerande; och för det andra, det negerade, som icke heller förutsättes före sjelfva negationens actus, icke utom denna är ett något, har någon bestämdhet, betydelse, utan blott genom den är, hvad det är, det negerade.

I hafven här *Mina* > *Herrar* > det första exemplet på en strängare deduktion. Det ligger vigt derpå, att vi vid den förstå hvarandra. Jag vill derföre repetera det sagda.

Detta antagande, hvarifrån vi utgått, är i sjelfva verket filosofins utgångspunkt öfverhufvud. Vid allt sträfvande att befria sig från all förutsättning kan nemligen tänkandet, tanken, icke göra sig fri från sig sjelf. Att icke förutsätta någon definition, någon bestämning, någon bestämd tanke, att afse ifrån, abstrahera ifrån bestämningen, är att negera den. Men sjelfva negationen såsom actus återstår. D. ä. att förneka förutsättning är att förneka all bestämd tanke, men sjelfva denna akt, förnekningen, negationen kan icke åter förnekas, abstraheras ifrån, ty detta vore dock ett förnyande af samma negationens akt; d. ä. sjelfva tänkandet såsom akt kan icke negeras. Men tänkandet fattas då icke såsom den tänkande, det tänkande subjektet, utan objektivt såsom Tänka, tänkandets process i allmänhet, hvars första betydelse, hvars begrepp således blir det att vara negation.

Detta är skilnaden. Vi säga: negationens process det är Anden, icke blott det objektiva Tänka. Denna skilnad har sin grund i vår ståndpunkt, på hvilken det icke är fråga om det abstrakta tänkandet, om tänkandets kategorier eller grundbegrepp, utan om Anden och dess verld, närmast dess teoretiska verklighet, vetandet och vetenskapen. Vi säga derföre icke: att negationens momenter äro tänkandet – såsom process och den bestämda tanken, utan Anden och materien, tvenne verkligheter, andens verld och materiens. Vår ståndpunkt är psykologins, icke metafysikens.

Det anförda ger *Herrarne* ett exempel, i hvilken mening vi kunna säga, att vår undersökning är propedeutisk.

Jag har något tvekat vid valet af det förfarande, jag vid dessa föreläsningar borde iakttaga: om jag nemligen skulle gå endast strängt, metodiskt tillväga, i den form det nyss framställda antyder, eller om jag genom utläggning af erfarenhetens läror skall anticipera på den teoretiska bevisningens fortgång, för att lätta dennas uppfattning. Af skäl och oaktadt olägenheter, hvilka det här blefve gagnlöst att åberopa, har jag beslutit mig för det senare förfarandet. H^{errarne} kunna aflägsna det väsentligaste af olägenheterna genom god vilja, att icke låta sig nöja med denna förtydligande utläggning, utan ense den för det oväsentliga, som bör bortfalla, så snart den stränga bevisningen träder i dess ställe – med ett ord, genom att icke låta den förra tjena till hyende för någon tankens maktighet.

Alltså! må det för i dag vara nog af sträng deduktion. Låt oss upplysa det sagda genom en tillämpning på det andliga lifvet, menniskoandens lif nemligen i vetande och handling.

Man indelar vanligen vetandets föremål i sinnliga och öfversinnliga, såsom man i språkläran skiljer saknamnen i konkreta och abstrakta. Att den senare indelningen är temligen oegentlig såsom den är opraktisk torde litet hvar hafva insett; men man kan säga, att äfven den förra indelningen, såsom den vanligen fattas, är inkonstant. Tyngden t. ex. är icke något föremål för sinnenas uppfattning, icke heller vexten som sådan, icke heller något särskildt slag eller särskild art af vexter. Vi se tyngdens eller attraktionens verkningar, men vi se icke tyngden som sådan, vi se likaså den enskilda vexten, men icke släktet arten eller varieteten. På andra sidan finnes i våra notioner om det öfversinnliga medvetandet om någon deras sinnliga manifestation. T. ex. det Rätta är dock ytterst en handling, som framträder i något för sinnena uppenbart görande och låtande. Att det Sköna är till för sinnlig åskådning, är ett dess väsentliga moment, emedan i sjelfva den yttre formen dess makt ger sig tillkänna, formen icke såsom i den rättsenliga handlingen är tillfällig, så att först afsigten, lagen och seden i den inlägga en betydelse. *N. B. Exempel*. Ja till och med de mest andliga sanningar manifesteras sig i rummet, i materien. Skaparemakten, Guds Egenskap^{er} m. m.

Vi vilja härigenom icke säga, att allt vetande är sinnligt, förmedladt af de yttre sinnena. Tvärtom måste vi erkänna, att allt vetande i bestämda föreställningar och tankar är öfversinnligt, har ett öfversinnligt föremål. Ty såsom vi nyss påminnt äfven alla de notioner, genom hvilka vi beteckna de sinnliga föremålen från form och färg till art och släkte och dessas karakterer, betyda icke mera något, hvilket som sådant vore till för sinnena, utan, hvad man äfven kallat ett tankeobjekt. Icke ens inbillningen kan skapa ett föremål, som svarar mot en sådan allmän notion. *Exempel*. Dessa notioner, människans föreställningar om tingen, hennes tankar och ideer hafva sin betydelse endast och allenast genom tänkandet, genom tankens arbete, så att de utgöra en sammanhängande serie af definitioner. Menniskan mottager dem genom bildningen på god tro och lär sig småningom inse deras sammanhang. Den större eller mindre klarheten och precisionen i denna insigt bestämmer graden af den intellektuella bildning, hon besitter.

Detta är i vetandet betydelsen af den materiens negation, såsom hvilken vi fattat Andens begrepp. Menniskan sätter nemligen sin värld af föreställningar och begrepp i den materiella världens ställe. Hon har vissheten, att veta, hvad denna materiella värld är, ehuru ingen af dess

existenser, inget föremål för sinnenas erfarenhet motsvarar hennes uppfattning af densamma. Genom denna negation af den materiela tillvaron förutsätter hon densamma, såsom en verld för sig, en annan tillvaro än Andens egen; men denna tillvaro, hvilken såsom sådan, såsom en annan än Andens, skulle utgöra föremål för den sinnliga åskådningen, finnes med sjelfva denna åskådning endast såsom något försvunnet, lemnadt negeradt; emedan hvarje uppfattning af densamma sker i en allmän notion, en föreställning, ett begrepp, som icke mera i föremålet har sin fulla motsvarighet. Tingens allmänna kvaliteter, egenskaper, väsende, lagar detta utgör människans vetande om desamma; sinnenas erfarenhet kan hon icke annorlunda än genom dem bringa till bestämdt medvetande och uttala, hvarföre hon om denna erfarenhet och dess föremål endast, vet, att de varit, men för hennes medvetande icke mera äro.

10

Förnekas härigenom den materiela världens verkliga tillvaro? Nej, men anden är såsom vetande denna ständiga process, att negera och sålunda förutsätta den. Att utgöra en sådan förutsättning af Anden för Anden och hans lif, deri består den materiela världens verklighet.

I afseende å människans praktiska förhållande kunna vi fatta oss kort. Det ligger likasåväl inom hvars och ens erfarenhet, som det är en till allmän åsigt af saken blifven uppfattning, att människan i handlingen sätter sin ordning i stället för den gifna materiela, i st. f. naturens. Jordan odlas, vattnen och luften begagnas för människans ändamål, vexter och djur utrotas eller kultiveras och tämjas, allt tjenar människan och tjenar henne förnämligast till hennes egen naturlighets öfvervinnande, så att intet, icke ens människan sjelf – och minst hon – förblir sådant det utgått ur naturens hand. Menniskosläget har sålunda skapat och skapar en helt ny verld, bildningens och historiens, för hvilken den materiela världen väl tjenar till underlag, men endast såsom omformad och till sin naturlighet negerad. Medan människan i sitt teoretiska förfarande, såsom vetande, förutsätter den materiela världen *genom att* negera den, kan man deremot säga, att hon i det praktiska såsom handlande, förutsätter denna verld, för att negera den. I hvardera hänseendet är det blott såsom negerad den materiela världen är för Anden, och Anden är i hvardera samma negationens process.

20

30

A⟨kademiska⟩ St⟨udium⟩ IV & V,

Negation är bestämning. Den omedelbara bestämningen är vetande.

40

Ty ett icke-detta är ett detta, ett non-A är ett positivt B – eller det, som är ett annat än ett något, är sjelft ett något.

Att vara ett bestämdt något, det är att vara till i ett medvetande. Ty att bestämma, att särskilja, att definiera det varande, det är öfverhufvud vetande. Det allmänna obestämda, icke särskiljda Vara, kunna vi säga, finnes icke för medvetandet. Ty ett sådant varande är abstraktion från all bestämning; men just derigenom bestämdt såsom detta. Vetandets första rörelse likasom är nu negationen af detta obestämda Vara, hvilket kan fattas endast såsom det, hvilket *varit* före bestämningen. Det bestämda vara åter är ett vetande.

50

Vetandet är sålunda omedelbart negation, bestämning. Anden vet ett här, ett nu ett detta, *vet* det bestämda individuella och *är* detta vetande, *Åskådning*.

I den sinnliga åskådningen, huru enkel den än må vara, innehålles en

oändlighet af bestämningar. Den är ett detta, genom att vara icke detta, icke detta i oändlighet. Denna oändlighet af bestämningar sammanfattas likväl i åskådningen i en enhet. Vid dess uppfattning, vid det bestämda vetandet, urskiljandet, uttalandet af detta innehåll, är vetandet icke mera åskådning utan föreställning,

A⟨kademiska⟩ St⟨udium⟩ IV

10 Anden såsom denna negationens process hvilken vi sökt uppfatta fortgår genom en serie af negationer. I den omedelbarhet, bestämningen har, bör man nemligen icke fatta den såsom en allmän föreställning, en definition, hvilken skulle tillkomma en mångfald af existenser, utan såsom denna uteslutande bestämning, hvilken förekommer endast i detta här, detta nu. *Ex⟨empel⟩*. Svårigheten är, att vi jemte i åskådandet uppfatta objektet med Inbillningen och Förståndet. *Ex⟨empel⟩*.

20 I åskådningen innehålles ingen skilnad mellan det skådande och det skådade, icke heller mellan någondera af dessa och sjelfva bestämningen. Den är ett vetande, i hvilket Subjekt och Objekt oåtskilda sammanfalla. Likväl är den denna negationens process, såsom hvilken vi uppfattat Anden, nemligen omedelbar negation, negation af det bestämningslösa. Här är ännu icke den yttre verlden såsom det negerade särskild från anden såsom negations processen. Men emedan åskådningen är vetande om det oändligen individuella, innehåller den en oändlighet af negationer, genom hvilka denna individualitet begränsas och bestämmes. *Ex⟨empel⟩*.

30 Det är denna oändliga fortgång i bestämningar, som här bildar öfvergången till en ny vetandets ståndpunkt. Hvarje ny negation gör nemligen bestämningen, sådan den före densamma var, till en allmän notion, betecknande icke blott denna ena utan äfven otaliga individuella tillvaranden. Och emedan negationsprocessen aldrig kan afslutas utan måste stanna vid en sådan bestämning, blir bestämningen öfverhufvud en allmän kvalitet, under hvilken det tillvarande uppfattas. *||verte||*

Sådan är i sjelfva verket åskådningen, att dess föremål är det utsägliga, och hvarje bemödande att uttala, hvad den innehåller, stannar nödvändigtvis vid en allmän, oändliga åskådningar tillkommande kvalitet.

40 Ett sådant vetande är icke mera åskådning af föremålet; det är *Föreställning* om detsamma.

I åskådningen är vetandet denna ena utsägliga bestämning, i hvilken de oändliga negationerna potentialiter innehållas, och ur hvilken de genom vetandet såsom negationens process utvecklas. Föreställningen är likaså en bestämning, men hvilken har de oändliga bestämningarne såsom oändlig serie utom sig. Föreställningen är en allmän notion, som *utom* sig har oändliga andra allmänna notioner, från hvilka den särskiljer sig.

50 Anden är i föreställningen sammanfattningen af dessa allmänna bestämningar, i hvarje nu en af dem, men tillika makten (*potentia*) att i oändliga andra bestämningar utgå. I åskådningen är Anden vid denna bestämning bunden, men i föreställningen fritt öfvergående till nya bestämningar, negationer. Detta vetande är Inbillningskraftens,

Att lefva i inbillningens verld, är att lefva i bilder antingen lånade ur verkligheten eller bildade utom och öfver densamma. Man säger också icke: hafva inbillningar, såsom man säger: hafva tankar och begrepp.

Språkbruket ger dermed tillkänna, att människans ande likasom är i bilderna absorberad icke särskiljer sig från dem såsom den bildande. Likväl fäster man ofta vid lifvet i inbillningens verld föreställningen om poesi, skön dikt öfverhufvud, Att likväl denna verld icke uteslutande tillhör skalden och konstnären, lärer hvars och ens erfarenhet, huru åskådningens intryck i bilder återkallas, likasom huru hvarje sådan bild sammanhänger med en oändlighet andra, genom åskådningen gifna eller blott af åskådningens elementer, mångfaldiga innehåll sammanfatta föreställningar.

Osäkrare kan det synas om ordet föreställning bör nyttjas uteslutande om Inbillningens bestämningar; ty det har genom flera systemers och äfven Hegels språkbruk blifvit en ganska mångtydig term. Man säger också göra sig föreställningar om en sak; hvilket språkbruk antyder en medveten andens produktion, i hvilken han skulle särskilja sig från det producerade, föreställningarne. Föreställning vore sålunda icke något från tanke, begrepp, särskildt, utan skulle blott beteckna en dunklare, mindre utredd och bestämd tanke. För min del önskade jag undvika denna osäkerhet och inskränka föreställningens betydelse till Inbillningens bestämningar, så att alla dess bilder må kallas föreställningar. Det är sannt; människan gör sig föreställningar icke blott om naturföremål, utan äfven om, hvad som tillhör andens verld, t. ex. om det rätta, om människans bestämmelse m. m. Men äfven dessa föreställningar böra så kallas, endast såvidt de afbilda sitt föremål, t. ex. det rätta i vissa handlingar och menskliga, äfvenså, i det yttre, i sinneverlden manifesterade förhållanden. Föreställningen om det rätta vore således t. ex. icke detsamma, som ett mindre redigt eller ett ovetenskapligt begrepp derom; den har med rättsbegreppet egentligen intet att skaffa, utan uppfattar det rätta blott i bilder ur det allmänna rättstillståndet såsom färre eller flera rättsenliga handlingar, med den vidhängda oändligheten af andra dylika eller liknande bilder, hvilken tillhör alla Inbillningens bestämningar.

||N. B. Jag behöfver icke tillägga, att dessa bestämningar öfverhufvud äro något annat än, hvad man kallar blott inbillning. De afbilda det reela och verkliga lika säkert som detta fattas af åskådningen och tanken, d. ä. utgöra likasom dessa en bestämd, nödvändig form för andens vetande. — Många, som man säger, artiga anmärkningar vore härvid ännu att göra t. ex. om inbillningens verld såsom formen för barndomens vetande om natur och ande, om dess betydelse för konstproduktionen, för den religiösa tron och den antropomorferande uppfattningen af Gudomen o. s. v. Men tiden och vårt mål förbjuder, att för denna gång härvid uppehålla oss.||

Oss återstår deremot att söka begripa, hvarigenom inbillningens bestämningar äro allmänna notioner, och huru de genom den negationens process, såsom hvilken vi uppfattat anden, erhålla denna karakter af allmänhet,

Anden såsom denna negationens process, hvilken vi i föregående föreläsning sökt uppfatta, är en serie af negationer.

V

M⟨ina⟩ H⟨errar⟩. Vi hafva lärt oss känna, hvad åskådning och hvad föreställning, hvad sinnenas och Inbillningskraftens vetande är.

Åskådning är vetande om det yttre objektet såsom enskildt indivi-

duum, såsom ett detta, ett här, ett nu; Föreställningen ett vetande om åskådningens innehåll, hvilket, såsom i föreställningen bestämdt, är ett allmänt, en allmän kvalitet, form o. s. v.,

10 Vi äro vana, att fatta s. k. allmänna begrepp sålunda, att de, som man säger, utgöra kännetecken på ett antal dem underordnade notioner eller också på flera enskilda existenser. Så t. ex. säges djur vara ett kännetecken på däggande djur, fogel, fisk o. s. v. höra till dessas innehåll, dufva ett kännetecken på alla enskilda dufvor. Denna uppfattning, till hvars kritik vi icke vilja anmärka annat, än att den ytligt sammanställer alla möjliga notioner utan afseende på deras betydelse, så att t. ex. begreppet Ande sättes i samma linje med de enklaste materiella kvaliteter, med gul och grå färg, har dock den sanning, att den redogör för förståndets abstraktioner, för dess notioners abstrakta förhållande till hvarandra. Men en sådan abstraktionsallmänhet tillkommer ännu icke inbillningens föreställningar; d. ä. den kan af förståndet äfven på dem tillämpas, men utgör icke det för dem utmärkande.

20 En bild af föremålen, sådan den föresväfvar inbillningen, har icke mera åskådningens fullhet, så att den skulle innefatta alla de i denna sammangjutna detaljbestämningar. Den afbildar det enskilda men under vissa utmärkande drag af form, färg, beskaffenhet och förhållanden, hvilka i sig äro allmänna men i denna sammanställning för denna bild utmärkande. Vi böra härvid tänka icke blott på bilden af t. ex. en enskild människa, ett enskildt träd o. s. v. utan äfven på den af någon tilldragelse med alla dess utmärkande förhållanden och omständigheter, sådane de af inbillningen återkallas, för att lättare förstå, hvad härmed menas. Undersöka vi nu, hvad en sådan föreställning innehåller, så utgöres den visserligen af allmänna notioner; men det utmärkande för densamma är, att bilden utesluter alla andra bilder i

30 oändlighet, har sin betydelse genom att vara icke detta andra, icke heller detta och så i oändlighet. För hvarje sådan negation inskränkes bestämningen, begränsas den ytterligare, men tillkommer ännu ett oändligt antal enskilda föremål, är en allmän notion,

Denna betydelse får hvarje negation i andens process, då densamma fattas icke blott såsom negation af materien, utan såsom *en* negation i serien således uteslutande alla öfriga och af dessa bestämd. Denna bestämning är rent negativ ett icke detta, icke detta i oändlighet, så att föreställningen genom nya bestämningar kan i oändlighet utbildas och verkligen äfven innebär betydelsen att vara skild från oändliga anda,

40 men bestämningarne derunder förblifva allmänna.

Bilden är som sådan afbildning af det sinnliga föremålet. Men de bestämningar som konstituera densamma äro således allmänna notioner, det sinnligas art och beskaffenhet i ord uttalad; hvarföre föreställningen är icke blott bild för det synliga, hörbara o. s. v. utan tillika ett uttalande af, hvad detta för hvarje fall är. *Exempel* Symbol. Namn,

Hvad som gäller föreställningen, gäller äfven dess föremål i den materiella världen, hvilket, likasom i åskådningen, ännu med föreställningen sammanfaller, så att denna icke är ett, dess föremål ett annat.

50 Ty må vi slutligen tillägga, att inbillningen är verksam icke blott i afseende å frånvarande föremål, utan äfven i afs~~e~~ende å närvarande. Föreställningen är en utläggning af åskådningens innehåll, hvilken, såsom sagdt, alltid är lemnad, då dess innehåll uttalas. Hvars och ens erfarenhet lärer också, att under s~~j~~ek~~t~~va åskådandet af ett föremål inbillningen förser medvetandet med allt det om dylika föremål förut

bekanta, medan endast det nya eller eljest för tillfället lockande tilldrager sig sinnenas pröfning. *Ex*⟨empel⟩.

Vi hafva länge nog och, som jag hoppas, till tillräcklig klarhet sysselsatt oss med inbillningen och dess föreställningar. Jag fortgår utan vidare till den ytterligare utveckling, som äfven ytterligare skall förtydliga det föregående.

Att inbillningens föreställningar icke äro, hvad man kallar adeqvata, icke motsvara, hvad de skola föreställa, detta är äfven för en yttre betraktelse nog tydligt. Man behöfver icke en, tänka derpå, att de aldrig uttala föremålets inre väsende, lag, orsak, ändamål o. s. v.. Sjelfva bilden som sådan är och blir i förhållande till föremålet ett ungefär. Skulle verkliga alla dettas relationer till allt existerande i tid och rum i föreställningen ingå, vore i dess rigtning bilden fulländad. Att detta är en orimlig fordran, finner man väl, men man bör också finna, att orimligheten ligger i föreställningens natur.

Det är alltså uppenbart den menade oändligheten af bestämningar, som gör föreställningen bristfällig. Nu är det icke medvetandet af den oändliga serien af alla möjliga existenser och dessas negerande, som i och för sig erfordras till föreställningens fullkommande, utan medvetandet om de oändliga bestämningarne i det föremål, som föreställningen afbildar, och hvilka ännu icke äro i föreställningen uttalade. Allt bemödande att uttala en åskådning innehåll hänvisar på denna oändlighet i rum och tid *Ex*⟨empel⟩. Vore denna inre oändlighet i föreställningen uttalad, lika mycket på hvad sätt den i densamma inkommit – om t. ex. genom åskådningen omedelbart utan fortgången i serien af negationer – så vore den yttre oändligheten för dess bestämmande öfverflödig.

Med besagde yttre oändlighet förhåller det sig i öfrigt så, att då den alltid finnes utom den afslutade oändliga serien af negationer, den i sjelfva verket utgör blott en negation till *ett o. s. v.* som endast i motsats mot den oändliga serien har sin betydelse.

Detsamma är förhållandet inom hvarje särskild negation, så att, hvad i den är bestämdt, har den oändliga ännu saknade bestämningen emot sig såsom ett inre obestämdt, men som i sjelfva verket är endast det bestämdas negation och af detta bestämdt. Oändligheten i denna mening finnes sålunda inom hvarje punkt af det ändliga. Föreställningen är således icke bristfällig deri, att den blott uttalar de ändliga bestämningarne, men icke de ännu återstående oändliga, med hvilka den aldrig skulle komma till slut, utan deri, att den öfverhufvud sträfvar till en sådan oändlighet. Att det oändliga i sjelfva verket finnes inom icke utom föreställningen, *N. B.* detta är i den icke uttaladt.

Denna bestämningens fördjupning i sig konstituerar en helt ny ståndpunkt: *Reflexionens*. Det är det inre hos föremålet, dess väsende, grunden för dess tillvaro, som här framstår såsom dess sanna vara, hvilket i föreställningen icke varit uppfattadt, men nu genom reflexionen skall begripas.

I och med *Reflexionen* träder det för anden yttre, materien den materiella världen såsom, Objekt, föremål för vetandet eller medvetandet, utom bestämningen, rättare inom densamma såsom dess ännu obegripna grund och botten. Hvad föreställningen om föremålet utsäger, är yta, vexlande form, och derbortom, såsom det bestående inre innehållet, är sjelfva Objektet som sådant. Men samma reflexion, som löser bestämningen från Objektet, medvetandets föremål, särskiljer densamma äfven från Anden såsom det vetande Subjektet, inom

hvilket de vexlande bestämningarne uppträda såsom Subjektets medvetande om tingen.

Vi inse det visst, att redan i föreställningarne människan har sin egen vetandets värld, utom hvilken den yttre världen finnes såsom ett oändligt af bestämningar och existenser. Men denna åtskilnad är här blott den mellan en negation och oändliga andra negationer. Någon skilnad mellan Objektet och vetandet derom är icke uttryckt i sjelfva föreställningens art. Sjelfva den iakttagelsen att det oändliga finnes inom hvarje negation äfven blott såsom oändlig serie af bestämningar tillhör icke mera inbillningen, utan utgör ett Reflexionens moment, är såsom denna ett verk af det abstraherande och reflekterande förståndet,

A⟨kademiska⟩ Studium⟩ VI,

Vi slutade senaste föreläsning med att visa, huru vetandet om den yttre världen öfvergår från föreställningar om densamma till reflexioner öfver dess väsende och inre sammanhang.

Jag skall tillägga ett par anmärkningar, för att ytterligare förtydliga denna öfvergång.

Så der ytligt fattar man saken vanligen sålunda, att vår föreställning om den yttre världen är *ett* denna värld i sig sjelf något *annat*, d. v. s. något annat äfven om man menar, att föreställningen innehåller allt, hvad det yttre objektet är, om den är fullkomligt adekvat. Men vid nogare betraktande innebär dock detta, att objektet är något ännu *dessutom*, utom föreställningen, ty sjelfva dess förestälda Varande såsom något *Annat* är ett sådant *Dessutom*. Detta har en dubbel betydelse: än så, att *intet* vetande förmår fatta objektet, veta, hvad det verkligen är? eller att detta vetande är blott *denna* individs, eller dock i hvarje fall blott ett begränsadt antal individers, således alltid något existerande i bredd med den yttre världen och denna uteslutande, för den ett annat, af hvilket oberoende den har sin egna tillvaro.

Vi kunna icke inlåta oss i undersökning af dessa satser i och för sig. De återopas här, emedan vi kunna inse, att det tillhör inbillningens ståndpunkt, att göra den yttre världen till ett sådant *dessutom*, nemligen såsom den oändlighet af bestämningar, hvilken alltid finnes utom den bestämda föreställningen. Men det är den enklaste sak i världen att inse, att människan icke kan bringa en enda gram af yttre värld utom sitt medvetande. Ty man må dermed bråka, huru man, än vill och för 1 000:e gången försäkra sig sjelf: der finnes ännu i objektet något utom min föreställning om detsamma! så är detta Utom dock ett Inom, det är en föreställning som alla andra om objektet. Den har blott den ringare betydelse, än de bestämda föreställningarne om objektet, att vara jemförelsevis vag och obestämd, i det den utgör den toma negationen af dessa, af all bestämd föreställning.

Längre kommen är man icke heller, om man säger: Objektet är för andra individers medvetande något annat, än för mig – ty man fattar då dessa andra medvetanden, såsom något för det egna medvetandet yttre i rummet, alla nu existerande individer, – eller i tiden, de i det förflutna och kommande existerande. Man gör de vetande individerna sålunda till existenser i samma yttre värld, som man vill förlägga utom sitt medvetande och deras; och ytterst är ju föreställningen om dessa andra individer och medvetanden åter något inom den föreställande individen sjelf, blott hans föreställning om föreställningar såsom för honom yttre. Man må stegra denna klimax, i det man säger, den yttre

verlden är dock till i och för sig, oberoende af hela mensklighetens medvetande i all tid, var förrän menskligheten fanns, är sedan hon förgått; – så är detta antingen en repetition af det antagna Dessutom, utom föreställningen öfverhufvud, eller innebär det en verdens tillvaro för ett evigt, gudomligt medvetande, då likaså föreställningen om detta eviga medvetande ännu är den i tiden existerande individens, en hans föreställning i serien af de öfriga, antingen med något positivt innehåll såsom bild af det eviga medvetande, eller blott, såsom den beständigt återkommande negationen af all bestämd föreställning, det oändliga utom all bestämning.

10

Verkligheten af detta Utom är härigenom icke förnekad. Det är lika verkligt som föreställningen sjelf, icke mer, icke mindre. Dess ihärdiga antagande och fortvaro uttalar tydligt nog, att Anden är denna process att negera materien och derigenom förutsätta den. Andens varande kan lika litet begripas utan denna förutsättning af en för densamma yttre verld, som denna förutsättning är till utan den negationens process, som utgör Andens varande.

Hvad vid betraktandet af denna process och detta Utom för oss är det väsentliga, är, att objektet *utom* i sjelfva verket är ett objekt inom föreställningen, allt ännu med betydelsen att vara det egentliga Objektet, icke det oändliga utom, utan det sanna och väsentliga inom. Denna är Reflexionens ståndpunkt. *N. B. – Exempel*,

20

||N. B. Den oändliga serien föreställningar mot hvilken denna *ena* bestämmes, har sin motsvarande oändliga serie af bestämningar inom denna sjelf, så att den *i sig* är delad mellan ändliga medvetna bestämningen och de oändliga saknade. Men såsom denna *ena* förutsättes för det oändliga Utom, ty detta elker de bestämmas mot densamma; så utgör bestämningen inom en förutsättning för de oändliga bestämningarne – med ett ord – *Föreställningen förutsätter sig sjelf såsom bestämd* före sin egen bestämning både den ändliga och oändliga såsom dennas föreställning, bild. Denna förutsatta bestämning Reflexionens. Vi kunna göra oss bilder af föremålen utan att förutsätta bestämningen af Väsande, grund, slagen. *Exempel*||

30

Reflexionen tillhör, vi hafva anmärkt det, Förståndets görande, det moment i andens varande, i hvilket den yttre världen blifvit ett inre i andens medvetande. Detta har den dubbla mening att för förståndet föreställningens notioner äro såsom tingens Yttre uttalade, det blott yttre, med medvetandet tillika, att de äro andens bestämningar, och att det inre i tingen är det, som förståndet uppfattar såsom detta yttes grund och botten såsom det i tingen väsentliga. Denna uppfattning kallas Reflexion, emedan den är en bestämningarnes återböjning på sig sjelfva, ett ingående i föreställningens inre, hvarigenom det yttre förklaras för yttre, för blott *en* manifestation af den sanning, som innanför densamma finnes.

40

Man är van, att ur den formela Logiken uppfatta reflexion och abstraktion såsom tvenne nära förbundna momenter i förståndets verksamhet. Det heter: förståndet jemför åskådningarne och reflekterar till likheter och olikheter hos det i åskådningarna gifna mångfaldiga, hvarmed då menas de mångfaldiga bestämningar, som i hvarje åskådning sammanfattas. Likheterna vidare abstraherar, likasom uttagas, eller annorlunda, man abstraheras från olikheterna, och likheterna förbindas till ett begrepp. Hvad man sålunda förbundet, utgör begreppets s. k. kännetecken; och man fortfar att jemföra flera begrepp, reflektera till de *lika* kännetecknena och åter förbinda dessa under abstraktion från de *olika* kännetecknena. *Exempel*.

50

Vid en sådan uppfattning af reflexionens och abstraktionens process göres intet afseende på notionernas olika betydelse, utan t. ex. ande och halmstrå hafva här lika valör. Men utan afseende härpå är det klart, att det s. k. i åskådningarne gifna mångfaldiga redan utgöres af allmänna notioner, af begrepp i denna mening, ja af begrepp, hvilka såsom kännetecken eller innehåll i det af denna mångfald formerade begreppet stå högre än detta, åter genom abstraktion derur bildas till nya begrepp. *Exempel*».

10 Det visar sig häraf, att 1:o öfverhufvud begreppen (i anförda) mening) icke bildas ur åskådningar, utan ur allmänna notioner, *hvilka i dem inläggas*. En noggrannare iakttagelse har lärt oss, att detta första uttalande af det i åskådningen gifna, ännu utsägliga, sker i bild och afbildande föreställningar. Hvar och en finner nemligen lätt, att man icke kan hålla två åskådningar tillsamman, jemföra dem med hvarandra, emedan hvarje åskådning är fängslad vid detta utsägliga *här och nu*. Sammanhållandet och jemförandet sker genom reproduktiv inbillning, och, hvad man jemför, är inbillningens föreställningar. 2:o Utvisar det anförda, att de allmänna notioner, som i begreppen förbindas, just derföre inläggas i, hvad man kallar åskådningen, emedan de utgöra något för det föreställda föremålets uppfattning väsentligt. *Exempel*».

20 Det är en subreption, hvarvid man tror sig taga ur åskådningen de notioner, som redan förut äro förståndets verk och af minnet bevarade, nu i åskådningar inläggas. Man kan visst, då man t. ex. stöter på nya naturföremål, ur de föreställningar, man om dem gör sig, bilda nya art- eller slägt-bestämningar, nya lagar för fenomenerna, nya vetenskapliga principer o. s. v., men denna nybildning sker icke ur det i åskådningen gifna vetandet, äfven om föreställningens uppfattning deraf vore oblandad – hvilket den icke är, emedan föreställningen genom andra föreställningar bestämmes, får betydelse –

30 fastmera bildas art- och slägt-bestämningen af förståndet genom dess vunna medvetande om det väsentliga – och, om hvad dertill erfordras, öfverhufvud, hvarefter det föreställda under den sålunda bildade allmänna notionen subsumeras eller, hvilket är detsamma, denna för föreställningen lägges till grund såsom det i densamma bestående, inbillningens föreställningssätt reglerande. *Exempel*».

Jag hoppas denna jemförande kritik redan i någon mon tydliggjort, hvad vi här förstå med Reflexion. Det är icke i föreställningarnes jemförande och de i dem innehållna likheternas sammanställande reflexionen består, utan enkelt i föreställningarnes negation, deras förnekande såsom bestämningar, i hvilka Anden negerar den yttre verlden, sätter sitt Vara, i sjelfva föreställningarnes förklarande för ett Yttre, nemligen Andens vetande såsom ett Yttre. Reflexionen gör dem till Yttre, vexlande form, hvars negation, Reflexionens egna bestämningar, deremot utgör det bestående innehållet, föreställningarnes väsende, grund, lag m. m.. Hvad vi dock ännu kallat föreställningar, har såsom det oväsentliga, formen, följen, fenomenet, lagens manifestation, icke mera denna betydelse af föreställning, bild, utan den af uttryck för det fenomenela, oväsentliga, hvars rätta art och väsende uttalas i Reflexionens allmänna bestämningar.

50 Vi benämna nemligen de notioner, som tillhöra denna ståndpunkt, Reflexionsbestämningar eller Reflexionsbegrepp, icke Begrepp rätt och slätt. Grunden härför skall längre fram blifva klar. Ger man nu akt på betydelsen af dessa Reflexionsbestämningar, så faller det i ögonen, att de, som uttrycka tingens väsende äro allmänna i förhållande till dem, som uttala det i tingen oväsentliga. Båda tillhöra Reflexionen, emedan

de allmänna, Reflexions-allmänheten endast i motsats mod det särskilda: väsendet mot det oväsentliga, innehållet mot formen, grunden mot följden, släktet och arten mot individerna, lagen mot fenomenet, orsaken mot verkan har sin betydelse och tvärtom. D. ä. sin betydelse af allmänhet hafva de förra bestämningarne genom denna motsats.

All Reflexion är tillika abstraktion. I sjelfva verket äro redan föreställningarne abstraktioner, allmänna föreställningar i förhållande till åskådningens innehåll. Men detta förhållande är icke i föreställningen som sådan uttaladt. Vi kunna inse det, att föreställningens innehåll utgöres af allmänna bestämningar; men i den uttalas ännu ingen skillnad mellan innehåll och form. I föreställningen har medvetandet sitt föremål helt; ty, äfven den betraktelse af bestämningens och det oändligas förhållande, genom hvilken vi sökt visa den nödvändiga öfvergången till Reflexionsbestämningarne, är redan reflexionens verk.

Öfverhufvud bör man icke föreställa sig att Sinnena, Inbillningen och Förståndet äro förmågor hos människosjälén, som operera hvar för sig på skilda tider. Endast om sinnena kan det sägas, att de under förståndets verksamhet ofta äro rigtade på andra föremål, än denna verksamhets. Men äfven då är inbillningen i rörelse för att uppfatta åskådningens innehåll, och detta sker icke utan förståndets abstraherande medverkan. När nu förståndets verksamhet tillika är rigtad åt det abstrakta, är människans medvetande af sinnenas verksamhet dunklare och otydligare. Men såsom man icke kan säga, att människan såsom vetande är i åskådningen försjunken, utan att inbillningen är med och afbildar dess innehåll, så kan hon icke heller draga sig tillbaka till en ren förståndsverksamhet, utan att åter inbillningen tillika dervid är verksam och likasom understöder förståndets operationer.

Men vi äro här komna till en ståndpunkt, der vi till vidare kunna afbryta denna deduktion. Det faller nemligen hvar och en i ögonen, att denna Reflexionens ståndpunkt är icke blott det ovetenskapliga vetandets och resonnerandets, utan äfven den formela vetenskapens. Vi skola alltså blifva i tillfälle att i nästa föreläsning söka uppfatta de första grunderna för utredning af, hvad vetenskap är, för att längre fram, i den mån denna utredning fordrar det, återtaga här afbrutna framställning af vetandets skilda processer.

Här hafva vi blott att tillägga följande: Vi nämnde kort, att Reflexionen äfven innebär, den vetandes reflexion på sig såsom vetande Subjekt, hvilket har föreställningar. Denna ytterligare utveckling af, hvad reflexionen innebär, beror hufvudsakligen derpå: att då i reflexionen föreställningen är nedsatt till eller uttalad som det blott yttre och reflexionsallmänheten såsom det sanna inre hos den yttre världen, objektet, detta totalt både såsom inre och yttre är i förståndets bestämningar upptaget, således utgör en i Andens inre verld, icke mera något af den förutsatt. Den negation af materien och den yttre världen, såsom hvilken vi fattat anden, är således på denna ståndpunkt fulländad. Anden vet objektet såsom i sin sanning en manifestation af dess bestämningar, af dess tänkande och dettas lagar. I dem blir derföre för Anden icke blott Objektets, utan äfven dess eget väsende uppenbart, så att bestämningens Reflexion i sig äfven utgör Andens reflexion på sig, dess Sjelfmedvetande. Men emedan dock dessa Reflexionsbestämningar, väsende, innehåll, lag o. s. v. här hafva betydelsen att bestämma objektet, är sjelfmedvetandet här ännu abstrakt, det innehållslösa Subjektet, som har bestämningarna, bestämmer tänker. *Ex(empel)*. Med gemensamt namn kunna vi nu alltså nämna åskådning, föreställning, *Slut* och reflexion *Medvetande* – vetande om ett Objekt – eller

10

20

30

40

50

objektivt vetande – i motsats mot det rena subjektiva Sjelfmedvetandet. Det är också klart, att då vi talat om sinnena, inbillningen och förståndet såsom producerande åskådning, föreställning och reflexion, såsom Andens subjektiva förmågor, vi redan förutsatt Sjelfmedvetandet. Ty det är blott från dess ståndpunkt medvetandets process kan fattas såsom produkt, såsom Subjektets görande,

A⟨kademiska⟩ St⟨udium⟩ VII,

- 10 Under framställningen af medvetandets särskilda processer eller former hafva vi helt och hållet afsett från arten af medvetandets objekter – emedan undersökningen härigenom skulle utvidgats utom måttet för vårt närvarande ändamål. Vi måste dock på detta förhållande kasta en kort blick.

Då vi utgingo från satsen: Anden är materiens negation, fästade vi vid ordet materie ingen annan betydelse, än den, att vara det i denna process negerade och genom den förutsatta. Vi hafva dock under undersökningens gång funnit, att detta negerade såsom medvetandets objekt på dess skilda ståndpunkter har en skild betydelse. *Det* negerade
 20 *outsägliga* är detta blott för åskådningen, på dennas ståndpunkt. För föreställningen har det redan betydelsen att vara positivt bestämdt såsom en sammanfattning af allmänna bestämningar för ort, tid, yttre beskaffenheter. Här är således objektet icke materien som sådan, utan hvarje föremål i den yttre verlden öfverhufvud. Det finnes i allmänhet intet föremål för menligt vetande, som inbillningen icke omfattar, ehuru detta alltid sker under någon sinnlig form. Någon uppmärksamhet lärer hvar och en finna, att detta icke blott gäller yttre föremål för sinnena, hvilka den reproduktiva inbillningen för medvetandet återkallar, utan äfven hvad man kallar helt och hållet abstrakta föreställningar,
 30 föreställningar om rent andliga ting, förstånd, vilja, rätt, orätt, dygd, last, familj, samhälle m. m. hvilka inbillningen såsom produktiv ger en form. De gamla fixerade dessa bilder af det öfversinliga i symboler och (vanligen) plastiska) konstprodukter. I det alldagliga lifvet hos dem såsom hos oss tagas dessa bilder ur den omgifvande yttre verlden utan någon idealisering, så att t. ex. dygd och last taga bilden af de individer, hos hvilka vi funnit eller trott oss finna dem, eller af de förhållanden och tilldragelser, i hvilka de blifvit föremål för vår erfarenhet – samhället bilden af de samhällsförhållanden, i hvilka vi lefva, eller andra nationers samhällslif, hvilket vi genom egen åskådning eller beskrifning lärt känna o. s. v. – ty, såsom vi förut anmärkt, rätt och orätt och dylika föremål för tanken hafva ju äfven sin yttre sida i handlingen, hvilken som sådan ytterst framträder i sinnlig form.
 40 *Ex⟨empel⟩.*

Föreställningens objekter äro derföre, sedda ur vårt gifna vetandes synpunkt, inga andra, än förståndets, ehuru detta sätt att se saken är inbillningens eget, tillhör det odisciplinerade ovetenskapliga vetandet. Ty den som har insigt i otillräckligheten och osäkerheten af inbillningens föreställningar, inskränker deras giltighet till den sfer, till hvilken de höra, nemligen till de kvantitativa och kvalitativa bestämningarne och alltså till det vetande, för hvilket dessa bestämningar äro tillräckliga. *Ex⟨empel⟩.*

50

A⟨kademiska⟩ st⟨udium⟩ VII,

Redan för vetandet om de materiela tingen, om detta vetande skall ega

något sammanhang och säkerhet, erfordras Reflexion, uppfattning af, hvad tingen i sig sjelfva äro, utom eller inom den sinnliga företeelsen. Än mera är detta förhållandet, der fråga är om det rent andliga, hvilket icke ens af föreställningen fattas såsom något för sinnena gifvet, utan såsom endast i sinnliga företeelser uppenbarande sin närvaro och verksamhet. Huruvida ens Reflexionsbestämningarne uttala detta andligas natur, skola vi längre fram söka utreda. Här är det oss klart, att de bestämningar, vi såsom sådane anfört, de som röra tingens inre Väsande: fenomenernas lagar o. s. v. icke beteckna föremål för sinnlig erfarenhet, för åskådningen. Så till vida är redan den verld, som med dem för vetandet öppnar sig en andens verld. Likväl finna vi, att, emedan deras betydelse alltid tillika innebär afseende på ett yttre, det väsentligas yttre existens, lagens manifestation, innehållets form, de likväl enligt sin art uttala ett inre hos ett yttre sinnligt; hvarföre vi kunna inse, att de närmast hänföra sig till den verld, man kallar den materiela – eller i en uppfattning, som på engång betecknar ett inre och ett yttre – till Naturen, den naturliga Verlden såsom motsatt den af den själfmedvetna Anden frambragta eller ombildade andliga. Ty i naturen finnes äfven enligt den allmänna föreställningen, denna andlighet, naturens krafter, lagar, attraktionen, affiniteten, slutligen lifvet, instinkten ja äfven det djuriska medvetandet, begäret och friheten såsom fri rörelse och fritt bruk af materiela organer och naturprodukter, hvilket allt är föremål endast för tanken, och blott i sina yttringar och verkningar för den sinnliga erfarenheten.

Det är i detta sammanhang vi här ledas att betrakta menskliga vetandet närmast såsom vetande om Naturen. Följande maningen af den kort tillmätta tiden för dessa föredrag, skall jag med mera frihet här upptaga det för saken väsentliga, hvartill också föregående undersökning sätter mig i tillfälle.

—
Alltså: Hvad är vetande om Naturen?

Detta vetandes grunddrag äro i det föregående, i utvecklingen af medvetandets process framställda,

Vårt första svar härtill är: Vetandet om Naturen är åskådning, föreställning, reflexion. Detta svar behöfver ingen bevisning för den, som följt med och uppfattat det föregående. Medvetandet om Naturen är vetande om det för Anden och af Anden förutsatta. Detta medvetande har de former, hvilka vi sökt visa vara medvetandets öfverhufvud. Också är det för den allmänna föreställningen klart nog, att människans och menniskoandens tillvaro förutsätter Naturens. Endast det, att denna vore en förutsättning af menniskoanden håller hårdt emot. Strängt taget, har dock denna invänning föga att betyda. Ty den innebär blott, att Naturen är och varit före individens tillvaro och kanske före alla menskliga individers. Vi hafva redan i det föregående gjort för oss klart, huru detta medvetande utom det individuella dock är individens medvetande, en föreställning bland andra föreställningar; och ingen mensklig skarpsinnighet går i sjelfva verket härutöfver, förmår göra sig lös ur denna eviga cirkel. Men det är icke om denna föreställningens ståndpunkt det nu egentligen är fråga. Frågan är blott den: Är vetandet om naturen något annat, än medvetandet om det förutsatta, Förutsättningen öfverhufvud? Innebär denna notion något annat än detta? Och om detta andra i Naturen finnes, är det ännu något annat, än hvad föreställningen och reflexionen derom utsäger?

Åskåda naturen, föreställ dig dess formationer, tänk dig dess lagar! Finnes i den ännu något annat? Man svarar allt har ännu intet

menskligt öga sett! Naturens oändlighet, kvantitativt och kvalitativt, förmår menskliga inbillningen icke fatta! Dess lagar äro ännu föga kända! – Men allt detta veta vi nogsamt. Åskådningen lär oss det icke. Icke heller Reflexionen, som fortgår i bestämda notioner om naturens inre och yttre. Men inbillningen har detta oändliga rum, att kasta utom sina föreställningar hela verldar af, hvad som ännu återstår att veta. Sjelfva dessa invändningar utgöra blott ett ytterligare bevis för, att Naturen är det af Anden förutsatta; ty de förutsätta henne såsom ett föremål för *framtidens* vetande. Der är blott en kastning från förutsättandet af, hvad som varit, till förutsättning af, hvad som komma skall.

Och ytterst, då vi fråga: Hvad är vetandet om naturen? fråga vi icke: hvilken är massan af detta vetande, utan hvad är detta vetande *nu* såväl, som i all evighet både i det förgångna och tillkommande, medvetandet om ett solgrand såväl, som det om alla solsystemer. Och svaret blir blott ett: det är detta sinnenas, inbillningens och reflexionens vetande. Ty i det sistnämnda är allt *Utom* försvunnet, och hvad derutöfver är, är Sjelfmedvetande, vetande om Anden, icke om Naturen.

Gälla då icke dessa samma former för allt menskligt vetande? Språket t. ex. i tal och skrift och den yttre företeelsen i den historiska handlingen äro visserligen föremål för sinnena. Inbillningen reproducerar dem, uppfattar dem – *men* icke under dessa allmänna kvaliteter, som tillkomma naturföremålen, utan symboliserar, ger den yttre företeelsen en betydelse, oberoende af natursammanhanget. Föreställningarna uppfatta här icke kvantitativa och kvalitativa bestämningar utan känslor, ordets motsvarighet mot den dunkla känslan, af hvad i den talandes själ föregår, den yttre handlingens betydelse, för den handlandes uppsåt, afsigt, ändamål. *Ex*(empel) Förståndet åter är likaså verksamt att i reflexionen upplösa detta känslans innehåll i det väsentliga och oväsentliga, *men* dessa icke såsom ett inre och yttre, utan såsom båda ett andens eget inre varande med bestämning af det bestående och det tillfälliga, den allmänna förnuftiga uppfattningen och den individuella känslans. Det är här en helt annan verld af bestämningar och ett nytt kapitel för vår framställning hvarom längre fram det närmare. Här är också blott fråga om, att det är denna egna verld och att vetandet derom är ett annat än det om naturen och naturföremålen; hvarföre vi väl kunna säga att samma andens förmågor eller processer äro i båda verksamma, men med olika verkan, emedan i olika riktning. Skilnaden beror väsentligen derpå, att vetandet om Andens verld hvilar på Sjelfmedvetandets grund.

||Vetandets om Naturen resultat.||

Man benämner allt det vetande, som hänför sig till sinnliga åskådningen, förutsätter denna och uttalar dess innehåll, empiriskt vetande, erfarenhets-vetande. Deremot sättes då den rena förnuftsinsigten, som under det erfarenhetsvetandet äfven får namnet af vetande a posteriori, benämnas vetande a priori, aprioriskt vetande, och hvilket vetande endast beror af tanken, vore en tänkandets produkt hvars objekt aldrig är föremål för sinnlig åskådning.

Vi vidhålla icke denna uppfattning af skäl, att, såsom vi lärt oss inse tankens bestämningar såsom reflexionsbestämningar äro ett innehåll hvilket förståndet icke upptager ur åskådningen utan hvilket det inlägger i åskådningens föremål – medan på andra sidan äfven vetandets s. k. rent aprioriska bestämningar ytterst hänföra sig till åskådningen, emedan hvarje andens verksamhet äfven i det yttre

manifesterar sig – tanken i ord, viljan i yttre handling,

Vi göra derföre rättare om vi särskilja vetandet i Medvetande och Sjelfmedvetande, Andens vetande nemligen om ett Annat än Anden, och hans vetande om sig. Medvetandets former eller momenter äro dessa tre, af oss framställda: Åskådning, Föreställning och Reflexion. Detta vetande kunna vi nu benämna empiriskt vetande endast derföre att det är vetande om en af Anden förutsatt verld som icke är Anden sjelf, allt under hågkomst likväl deraf, att detta vetande innebär äfven förutsättningens upphäfvande – så att alltså Empiriskt vetande för oss,

10

Akademiska Studium VIII,

Mina Herrar. Den undersökning, vi nyss avslutat, har, såsom vi öfvertygat oss, gällt de vetandets processer, hvilka utgöra vetandet om naturen öfverhufvud konstituera Medvetandet. Detta är såsom vi i dess allmänhet fattat detsamma vetande om den af Anden förutsatta yttre verlden, det för Anden andra, som likväl just genom denna process såsom Yttre negeras och göres till ett andens Inre.

Till ytterligare utredande häraf och för att på den mest lärorika väg komma till insigt om: hvad vetande om Naturen är, och hvad det vid närvarande menkliga bildningens ståndpunkt såsom Naturvetenskap erkänner sig vara, ville jag genom några data ur naturvetenskapens historiska grundläggning och dess närvarande uppfattning af sig sjelf söka göra det tydligt, hvad detta vetande innebär.

20

Vi hafva dock icke tillfälle att här genomgå hvarken naturvetenskapens eller dess filosofiska grundläggnings historia. För vårt ändamål är det nog, att börja, der den nyare naturvetenskapen börjar, med den epokgörande Baço's af Verulams lära om det empiriska vetandet,

Baço resonnerar i korthet, som följer:

30

Det är en vacker ärelystnad, att söka makt för att föra sitt fädernesland till välstånd; men det är en ännu vackrare att arbeta för egen nations makt öfver andra nationer – och att söka höja menklighetens makt, det kan knappt mera kallas för ärelystnad.

Men hvaröfver skulle menniskan herrska om icke öfver naturen? Baço kallar det *regnum hominis*. Vetande åter det är makt. Vi måste lära känna naturens företeelser och orsakerna till dessa företeelser. Ty då vi begagna detta vetande såsom regel kunna vi beherrska naturen för våra ändamål. Nämnda vetande är erfarenhet dess begagnande uppfinning.

40

Baço född 1561 död 1626, lefde således icke så alltför långt efter de stora uppfinningarne och var vittne till deras stigande makt och inflytande isynnerhet i England. Och då han höll uppfinningens resultat mot den förgångna skolasticismens ordstrider, kunde han icke tveka, hvilkendera som snabbare skulle föra menkligheten framåt. Han var dertill statsman och Engelsman; och naturvetenskapens mål blef derföre för honom de genom uppfinningar frambragta praktiska resultaten.

Erfarenheten vinnes naturligtvis genom iakttagelse, genom sinnlig åskådning och eftertanke. Men Baço inser det väl, att bland andra orsaker till misstag äfven en del ligga i menkliga intelligensens gifna art,

50

Han uppgifver efter deras upphof de särskilda slagen af falska eller bi-föreställningar, genom hvilka erfarenheten kan missledas, och hvilka han kallar Idola. εἰδώλων. De uppkomma ur traditionen, ur

samhällslifvet, ur släktets beskaffenhet och af individuela förhållanden. Af dessa äro blott de, han kallar »idola tribus» eller släktets idoler här för oss af intresse. Han förstår dermed menskliga intelligensens beskaffenhet, i följd hvaraf menniskan sätter sitt sätt att se tingen i stället för tingens egen natur. Åskådningens misstag vill han nu rätta genom experimenter och genom instrumenter, som göra den noggrannare. Förståndets misstag åter derigenom, att man vid naturbetraktelsen aldrig går utöfver de närmaste orsakerna *causæ secundæ* *l.* **physicæ*. Ty att söka de yttersta orsakerna, uppfatta naturföremålen under släktbegrepp och förklara företeelserna efter ändamål hörer menskliga förståndet och viljan till, men just detta leder menniskan från sann kunskap om naturen.

Skulle man nu stanna vid den sinnliga åskådningen, den konstlösa och experimenterande, och de af den angifna fysiska orsakerna så är det klart, att detta väl kan gifva en naturbeskrifning i oändlighet, på oändliga individuela företeelser och oändliga individuela orsaker, men äfven att ett sådant vetande ingalunda kan förtjena vetenskapens namn.

Baço anger derföre ett förfarande, som leder från naturbeskrifningen till naturvetenskapen (historia – scientia naturalis), nemligen *Induktionen*.

Man samlar genom sinnlig åskådning ett antal iakttagelser »facta», *casus* (fall) af icke blott företeelser utan deras fysiska orsaker. N. B. allt individuel. Af sådane orsaker upptagas de väsentliga genom att afskilja alla tillfälliga. Detta sker sålunda, att man sammanställer de positiva instanserna (*instantiæ positivæ*) de, i hvilka samma företeelse förekommer under hvarjehanda vilkor orsaker, och de negativæ (*Instantiæ negat(ivæ)*) i hvilka liknande orsaker icke gifva samma företeelser. Då nu vidare dessa olika instanser med hvarandra jämföras, finner man hvilka vilkor eller orsaker i alla förhållanden och alltid medföra företeelsen; det är genom de tillfälligas afskiljande kommer man till de väsentliga. *Exempel* sol – måne.

För Induktion i Baços mening äro de negativa instanserna synnerligen viktiga. En enda negativ instans kan upphäfva allt resultat af de positiva. De negativa instansernas noggranna uppsökande bildar skillnaden mellan vetenskaplig empiri och alldagserfarenheten.

Baço insåg väl, att man med sagde jämförelse aldrig kan komma till ända. Han hänvisar derföre till »*prerogativa*» instanser sådana fall, vid hvilka vilkoren äro få, och de väsentliga lättast kunna urskiljas emedan antalet af de tillfälliga är ringa. Sådane prerogativa instanser uppväga hela serier af mindre betydande. De öka alltså i hög grad Induktionens säkerhet.

Slutligen emedan detta förfarande, dock är ett uppsamlande af fakta på måfå, så har man att genom analogier leda sig till fall som främst förtjena undersökning. Analogi är likhet i flera eller färre fall. Att sluta af analogin är att antaga likhet i någon ytterligare omständighet, emedan den i flera andra finnes. På sådane slutledningar kan man likväl icke förlita sig, men analogin hänvisar till de fall, på hvilka induktion bör användas. Analogiernas finande är mera snillets förbehållet, för att leda till uppfattning af de allmännaste orsakerna. Ty genom induktion stiger man i orsakernas kedja allt högre ända till den allmänna orsaken för all naturföreteelse *natura naturans* hvars uppsökande dock bör vara vetenskapens yttersta mål.

För denna framställning anlitat. Fr^{anc} Baço v^{on} Verulam. Die Realphilosophie vnd ihr Zeitalter von Kuno Vischer

hänvisas till:

Om Naturvetenskapens studium af John Herschel.

Uppläses § 209 – 213.

Kritik öfver Baço.

1:o Iakttagelse 2:o Uppräknande och ordnande 3:o Induktion,

Akademiska Studium IX

Breve iter per exempla. Den korta skildring, jag i senaste föreläsning för Herrarne framstälde af Baço's filosofiska grundläggning för naturvetenskapen, kunde säkert icke af alla fattas i minnet, följaktligen icke heller rätt förstås och efterlemnna någon insigt. Jag skall därför i exempel repetera densamma i ett exempel hufvudsakligen lånadt ur Herschel's anförda skrift »Om Naturvetenskapens studium», hvilken skrift jag ytterligare rekommenderar såsom lärorik äfven genom, de rika data ur naturvetenskapernas område, den innehåller. 10

Alltså: Vi se, att under den varma årstiden jordens yta om nätterna fuktas af dagg under den kallare beklädes med rimfrost. Folket säger då daggen faller ned från himmel, det är från molnen, derifrån äfven regnet kommer. Detta antagande är ett idolan fori, d. ä. människorna säga så, men dagg faller icke, då himmeln är mulen. Derför daggen afsättes ur luften. Hvarför? Kanske emedan luften då är kallare och icke kan bibehålla samma fugtighet som om dagen. Högst troligt, ty de positiva instanserna, att dagg faller om natten äro många. Men att dagg icke faller alla nätter, det är en negativ instans = samma vilkor icke samma verkan. Natten och luftens kyla derför tillfällig orsak. Nya förklaringar måste sökas. Vi gifva händelsevis akt på, att imma sätter sig på fönsterrutan, på ytan af ett glas med kallt vatten äfven om dagen. Det är en analogi: vatten ur luften likasom daggen. Ett experiment styrker att vattenglasets klädes med imma äfven den varmaste sommar dag, i starkaste solsken. Det är en prerogativ instans; det visar klart att glasets kyla föranleder imman. Afkyles då jordytan om natten? Experimenter med termometern förvissa oss derom. Blir den kallare än omgifvande luften? Experimenter besanna äfven detta. Det är en induktion genom positiva instanser, som är obestridlig. ||Men huru vill man förklara detta. Luften borde väl hålla jordytan varm. Nya observationer, ny induktion.|| Man finner att en polerad metallyta icke antager dagg. Än andra polerade ytor? Glaset t. ex. antager den. 30

Undersökningen lärer vidare, att dagg mest faller på kroppar, som äro mest värmeledande. Ojemna ytor fuktas för af daggen än de jemna. Alltså: afkylningen kommer af värmeutstrålning, – som hastigare sker från ojemna ytor och genom hvilken värmeledande i hela sin massa förtare afkylas. Man har antagit afkylningen såsom en hypothes till förklaring, sönderfaller den i dessa speciela lagar för värmeledande och ojemna kroppars radiation. Iakttagelser bekräfta dem och dermed hypotesen i dess helhet, Men antagandet inskränkes genom dem till radiation. Detta är det tredje af Herschel anförda förfarandet, att bilda en teori, då man utgår från en så allmän sats, att den innefattar flera speciellare, hvilkas slutföljder öfverensstämman med kända fakta, och genom hvilka slutföljders härledning antagandet begränsas inom sitt rätta omfång. En sådan slutföljd är i närvarande fall ännu, att radiation är starkare vid klar himmel, emedan den från jordytan utstrålade värmen icke ersattes af utstrålningen från molnen. Således genom denna teori äfven det faktum förklaradt, att dagg faller blott vid 40 50

klar himmel – och om blott någon öppning i den molnbedäckta visar sig.

Jag lemnar derhän om denna teori för daggens bildning är obestridd; ty sådane vexla snart. Meningen är blott att genom exempel visa, huru enligt naturforskarenas – och Baço's – uppfattning kännedomen om naturföreteelserna öfvergår till vetande om deras orsaker, naturbeskrifningen till naturvetenskap.

Jag bör ännu tillägga, att Baço icke blott lärer, huru sålunda erfarenhetskunskap vinnes, utan äfven, huru denna skall göras gagnelig genom uppfinningen. Förfarandet vid erfarenhetskunskapens vinnande är induktion; det för erfarenhetens användande i uppfinningen deduktion. Fischer i det af mig citerade arbetet fästar härvid synnerlig vikt, så att han anser Baço's filosofi egentligen vara mera en teori för uppfinningen, än för erfarenheten.

Det vore väl icke en så svår sak, att steg för steg följa intelligensens skilda verksamhetssätt i den anförda induktions operationen, men denna detalj skulle föga gagna oss. Vi kunna äfven den förutan inse, att i sagde operationen ingår utom den sinnliga åskådningen inbillningens reproduktion och sammanställning af dennas data till en totalbild samt slutligen reflexionens uppfattning af de summariska sammanställningarnes förnuftiga förhållande till hvarandra.

Så är hvarje iakttagelse af daggens sinnliga närvaro för synen och känseln i detta Nu och detta Här en sinnlig åskådning. Men redan i sig sammanfattar denna oändliga Nu och oändliga Här, hvilka af inbillningen sammanhållas till ett helt. Och då meningen är, att ett stort antal af observationer behöfves för öfvertygelsen, att faktum är rätt uppfattadt, isynnerhet med afseende å detsamma och dess vilkor, att nemligen under anförda gifna förhållanden dagg alltid faller, så är det klar, att det är inbillningen, som sammanhåller de särskilda observationerna och gör hela serien af desamma i detta Nu, t. ex. vid den sista observationen för medvetandet närvarande. Det är vidare den produktiva inbillningen, som förutsätter en oändlig serie af likartade företeelser utom observationernas kedja – att nemligen det 101 fallet skall blifva lika med dessa 100 observerade eller med andra ord, att inga negativa instanser skola kunna förekomma. Men det är åter det reflekterande förståndet som i observationerna, i iakttagelserna särskiljer mellan det väsentliga och det tillfälliga, t. ex. för detta fall kropparnas olika form, olika värmegrad &c. – mellan vilkoren och det betingade öfverhufvud, natten, himmelns klarhet, afkylningen, slutligen radiation å ena sidan daggens fallande å den andra, och som isynnerhet ger tvenne företeelser betydelsen af att förhålla sig såsom orsak och verkan. Ty inbillningen ger väl föreställningen om tvenne företeelsers samvaro i tiden, eller att den ena i tiden följer på den andra; men att den ena vore väsentlig den andra tillfällig, den ena vilkor den andra det vilkorliga som förutsätter den förra, den ena orsak den andra verkan – härom ger oss hvarken den sinnliga åskådningen eller inbillningens föreställningar något medvetande. Tvenne företeelser kunna väl i föreställningen fattas såsom samvarande, men att den ena är vilkor för den andra, detta är ett vetande, som åskådningen aldrig kan meddela, eller inbillningen fostra, likasålitet som det af af tvenne i tiden på hvarandra följande företeelser den ena är orsak den andra verkan. D. ä. sjelfva detta begrepp om orsak och verkan och deras förhållande tillhör Anden, tanken; och såsom man sagt, att ingen filosofi kan »herausklauben», tvinga fram materien ur den rena tanken,

så kan man säga, att ingen naturbetraktelse förmår tvinga fram notionen om orsak och verkan ur materien och ur den sinnliga åskådningen.

För oss kommer dock icke detta grofva betraktelsesätt i fråga, som innebär en fordran på, att man skulle ur materien sten destillera tankematerie eller kondensera denna till stenmaterie – ty så ungefär är meningen. Vi inse deremot, att dessa, notioner orsak och verkan icke utsågas om den sinnliga åskådningens föremål som sådant, utan i det anförda exemplet om den allmänna föreställningarne jordytan och atmosfärens vattenångor eller närmare om jordytans afsvälning och vattenångans kondensering, ytterst om värmeutstrålningen i förhållande till den sistnämnda. 10

I allt detta är väl fråga dels om det materiellt tillvarande såsom ett allmänt slag och sätt af tillvaro, dels om materiella processer – afsvälning – kondensering – men om allt detta såsom allmänna föreställningar, såsom något hvilket endast i sina delar, momenter, yttringar kan blifva eller varit föremål för sinnlig åskådning. Ja i sådana föreställningar som den om vattenångans kondensering innehålls för naturforskaren redan flera särskilda reflexioner, emedan deri är fråga om värmens till och aftagande, s. k. latent värme, dess frigörande, kroppars utvidgning och sammandragning, deras porositet, elasticitet o. s. v. Och öfverhufvud veta vi att föreställningarne om jordytan om daggen m. m. äro sammansatta af en mängd allmänna bestämningar angående form, färg, hårdhet, o. s. v. med ett ord att då notionerna orsak och verkan tilläggas de i dem föregående processer såsom ytterligare kvaliteter eller egenskaper eller hvad man vill kalla det man redan lemnat den sinnliga åskådningen helt och hållet ur spelet. 20

Det är nu för oss en lätt sak att inse detta. Denna insigt låg icke heller fjerran på Baço's tid. Ty samma Skolastiska filosofer, mot vilkas ofruktbara, onyttiga ordvexling han ifrade hade redan längesedan ventilerat dessa frågor, huruvida de allmänna notionerna för kvalitet slägte o. s. v. voro realier eller nominalier, uttalade något verkligt existerande eller voro blott namn – d. ä. beteckningar för något, hvars verkliga materiella tillvaro icke kunde bevisas. Hvad Baço angår, var denna strid honom visst icke obekant; och han var utan vidare en nominalist. Han ville, att människan skulle öppna sin själ för erfarenheten genom att ur sitt medvetande förjaga alla sådana allmänna notioner, universalier – såsom vi förut särskildt nämnt – alla slägtbegrepp, begrepp om grundorsaker, ändamål, och icke någonsin begära vetande om något – hon skulle deremot öppna sinnet för den sinnliga åskådningens ingifvelser och icke gå utöfver den längre än till de närmaste orsakerna (causæ secundæ re ales) hvilka äfvenså voro sinnliga föreställningar. Men såsom vi sett komma härigenom sagde förjagade universalier åter tillbaka – och det förefaller äfven numera nog befängdt, att ur menniskoanden vilja förjaga tänkandet, för att derigenom höja människans insigt och vetande. 30 40

Den närvarande naturforskningen är utan tvifvel medvetande af försökets utförbarhet. En stor del af den nyare filosofin's historia – Locke's och Hume's i England – Cartesii i Frankrike, Leibnitz's Kant's i Tyskland lär or och systemer hafva hufvudsakligen till föremål undersökningen härom – Naturforskningen i närvarande stund synas för det mesta lemna frågan åsido, nöjda med den visshet vetenskapen ger, likgiltiga för den objektiva nödvändighet filosoferna fordra. Och 50

äfvén denna anse de sig hafva funnit de rent kvantitativa bestämningarne rörande naturföreteelserna. Ex⟨empel⟩,

A⟨kademiska⟩ S⟨tudium⟩ X,

10 Baço anser Matematiken för blott en hjälpvetenskap åt Naturvetenskapen, eller såsom han benämner den Folosofins 2:a del: Doctrina de natura. Han säger: storheten, qvantiteten, är tingens mest abstrakta »form». Menniskan har alltid hellre dväljts på det Allmännas, »Generalium», abstraktionernas fria fält, än i det särskildas, »Particularium», det individuellt tillvarandes skogar och lundar; hvarföre man äfvén hellre sysselsatt sig med matematiken, än med naturforskningen och satt den förra högre, ehuru den egentligen utgör blott ett bihang till den senare. Detta öfverensstämmer med hans betraktelsesätt öfverhufvud. Han vill genom erfarenheten komma till uppfinningen, göra menskligheten genom vetande mäktig, d. ä. all vetenskap har för honom sitt värde af sin nytta, och äfvén matematiken har derföre blott såsom tillämpad sin rätta betydelse.

20 Denna ställning till naturvetenskapen synes matematiken verkligen ännu innehafva, ehuru forskningen i många grenar fortgått så långt, att nära nog blott de kvantitativa bestämningarne återstå såsom särskiljande den ena företeelsen från den andra, såsom yttersta förklaringsgrund för deras likhet och olikhet.

30 Redan naturalhistorien är till en icke ringa del matematik. Minerologin: d. ä. beståndsdelarnes proportion och kristallformen. Botaniken d. ä. hufvudsakligen vextens yttre (och inre) habitus, rotens stjelkens, bladens blomdelarnes, kärlets form, antal, relativa ställning. Zoologin: d. ä. organernas matematik: benens antal längd m. m. organernas form, läge och slutligen rörelse, kvantitativa ortsförändring, styrka. I båda tillkommer den kemiska sammansättningens proportioner. D. ä. naturalhistorien är hufvudsakligen Naturvetenskap (i Baços mening): kemi, mekanik.

40 Dessa åter Mekaniken d. ä. talförhållanden, rörelsen öfverhufvud kvantitativt förhållande i tid och rum. Himmelsmekaniken, »Mecanique Celeste», endast linier och tal. I Kemin är det yttersta, som konstituerar sammansättningarnes olikhet, Ekvivalenterna, förhållandet mellan atomviktarna eller deras multipler – stundom, då ingen åtskilnad mellan dessas proportion finnes, såsom redan sagdt kristallformen – slutligen vill man ur denna förklara sammansättningen, såsom om skilda kristallytors kohäsion skulle betinga skilda föreningar. Äfvén de fysikaliska vetenskaperna öfverhufvud: optik, akustik, elektricitets och magnetlära, d. ä. allt linier, figurer, tal extensiva och intensiva eller grader. Den nyare fysiologin är snart sagdt endast mekanik och kemi, således dessas storhetsbestämningar.

Men hvad som i allt detta egentligen intresserar oss, är att naturforskningen, så mycket den än må betrakta matematiken som hjälpvetenskap, först genom de matematiska bestämningarne har företeelsernas orsaksförhållandena bevisade.

50 Hvarföre en himlakropp går denna bana, det förklarar matematiken. Hvarföre stenen faller till jorden med denna hastighet. Hvarföre ljud, ljus fortgå i vågor, brytas och reflekteras på detta sätt. Hvarföre hjertat slår, lungan andas. Hvarföre denna beståndsdel i denna proportion finnes i en viss förening – och på många andra hvarföre? ger matematiken svar.

Är då genom de matematiska formlerna orsaksförhållandet förkla-

radt? Nej för sig ger kvantitativa bestämningen ingen sådan förklaring. Den utgör ingenstädes en »caussa secunda», »caussa realis». Saken har hellre skenet som vore den, såsom Pythagoreerna lärde, grundorsak. Men till en sådan går naturvetenskapen icke och vill icke gå tillbaka. För den kvantitativa bestämningen finnes alltid ett kvalitativt substrat. Orsak och verkan är förhållande mellan tvenne kvaliteter. Matematiken bevisar blott att detta förhållande är konstant – likasom gör all vidare induktion och erfarenhet öfverflödig, afslutar induktionernas serie och uttalar deras resultat i en matematisk formel.

Blir nu härigenom erfarenhetsvetandet objektivt och nödvändigt. Den kvalitativa induktionen leder såsom vi insett till en större eller mindre grad af sannolikhet. Objektivt vetande, vetande om ett nödvändigt samband mellan denna orsak och denna verkan ger den icke. Men då samma förhållande framställes kvantitativt, såsom beroende af en bevisad matematisk sats, är då detta vetande om det gifna causal-förhållandet något annat än sannolikhet. Detta kan icke med fog påstås.

Den matematiska satsen kan för sig vara obestriddig. Dess tillämpning på detta förhållande kan också vara riktig – så långt erfarenheten om förhållandet, induktionsserien sträcker sig. Men derigenom ökas icke induktionens säkerhet. Säkerheten vexer derigenom att man med denna tillämpning bestyrker faktum genom ett nytt slags induktion – den kvantitativa. Man finner, att öfverhufvud kvantitativa förhållanden ega rum i naturens processer. Att komma till ett sådant vid ett gifvet kvalitativt förhållande ger säkerhet, att den kvalitativa induktionen icke är oriktig. Denna säkerhet vexer, om samma kvantitativa förhållande återfinnes i flera kvalitativt heterogena processer – såsom Exempel i mekanik, optik, akustik. Det är den kvantitativa induktionen sträcker sig till alla dessa.

Det är af denna orsak den kvantitativa bestämningen är af så stor vikt äfven vid observationer, vid den sinnliga iakttagelsen. Ty den kan leda till en allmän kvantitativ regel, och iakttagelsernas fortsättande i samma grad göras öfverflödigt. D. ä. den matematiska noggrannheten på en gång förkortar förfarandet och gör det säkrare.

Detta utgör nu, såvidt jag förmått fatta förhållandet det väsentliga af Matematikens användande i naturvetenskapen. Att denna användning sker genom tillämpande af något konventionellt mått både för extensiv och intensiv storhet, är en yttre sak, som här icke vidare kommer i betraktande.

Vi hafva genom denna exposé kunnat öfvertyga oss, att den kvantitativa bestämningen, ehuru den ökar erfarenhetskunskapens noggrannhet och säkerhet, likväl icke höjer den från sannolikhet till objektiv sanning, från visshet till absolut allmängiltighet och nödvändighet. Likaså kunna vi tydligt inse att den matematiska Induktionen ingenting har att skaffa med Kausalitets förhållandet – lika litet som den kvalitativa bestämningen ger något begrepp om förhållandet mellan orsak och verkan; utan så väl dessa notioner, som äro reflexionsbestämningar af likhet och olikhet, innehåll och form, inre och yttre grund och följd kraft och yttring, öfverhufvud väsentligt och oväsentligt, äro förståndets fria bestämningar.

Men det måste intressera oss och hör vårt ämne till att äfven vinna någon insigt i det matematiska vetandets art för sig – så mycket mer som detta utgjort så att säga en examensfråga för den filosofiska forskningen.

Det är nemligen den evidens, den matematiska bevisningen eger, och allmängiltigheten af dess satser, som tvingar på hvar och en öfvertygelsen att matematiken utgör en säregen art af vetande.

Vi nämnde derom, att Baço's filosofi i afseende å vetandets art öfverhufvud vidare utvecklades af Locke. Hans lära var att mensklige Intelligenzen från början är en *tabula rasa*, denna tomhet på alla vetandets aprioriska bestämningar, som Baço fordrade för en ren erfarenhets vetande. Denna tomhet fylles nu genom erfarenheten, utgående från den sinnliga åskådningen. Men snart uppstod Skotten Hume (död 1776) och drog konsekvensen af denna lära, den ofta af oss återopade, att erfarenheten ger sannolikhet icke objektiv sanning – icke förer t. ex. till insigt af förhållandet mellan orsak och verkan såsom nödvändigt. N. B. En sats sade han är a priori sann; det är Identitets-satsen $A = A$. All kunskap, som ur den kan utvecklas, härledas är likaså allmängiltig. D. ä. det analytiska förfarandet blott förer till sannt vetande. Allt öfrigt är ett försanthållande af vana, men för hvars sanning vi icke hafva någon borgen,

Analytiskt förfarande i vetandet har man kallat det, att ur en gifven notion eller sats utveckla dess s. k. innehåll. Om detta skall hafva någon betydelse, vill det säga, att man då utgår från det sammansatta och utvecklar dess elementer. T. ex. ur den enkla satsen hela Etymologin – eller såsom ett ytterligare exempel, gällande för alla läroböcker ur definition på grammatiken dess delar, ur den på Etymologin partes orationis.

Häremot ställer man det synthetiska förfarandet som skulle bestå deri, att ur det enkla härleda det sammansatta t. ex. att fortgå från ljudläran till formläran o. s. v.

Vi lemna denna uppfattning derhän och skola till frågan om dessa metoder återkomma. Den korta förklaringen är tillräcklig att förstå hvad Hume menade, då han förklarade det matematiska vetandet för Analytiskt och derföre för det enda objektiva, allmängiltiga, med karakteren af nödvändighet. Han tog då i betraktande, att matematiken i tal-läran utgår från enheten, i geometrin från axiomer, $a = a = a$ lika med Identitets-satsen, och genom dessas förklarande, utvecklande kommer till nya satser.

Kant (död 1804), hvars undersökning utgick från bestridandet af Hume's tvifvel på erfarenhetsvetandets sanning, lärde tvärtom att det matematiska vetandet är syntetiskt. Ty sade han både i aritmetik och geometri fortgår man till nya satser, hvilka icke i de föregående varit innehållna,

Båda öfverensstämde deri, att matematiken är ett vetande a priori – att satsernas giltighet icke kommer ur erfarenheten. Men Kant lärde: Matematiken är bygd på Åskådning a priori – icke blott på aprioriska begrepp. Rummet är denna aprioriska åskådning den möjliggör qvantitetsbestämningar a priori. N. B.

Från denna tid har det varit vanligt, att fatta det matematiska vetandet såsom bygd på apriorisk åskådning.

Detta kan nu föga bevisas.

50 Qvantiteten abstraktion från all kvalitet. Rena rummet qualiteter i rummet. Ex(empel).

Men Inbildningen skiljer rena rummet derifrån,

Vi slutade senast med en blick på det matematiska vetandets och den matematiska bevisningens art.

Såsom erfarenhetsvetandet utgår det matematiska utan tvifvel ur den sinnliga åskådningen. Föreställningen om rummet öfverhufvud och dess dimensioner är ur den sinnliga åskådningen abstraherad, likasom föreställningen om enheten och mångfalden – den diskreta storheten. Men matematikens föreställningar äro mera abstrakta än föreställningen om det sinnliga föremålet öfverhufvud. När Inbillningen reproducerar – åskådningen föreställer bilden det åskådade föremålet både

10

kvantitativt och kvalitativt – storlek och egenskaper Ex⟨empel⟩. Qualiteten kan icke i bild fattas för sig utan att tillika fattas kvantitativt såsom utsträckning, intagande en plats i rummet och i följd deraf äfven såsom en enhet, ett något, från andra, från mångfalden särskildt; såsom bilden äfven i sig är en *mångfald* af bestämningar.

Men kvantiteten synes kunna för sig fattas afskiljd från kvaliteten – såsom afstånd, denna allmänna form o. s. v. I sjelfva verket finnes den dock som sådan endast för förståndet. För sinnliga åskådningen finnes den icke i denna abstraktion. Quadraten *etc.* kan icke ses eller kännas o. s. v. För föreställningen som bild finnes den geometrisk figuren och det rena antalet likasålitet. Bilden af en kvadrat är alltid en afbildning med streck, eller bilden af ett fyrkantigt föremåls form. Hvad inbillningen gör, för att förtydliga den rena storheten är att i oändlighet afkläda den allt kvalitativt. t. ex. punkten, ytan.

20

Den matematiska punkten, linjen, ytan, solidum, enheten, mångfalden som sådana hvarken finnas till in rerum natura eller för inbillningen. De äro definitioner, abstrakta bestämningar, med betydelsen af en kontinuitet eller diskretion i rummet, oberoende af all kvalitativt tillvaro. Inbillningen kan oändligt närma sig till deras afbildande, men hinner aldrig till en fullt adeqvat bild.

En sådan positiv definition är kvaliteten icke mäktig. Man kan icke definiera en färg t. ex. annorlunda än negativt = *icke* öfriga. Först kvantitativt kan äfven kvaliteten positivt bestämmas: denna ljusets bestämda brytning i prismet t. ex. – ehuru denna bestämning för sig icke ger medvetande om färgen som sådan.

30

Genom att vara denna oändliga abstraktion – ett böra-vara, såsom frigjord från all kvalitet – är kvantiteten öppen för den matematiska definitionen och axiomerna. Punkt = ett böra-vara utan delar. Yta = ett böra = vara utan tjocklek – o. s. v. Definitionen är syntetisk – ett tilläggande af rum till rum mellan två punkter, mellan två linier, mellan två ytor, men tillika analytisk – kroppens gräns, ytans gräns, linjens gräns. I sjelfva verket måste förståndet alltid, för att analysera, syntetisera, för att upplösa, förbinda,

40

Genom sin abstrakta art är nu kvantiteten öppen för dessa positiva definitioner. De äro ett böra vara. Man utgår enkelt derifrån. Punkt utan delar. Man gör icke vidare reda för hvad del är. Punkten är ingenting kvalitativt; den är t. o. m. negation af rum – rumlösheten i rummet – $a = a = a$ – icke kvalitativ jemnlighet; rent kvantitativ. /Denna lika = storhet fordras positivt; – ty i åskådningen erfares den icke. Inbillningen sträfvär oändligt att afbildna den.|| Denna likhet är äfven nu rumlöshet. Två trianglar, två kuber läggas på eller i hvarandra så rum i samma rum.

50

Ur sådana satser bevisar nu matematiken. Den definierar den likbenta triangeln med två sidors likhet och bevisar vinklarnes. Det är likgiltigt, att göra tvärtom – antaga vinklarnes likhet, bevisa om sidorna. Beviset beror på öfverensstämmelsen med definitionerna och

axiomerna – och med förut på grund af dem bevisade satser.

Denna bevisningsmetod är uppenbarligen icke induktiv såsom i naturvetenskapen. Beviset för en qvadrat är positivt beviset för alla. Algebraiska beviset för ett bråks eller en proportions oföränderlighet, om termerna multipliceras eller divideras med samma storhet, gäller alla proportioner positivt. Förståndet fordrar icke bevisets upprepan-
10 de. Deri består evidensen af det matematiska beviset.

Men beviset är icke gifvet. En matematisk sats kan i de flesta fall bevisas på många sätt. Der icke flera bevis finnas, kommer detta deraf,
10 att man icke sökt eller icke ännu påfunnit dem. Det beror på kombinationer, fria sammanställningar af förut antagna eller bevisade satser. Enkelheten i beviset är blott »elegans».

Grunden dertill, att Induktion i matematiken icke kan komma i fråga är den, att der icke alls är fråga om orsak. Den rena qvantiteten är icke orsak till något annat; den ena storheten icke heller orsak till den andra. I matematiken äro reflexionsbestämningarne likhet och olikhet, det hela och dess delar, positiv och negativ storhet och i beviset förhållandet af grund och följd – allt bestämningar, som förstås genom
20 att ömsesidigt förutsätta hvarandra, reflekteras i hvarandra. – Men orsak och verkan äro icke reflexionsbestämningar för matem<atike>n.

I bevisningen är blott fråga, om öfverensstämmelse eller icke öfverensstämmelse med det förut antagna och bevisade. Det är en slutledning i vanlig mening med Öfversats, Undersats och Slutsats, men der undersatsen är ett detta, ett individuellt fall, som genom antagande eller åskådlighet uppvisas stå under öfversatsen, och likväl gäller som ett allmänt – bevises om denna, gäller för alla. = Direkt bevis Prop<osition> V. Eller der af tvenne motsatta, det ena såsom en gifven sats motsä-
30 gande förkastas, det andra antagas. Indirekt bevis. Prop<osition> IV.

Detta gäller närmast geometrin och dess tillämpningar. I fråga om discreta Qvantiteten, talet, försvinner denna form för medvetandet, och förfarandet, räknandet, blir en tanklös operation. Inbillningen gör sig icke mera någon bild af enheten och mångfalden, och beviset har icke slutsatsens form. I Algebran ges regeln för ett räknesätt genom att verkställa det och den verkställda operationen innebär sjelf beviset för sin rigtighet. Ingen gör sig mera några bilder af talen; ingen gör någon slutledning, för att komma till facit. Operationen ger det utan all tanke på dess betydelse och sammanhang. Hegel säger härom: att talet icke föreställer något yttre, en för intelligensen yttre verld, utan är det, Yttre sjelft såsom abstrakt tanke – det i sig sjelf Yttre och intet annat. Den
40 ena enheten är ett yttre för den andra; man sammanlägger dem, åtskiljer, delar dem. Likväl finnes här ingen qualitativ åtskilnad, icke ens en kvantitativ, emedan den ena enheten är lika med den andra; rättare enheten är lika med sig sjelf och är dock yttre för sig sjelf, i 2 enheter, 3 enheter o. s. v., hvilka tanken särskiljer. Det är denna ytterliga abstrakthet, som vållar, att man i matematiken befinner sig i en vetandets region, der man icke vet, hvar man är hemma. Medvetandet lefver i talen som i en skuggverld, hvars regelbundenhet eller bundenhet dock synes öfverträffa allt, hvad som derutom kan blifva föremål för menskligt vetande.

I den högre matematiken framgår åter konstruktionen, inbillningens arbete, äfvensom reflekterandet, den fria kombinationen och resonne-
50 randet. Men den är tyvärr för mig ett okänt land, af hvilket jag sett endast de yttre konturerna, och om hvilket jag derföre icke har någon rättighet att yttra mig.

Vi hafva sökt vinna insigt i det matematiska vetandets art. Att föreställningen om kvantitet både såsom utsträckning och tal ur den sinnliga åskådningen abstraheras lider intet tvifvel. Men i vetenskapen har förståndet helt och hållet bemäktigat sig den abstrakta notionen, bestämt densamma efter tänkandets lagar, och inbillningen står i dess tjänst, för att oändligen afbildas objektet för denna tankens bestämning. Hvad kvantitet i vetenskapens mening är, rummets tre dimensioner, talet – har man att ur densamma lära. Uppfattningen är förståndets verk. Inbillningen gör objektet i föreställningen åskådligt. Förståndets uppfattning sker efter Reflexionskategorierna af identitet och åtskilnad, det hela och dess delar, likhet och olikhet, positivt och negativt, grund och följd, och kvantiteterna sammanställas efter dessa kategorier i slutledningar efter Identitets och Motsägelsesatsen.

10

Förståndet har denna frihet i definierande, axiomers uppställande och bevisningen just därför, att i kvantiteten all positiv åtskilnad och olikhet försvunnit. Der är en åtskilnad mellan identiska – linje och linje, yta och yta, – mellan en dimension och två dimensioner – mellan tal och tal, närmare enhet och enhet. Skilda kvaliteter kunna icke i denna frihet behandlas. Hvar och en måste för sig definieras – från den enas förhållande kan blott liknelsevis slutas till den andras; olikheten står fast; det är och blir: färg, ljud, aggregationsform, lukt, smak – vidare positivt skilda färger – ingen öfvergång i bemödandet och slutandet från det ena till det andra.

20

Bevisningen är genom denna abstraktion från all kvalitativ bestämning bindade. Den ger ett vetande, som i allt öfverensstämmer med förståndets fordringar, har tankens form. Och medan Naturvetenskapen genom induktion ger visshet, ger matematikens bevisning ett objektivt, allmängiltigt vetande uti för all tid bestående, oföränderliga satsar. $2 \times 2 = 4$.

30

Vi hafva sålunda under betraktande af vetandets former kommit till ett vetande om det Yttre, den yttre världen, naturen, som icke mera är en förklaring, en utläggning af det sinnliga medvetandets innehåll, icke är erfarenhet, empiriskt vetande, utan som har sin sanning genom sin form, hvilken är andens eget görande, tänkandets, tankens form. Erfarenhetsvetandet beror af iakttagelsens noggrannhet och af induktionens säkerhet – och ingendera kan någonsin föra längre än till en viss grad af visshet. Detta vetande är sannt för så vida tankens bestämningar rörande det gifna objektet uttala dettas sann Vara. Deri kommer vetandet blott till en viss grad af säkerhet. Bestämningen uttalar, hvad objektet är, men det kan äfven vara något annat, något dessutom. Detta dessutom tillhör allt erfarenhetsvetande. Det är det oändligen bestämbara bortom det bestämda vetandet, hvilket af reflexionen fattas såsom det hela Universum, eller såsom det förborgade inre, eller såsom Kraften, hvars yttringar endast blifva föremål för medvetandet, eller såsom den yttersta orsaken, hvars verkningar endast i en begränsad kedja af närmaste orsaker (caussæ physicæ) kan förföljas, eller såsom det slutändamål till hvilket hela skapelsen tenderar.

40

Men i vetandet om den rena kvantiteten i det matematiska vetandet, är allt detta försvunnet. I tillämpningen af matematikens regler på det sinnliga, i dettas uppfattning under en kvantitativ bestämning förfar förståndet ännu induktivt, så att den kvantitativt bestämda lagen ökar erfarenhetskunskapens visshet t. ex. den kvantitativa lagen för kroppars fall, kunskapen om jordens attraktion, om tyngden, planetbanor-

50

nas matematiska bestämmande kunskapen om solsystemet. Men sjelfva denna tillämpning beror af en Induktion, af fortsatta observationers öfverensstämmelse med den matematiska lagen. Den delar därför all erfarenhetskunskaps art att ega en större eller mindre grad af säkerhet. Och bortom detta vetande är der ännu de obevista hypotesernas område, t. ex. atomen såsom attraktionens underlag, den första stöten, den gifna rörelsen som planetbanornas.

Den rena matematiken behöfver nu icke denna Induktion. Dess satser äro icke blott vissa utan objektivt och allmängiltigt bevisade. Bortom dem finnes icke i kvantitetsförhållandena något gifvet oförklaradt och obegripligt eller obegripligt. Vål är kvantiteten öfverhufvud en abstraktion från det kvalitativa. Men detta angår icke matematiken som sådan. Kvantiteten är för den intet annat, än hvad i den läres, dessa satser – definitionerna, axiomerna, teoremerna, problemerna och deras lösning, och de äro förståndets verk,

Vi äro således som sagdt komna till ett aprioriskt vetande, ett vetande icke grundadt på sinnlig åskådning, utan som blott är menskliga förståndets verk. Detta vetande är likväl icke ett vetande om Anden, utan andens vetande om ett för honom Annat, om ett yttre, som likväl icke såsom ett yttre är till (punkten linien), utan är det yttre i Andens eget Inre.

Redan om naturvetenskapen gäller det, att de kategorier under hvilka den uppfattar naturen, den yttre världen – innehåll och form orsak och verkan o. s. v. – äro andens bestämningar, att således den yttre världen i detta vetander är gjordt till ett Andens inre, likasom i Anden upptagen. Men den är detta för en yttre betraktelse. I det matematiska vetandet är det uttryckt, att detta vetande är vetande om ett yttre, som likväl är ett blott inre; detta är dess egen karakter och bestämning. Den vet det yttre, som blott är förståndets verk. Det är därför i detta vetande uttryckt, hvad intelligensen öfverhufvud såsom vetande om naturen om den yttre världen är – process nemligen att upptaga den i sitt inre, göra den till en Andens inre värld.

Att vidare matematikens bestämningar äro uttryck för den yttre världens lagar, för naturlagarne. detta innebär, att Anden icke ur Naturen upptager lagen, det förnuftiga sammanhanget, utan ger den detta sammanhang, gör förståndets rena skapelser till uttryck för den naturliga skapelsens lag. (Repetitionskollege)

A<kademiska> St<udium> XII

M<ina> H<errar>. Vi hafva på grund af en föregående undersökning öfver menskliga intelligensen i dess former såsom sinnlig åskådning, föreställande Inbillning och reflekterande förstånd, betraktat tvenne skilda arter af menskliga vetandet, nemligen vetandet om naturen, naturvetenskapen, och det matematiska vetandet.

Naturvetenskapen, såsom vi fattat den, utgår från den sinnliga åskådningen, hvars oändliga innehåll Inbillningen såsom abstrakta, allmänna föreställningar i en bild sammanfattar, medan förståndet under under vissa reflexionsbestämningar uppfattar dess inre samband och söker gifva denna uppfattning visshet genom det sätt att sluta, man kallar Induktion.

De yttersta bestämningar, genom hvilka lagen för detta samband uttryckes, funno vi vara de rent kvantitativa, de matematiska. Vår undersökning visade, att denna matematikens tillämpning i Naturvetenskapen utgör en ytterligare induktion, hvarigenom kunskapens

visshet ökas, ehuru den icke i och för sig ger kunskap om naturföreteelsernas sammanhang.

Vid betraktandet åter af det matematiska vetandet för sig, hafva vi lärt oss inse: att ehuru föreställningen om kvantiteten öfverhufvud är hämtad ur sinnliga åskådningen, är en abstraktion, som uttalar det sinnliga föremålets kvantitativa beskaffenhet – formen, läget antalet såsom tillhörande dess kvaliteter – likväl den matematiska satsen som sådan helt och hållet är det reflekterande förståndets verk, och kvantiteten sådan den i matematiken fattas, hvarken är föremål för sinnlig åskådning eller af inbillningen kan afbildas, ehuruväl både åskådning och inbillning tagas till hjälp för att förtydliga dessa satser. Detta matematikens aprioritet.

10

Matematikens bevisning vidare sker såsom vi kunnat lära icke genom Induktion, utan genom slutledning enligt Identitets och motsäggelsesatsen. Bevisningen ger också, emedan den gäller ett innehåll, som är förståndets eget, icke blott visshet, såsom Induktionen, utan objektivitet, allmängiltighet.

Detta det allmänna i vår hittills vunna insigt. Hvad som återstår, är att närmare uppfatta detta vunna resultat.

20

Det framställda läser oss då, att redan föreställningen om det sinnliga föremålet uppfattar dettas kvaliteter såsom ett allmänt, i en Abstrakt allmän notion. Än mera äro de Reflexionsbestämningar, under hvilka det sinnliga föremålets relationer uppfattas, allmänna förstånds kategorier, hvilka icke i den sinnliga åskådningen äro gifna. Och likväl, ehuru föreställningen fattar det sinnligt individuela som ett allmän, vet intelligensen sig, i bilden hafva föremålet, såsom äfven vetandet om dess relationer (af inre och yttre, innehåll och form kraft och yttring orsak och verkan) innebär ett nödvändigt samband mellan desamma, ehuru denna nödvändighet icke läres ur den sinnliga åskådningen. Att detta är orsak, detta verkan läser icke åskådningen, genom hvilken vi endast kunna inhemta, att den ena företeelsen i tiden föregår den andra, icke att de stå i detta samband af orsak och verkan. Det är här icke ens fråga om den induktiva bevisningen, som borde lära, att den senare företeelsen *alltid* följer på den förra, eller att förhållandet på just dessa företeelser är tillämpligt – utan om sjelfva denna uppfattning, att två företeelser förhålla sig som orsak och verkan, sjelfva vetandet om ett sådant förhållande i allmänhet. Detta vetande är uppenbart förståndets verk, är en af den sinnliga åskådningen oberoende tankens uppfattning. Äfven här i vetandet om naturen i erfarenhetsvetandet finnes således ett aprioriskt moment, ett vetande, som icke är ur erfarenheten hemadt, och som likväl utan tvekan på densamma tillämpas eller, såsom Baço säger, gör erfarenheten till vetenskap – historia naturalis till scientia naturalis.

30

40

Än klarare framstår detta förhållande i det matematiska vetandet. Det upptager väl ur erfarenheten vetandet om kvantiteten öfverhufvud, om continuitetslig och discret storhet. Men som sådan, som sinnlig åskådning är kvantiteten det kvalitativas förhållande, är oupplösligen vid detta bunden och äfven inbillningen föreställer den sålunda; medan matematiken behandlar den rena kvantiteten, dennas förhållande till sig sjelf, så att redan dess föremål sålunda är en abstraktion, ett förståndets verk, icke mindre än de kategorier (Reflexionsbestämningarna) Helt o^{ch} delar, likhet och olikhet, m. m. och Grund o^{ch} följd), under hvilka förhållandet uppfattas äro rena förståndsbestämningar, på samma sätt som de i naturvetenskapen, på det kvalitativa,

50

tillämpade. Alla matematikens satser äro derigenom aprioriska, och beviset är öppet för förståndets fria kombinationer.

Än mera än naturvetenskapen är alltså matematiken förståndets verk; och friheten i den senares bevisning lärer oss, att förståndet har full makt med detta sitt vetandes föremål.

Och likväl äro matematikens satser tillämpliga i naturvetenskapen, så att naturföreteelser visar dessa satser, hvilka äro förståndets fria verk, vara gällande i naturen. Närmare kvantiteten har den bestämda betydelsen att vara något för Anden yttre, det rena yttre öfverhufvud (icke blott för kvaliteten) utan det ena samma oföränderliga såsom ett yttre för sig sjelf – utsträckning för för utsträckning – 2 lika linier – enhet för enhet.

Vi kunna häraf lära: 1:o Att anden i vetandet om naturen inlägger det förnuftiga sammanhanget, likväl med full visshet, att detta sammanhang är Naturens eget; och 2:o Att härigenom detta för Anden Yttre, som Naturen är, i sin sanning, såsom en förnuftig verld, är i Andens inre upptaget och 3:o att Anden i detta vetande kommer till medvetande om sig sjelf såsom förnuftig, såsom förnuftigt tänkande.

20 Detta är vår betraktelses resultat, det resultat, hvarigenom vi vinna en fortgång till betraktandet af en helt ny sfer af vetandet, och om hvilken hvar och en af Eder Måna Herrar redan torde inse, att den omfattar Andens vetande om sig sjelf, Andens Sjelfmedvetande,

Det första, detta, att Anden vet sitt förnuftiga tänkande äfven utgöra det egentliga band som sammanhåller de naturliga företeelserna, vara naturens ordning detta kan människan i vetandet om naturen, i naturvetenskapen icke allmängiltigt bevisa, utan formelt i bevisningen bringa blott till någon grad, någon mindre eller större visshet. Men denna otillräckliga bevisning gäller blott hvarje särskildt fall, t. ex. att a är orsak till b; det allmänna, att ett orsaksförhållande i naturen finnes, detta står öfver hvarje särskild bevisning, ehuru eller just emedan begreppet derom är tankens bestämning, icke en erfarenhets-sats. Än mer gäller detta om den kvantitativa bestämningen, som utgör det mest bestämda uttryck för naturföreteelsernas sammanhang, och hvars art att utgöra en sådan fast bestämning förutsättes för hvarje specielt bevis, att ett visst kvantitativt förhållande mellan tvenne gifna företeelser eger rum. In summa: Andens bestämningar gälla i naturen, uttala naturens ordning, detta är från denna sida naturvetenskapens resultat.

40 Det andra, att uppfattningen af det förnuftiga sammanhanget i naturen, gör naturordningen till en Andens egen ordning, att det förutsatta Yttre, materien, naturen, i naturvetenskapen göres till ett Andens Inre – detta är hvad i början af denna framställning blifvit betecknad såsom Andens väsende öfverhufvud att förutsätta en yttre verld genom att negera denna förutsättning, och särskildt såsom Intelligensens, vetandets process, hvilken häri består, att förutsätta den yttre verlden och göra den till vetandets inre. Eller rättare: båda dessa sidor, i vetandet om naturen utgöra denna ena process, att göra naturen förnuftig, förutsätta den som en förnuftig verld och åter upptaga denna förnuftighet i Andens inre såsom vetandets egen förnuftighet.

50 Det tredje är Andens medvetande härom, att Naturens förnuftighet är hans egen, naturens ordning förnuftets ordning såsom Andens egen. Det är öfvergången från Medvetandet, vetandet om det yttre objekt, till Sjelfmedvetandet Andens vetande om sig.

I sjelfva verket kan detta sägas angående vetandet om naturen, det

ovetenskapliga såväl som naturvetenskapens, att det förer människan till sjelfmedvetande. Den häpnad, naturens åskådande hos den helt och hållet obildade människan framkallar, leder henne att i naturen ana till fördolda andliga makter och väsenden, hvilka hennes föreställning gestaltar efter människoslägtets egen bild, hvilka hon snart gör till moraliskt goda och onda väsenden, i dem afspeglande sitt eget inre. Det kristna betraktelsesättet att i naturens ordning beundra Skaparens vishet och allmakt förer såsom det religiösa vetandet öfverhufvud människan till sjelfkänedom genom att lära henne fatta sitt förhållande till Gud. I det vetenskapliga vetandet om naturens lagar lär hon känna, fordran på en förnuftig verldsordning öfverhufvud och i det särskilda, hvad denna fordran innebär rörande förnuftets ordning. Det är icke blott ett erkännande att samma förnuft lefver och verkar i naturen och i menniskoanden, utan i vetandet om naturen uppgår för människan i sjelfva verket förnuftets ljus, medvetandet om, hvad förnuftet är.

10

Denna är bildningens gång äfven hos den enskilda människan, att från vetandet om den yttre verlden fortgå till vetandet om sitt eget inre, om sin andes väsende. Denna vetandets gång återfinna vi äfven hos skilda folk och hos människoslägtet. Folken lefva länge, i hvad man kallar naturtillståndet ||i medvetande endast om naturens lif och dess företeelser sträfvande för sin sjelfupphållelse||, förrän hos dem medvetandet vaknar om andens verld, om ett ordnad rätt och samhällstillstånd, om historisk utveckling, om vetenskap och konst; och naturreligionerna äro den första formen af mensklighetens vetanden om det öfversinnliga, såsom äfven de älsta statsformerna äro lånade från det naturliga samhället familjen. Ännu på bildningens närvarande ståndpunkt lånas ofta naturvetenskapens notioner och termer för att beteckna och begripa förhållanden i andens verld, och äfven mången vetenskapsman anser sig lära något upplysande – som också må så vara – då han förklarar staten vara en organism eller fordrar att det ena eller andra menskliga förhållandet skall organiskt ordnas,

20

Vi lärde oss känna Baço's åsigt om naturvetenskapens mål. Erfarenhet lärde han skall föra till uppfinning, och uppfinningen öka slägtets makt öfver naturen – ty vetande är makt. Med klar blick förutsåg han häri en stor del af menskliga kulturens historia efter hans tid. Men mången af hans efterföljare har stadnat vid denna åsigt, materialiserande densamma så, att naturvetenskapen skulle ega värde endast såsom väg till materiel nytta. Vi nöja oss icke med denna uppfattning. Äfven erfarenheten lär oss, att den makt uppfinningen ger förer slägtet till ett förhöjdt sjelfmedvetande – icke det toma om människans makt öfver naturen, utan det innehållsrika om menniskoandens eget väsende och människans högre bestämmeelse. Det är blott skenbart uppfinningarne försänka i materiela sträfvanden. Ingen sådan af högre värde har medfört materiel vinst i jemförelse med den andliga. Hvad boktryckarkonsten gjort, hvad ångmachinerna och jernvägarne göra ligger för hvar mans ögon – ett så materielt framsteg som spinnmachinen har blifvit ett skydd för världens fred för folkens frihet – ett verktyg till hedningarnes omvändelse. Hvarthän vi skåda i det moderna Europa bära samhällslif, vetenskap och konst pregeln af uppfinningarnes inverkan – och hvarje högre ståndpunkt i dessa sferer för andens verksamhet innebär ett högre andens vetande om sig sjelf,

30

40

50

Såsom sagdt, hafva vi till denna punkt i vår undersökning komna lemnat betraktandet af det empiriska vetandets art öfverhufvud. Men förrän vi vidare fortgå till framställningen af det vetande – för hvilket

den sinnliga åskådningen är ett gagnlöst redskap, böra vi enkort fortsättning återgå till den psykologiska betraktelsen af Andens väsende såsom vetande, intelligens, hvilken vi lemnade med uppfattning af reflexionens ståndpunkt. Jag ville gerna hoppas att H«errarna» icke skulle anse det mödan ovärddt att genombryta detta skal, för att påfinna någon kärna, såsom vi redan bemödat oss att i det föregående finna den och detta borde föranleda att vänta en sådan äfven i det kommande,

10 A«kademiska» St«udium» XIII,

M«ina» H«errar». Det var med den sjette i ordningen af denna föreläsningsserie vi afbröto framställnin«gen» af vetandets momenter, af de skilda ståndpunkterna i vetandets allmänna process, för att öfvergå till en tillämpning af den vunna insigten på det vetenskapliga vetandet, hvilken tillämpning vi nu med den 12:te föreläsningen avslutat.

De vetandets momenter, sagde framställning omfattade, voro den sinnliga åskådningen, föreställningen och reflexionen. Jag vill hoppas, att tillämpningen ytterligare förtydligat denna framställning till den grad, att H«errarne»s uppfattning af vetandets process i dessa former icke saknar nödig klarhet, och att vi, när de i det följande nämnas, förstå hvarandra, veta hvarom fråga är. Vi hafva äfven lärt oss inse, att det vetenskapliga vetande, som tillhör desamma, för hvilket den ståndpunkt, de beteckna, är utmärkande, äro naturvetenskapen öfverhufvud och matematiken.

Vi hafva, så vidt jag förmår inse, sålunda gått lika långt i tillämpning som i föregående undersökning öfver vetandets natur, ja, såsom H«errarne» haft tillfälle anmärka, äfven något längre, emedan bevisningen så i naturvetenskapen som matematiken Induktionsslutledningen och den enligt Identitets och Motsägelsetsatsen, Slutledningen öfverhufvud såsom en tänkandets operation i den föregående undersökningen icke ens blifvit nämndt och således, måste tillhöra en vetandets ståndpunkt utöfver de nämnda trenne. Denna anticipation har vid den fria och för vårt närvarande uppgift beräknade ordning, jag följt, varit oundviklig. Också anser jag den af många skäl hafva utan olägenhet ega rum; och det är icke för att rätta den, det är oss nödigt att nu fortsätta undersökningen öfver vetandets former. Vi nödgas till denna undersökning af behofvet att vinna en fortgång för den tillämpning af densamma, som här för oss är hufvudsak, nemligen en fortgång i uppfattningen af det vetenskapliga vetandet, ledande till insigt i detta vetandes samband i hela dess omfång. Det är för detta ändamål, vi här åter upptaga den afbrutna psykologiska undersökningen.

Såsom reflekterande förstånd, i Reflexionen, vet Anden det i tingen Väsentliga Inre, i motsats mot det Oväsentliga Yttre. Såsom vi funnit, är det detta reflexionens vetande, som ger naturens företeelser sammanhang, genom att uppfatta deras likhet, bestående innehåll, orsaker, och som höjer naturbeskrifningen till ett sammanhängande vetenskapligt vetande. Det är samma reflexionens arbete, som uppställer den matematiska satsen och kombinerar satserna till en sammanhängande bevisning.

Vetandets fortgång från denna reflexionens ståndpunkt består öfverhufvud deri, att Anden fattar sig vara denna makt, som håller reflexionsbestämningarne mot hvarandra, t. ex. innehållet mot formen, kraften mot yttringen, orsaken mot verkan, så att formen är innehållet

hänfördt till sig sjelf, innehållets motsättande mot sig sjelf, innehållet formen hänförd till formen; kraften det, som i yttringen uppfattas, yttringen såsom ett Inre, yttringen åter kraften såsom för sig yttre, företeelsen *a* orsak genom att i *b* förutsättas såsom verkan, denna åter verkan genom att förutsätta sin orsak. Exempel. Med ett ord: vetandets objekt är i Reflexionen icke mera något för Anden Annat, Yttre, utan Andens egna bestämningar, Reflexionsbestämningarne, hvilka hafva sin betydelse genom att till hvarandra hänföras, att förutsätta hvarandra, och vetandet är denna process, att begripa bestämningarnes sammanhang och såsom sådant *begripande Tänkande*. Tänkande κατ' ἐξοχήν.

10

Härtill är ännu att tillägga att Reflexionsbestämningarne och tankens bestämningar öfverhufvud icke böra fattas såsom något gifvet, hvilket den tänkande individen endast har att uppfatta och utreda, så att t. ex. orsaken finnes som ett föremål här, verkan som ett föremål der, hvilka tanken likasom upptager och besigtigar och sålunda finner på bådas samband och betydelse. Det är tvärtom klart, att först begripandet ger dessa bestämningar en tillvaro, gör dem till tankens bestämningar. Exempel,

Man kan säga individen såsom tänkande mottager bestämningarne genom traditionen och bildningen och mottager likaså förklaringen på desamma, deras betydelse. Men detta mottagande är icke ett mottagande med händerna eller med sinnena öfverhufvud. Det är ett mottagande med tanken, som tillika är producerande frambringande – emedan det icke går an att tänka efter en annans tankar. Eftertanken tänker efter sakens egen art, här bestämningens, och den betydelse, bestämningen för individen får, är hans tankes eget verk. Men här är icke heller fråga om individens tänkande som sådant, utan om bestämningens betydelse i och för sig; och saken betraktad ur denna synpunkt är det klart, att allt, hvad t. ex. bestämningarne orsak och verkan, d. ä. hvad orsaksförhållandet innebär, är en tänkandets produkt, och att betydelsen af detsamma varit och är stadd i en ständig utveckling, hvar principium movens är detta förhållandes begripande. T. ex. såvidt jag känner är Hegel den första som upplöst detta omedelbart ensidiga förhållande, orsakens öfvergång till verkan, i det ömsesidiga förhållandet af vaxelverkan. Men man inser lätt, att Hegel häruti som i mycket annat icke blott yttrar en subjektiv mening och åsigt, utan förklarar i öfverensstämmelse med samtidens allmänna vetande, representeradt närmast af den Tyska filosofin, hvars idealistiska riktning i motsats mot isynnerhet det Engelska filosoferandets realistiska, måste anses vara af kulturens hela föregående utveckling framkallad.

20

30

40

Detta reflexionens skarpa särskiljande från det begripande tänkandet, reflexionsbestämningens från begreppet, kan också anses vara mest utmärkande för Hegel's och i detta hänseende hans företrädares Fichte's ståndpunkt.

Tänkandet, begripandet, såsom immanent, såsom tankens fortgång från bestämning efter dennas egen utveckling – d. ä. såsom icke en förmåga hvilken står öfver sitt innehåll, upplösande och förbindande detsamma, utan i detta innehåll immanent, ett med innehållets eget samband och fortgång deri – är således icke regellöst, på måfå upptagande vissa bestämningar och utredande förhållandet dememellan; utan dess görande tankens process regleras af det bestämda innehållets, tankebestämningens egen utveckling.

50

Vi kunna här icke uppehålla oss med någon detatjerad undersökning, då vårt syfte är att komma till någon insigt rörande det vetande i allmänhet och det vetenskapliga vetande isynnerhet, som tillhör denna ståndpunkt och därför dess allmänna karakteriserande är oss tillräckligt. Vi skola också därför söka fatta denna karakter så allmänt och enkelt som möjligt.

Att uttala sambandet mellan tvenne tankens bestämningar, tvenne bestämda tankar, är att fälla ett omdöme – gifva en definition. Att tänka, fattas därför liktydigt med bedöma, definiera. Likväl är bedömandet, definierandet i det enkla omdömet ett blott antagande, innebär väl en uppfattning af subjektets (i omdömet) allmänna art och beskaffenhet, af subjektets och predikatets förhållande öfverhufvud, som det enskilda eller särskilda till det allmänna, men omdömet innehåller ingen förklaring öfver sjelfva arten af bådas samband. Hvarföre eller på hvad sätt ett visst predikat tillkommer detta subjekt det uttalas icke i omdömet som sådant. Man kan och bör väl fatta omdömet mindre formelt, än det i de logiska handböckerna vanligen sker, der det kvantitativa, kvalitativa relations och modalitets omdömet ställas bredvid hvarandra utan någon åtskilnad i deras innehåll, så att valet af subjekt och predikat för desamma är aldeles likgiltigt. Denna mera begripande uppfattning består då deri, att man låter hvarje slag af omdöme gälla hvad det bör: det kvalitativa t. ex. blott sinnliga föremål och deras kvaliteter, det kvantitativa vara ett uttryck för den matematiska satsen, relationsomdömet för reflexionsbestämningarnes samband. Men äfven vid en sådan uppfattning är detta samband mellan subjekt och predikat i omdömet öfverhufvud ett antaget – blott assertoriskt. Enligt den allmänna föreställningen fattadt: i omdömet uttalar man blott en subjektiv öfvertygelse, eller ett förhållande, hvilket man anser vara allmänt erkänt. Det förbindande mellan subjekt och predikat är därför i sjelfva verket den tänkande, det tänkande Subjektet, i hvars vetande äfven sättet för bådas samband är ett icke uttaladt menande eller försannthållande.

Detta samband är i Slutledningen uttaladt. Uti den uttalas det ännu felande Begreppsmoment, sjelfva begripandet. Dess allmänna form är: Subjektet är predikatet, såsom detta särskilda moment i predikatsbestämningen. Predikatet är sakens begrepp; Medeltermen en ur begreppet härledd moment i dess utveckling, och subjektet det enskilda, begreppet motsvarande verkliga – emedan såsom detta moment förverkligande detsamma. Detta har i slutledningen den bekanta formen: b är $a / x - b$ – alltså α är a . Ett adeqvat exempel för utvecklade Begreppssammanhang kunna vi icke låna ur det föregående (N. B. Qvalitet) Qvantitet) Reflex(ion)) Men en sådan slutledning är t. ex. Denna handling är, såsom lagenlig, rätt Slutledningsformen: Det lagenliga (alla lagenliga handlingar) det Rätta; denna handling lagenlig – o. s. v.

Vi finna, att detta öfverhufvud är bevisningen. Vi hafva vid betraktandet af det naturvetenskapliga och matematiska vetandets metod anticiperat densamma – såsom Induktion – och slutledning enligt Identitets och Motsägelsesatsen – öfver hvilken anticipation vi längre skola en förklaring. Här gäller det att finna formen för den begreppsmässiga bevisningen, den bevisning som utgör ett begripande af sambandet mellan, sammanhanget i tankens bestämningar.

Det visar sig då, att formelt bevisningen i slutledningen är bristfällig, emedan en medelterm saknas såväl mellan den redan funna medelterm-

men och predikatet) som mellan subjektet och samma medelterm. I det anförda exemplet ett bevis för att det lagenliga är det rätta och att den ifrågavarande handlingen är lagenlig. En sådan bevisningsmetod skulle dock i sjelfva verket leda till en oändlig kedja af slutledningar, i hvilken alltid ännu förbindande medeltermmer skulle saknas. Matematiken hjälper sig här genom att ytterst stanna vid axiomer. Men för den sfer af vetande, ur hvilken exemplet är taget gälla inga axiomer och de kunna på denna ståndpunkt öfverhufvud icke finnas. Också visar sig vid närmare betraktande, att predikatet (terminus major) för sig är något antaget obegripet, och att det först får en betydelse genom medeltermen. Det rätta är det lagenliga. Men det är äfven något annat de äro icke identiska. Subjektet terminus minor åter är såsom blott hänfördt till medeltermen lika betydelselöst; ty denna får sin betydelse först ur predikatet (såsom en form af det Rätta). Sin betydelse får Subjektet derföre derigenom att Predikatet i detsamma är verkligt i denna bestämda formel. (Det Rätta som det lagenliga). Exempel) Rätt att denna handling är lagenlig. Denna handling såsom Rätt är legal. En sådan sammanslutning i bevisningen ger Begreppsbestämningarne ett förnuftigt sammanhang. Och den vetandets form denna bevisning uttalar är den, der, ur sakens begrepp härledas dettas bestämningar eller momenter i den mening, att begreppet i dem får sin sanna betydelse och tillika sin tillvaro såsom verklig. Ett exempel på denna metod är sjelfva denna vår framställning af vetandets former: i hvilken vi utgått från det abstrakta begreppet om Anden som intelligens, men först genom sjelfva utvecklingen komma till insigt i, hvad begreppet har att betyda, på samma gång som momenterna blifva för oss klara, och utvecklingen afslutar sig i vetandet om Intelligensen såsom verklig, såsom vetande Subjekt – i den mening vi redan lärt känna, att nemligen den vetandets form vi nu undersöka icke är medvetande om ett objekt, utan Andens medvetande om sig sjelfmedvetande,

Akademiska Studium XIV,

Mina Herrar). Det är en ny ståndpunkt i Intelligensens utveckling, en ny form af dess vetande, som senast utgjorde föremål för vår betraktelse. Vi benämnde den det Begripande Tänkandet eller Tänkandet κατ' ἐξοχήν. Vi fattade densamma i öfvergången från Reflexionens ståndpunkt endast såsom den rena tankeprocessen, den tankens akt, hvilken för Reflexionen ligger till grund, nemligen såsom det Reflexionens-bestämningarne sammanhållande, sjelfva dessas hänförande till eller Reflexion i hvarandra.

Detta vetande är derföre omedelbart den rena tankeformen, tänkandets akt, Omdömet. Men vid omdömets betraktande funna vi, att subjektets och predikatets förbindning är något helt och hållet formelt, att omdömet som sådant icke uttalar deras samband; utan att det förbindande dememellan är den Tänkande, Intelligensen såsom tänkande Subjekt. Det är den tänkandes och insigt och öfvertygelse, som utgör grunden för omdömets rättighet, för subjektets och predikatets samband eller icke samband. Det abstrakta »är», kopulan, som utsäger, att subjektets vara är predikatets vara, är egentligen tankens eget varande, som är detta, att i den båda äro förbundna. Ty detta är tänkande, att såsom Kant uttryckte det, förbinda det mångfaldiga till enhet i medvetandet.

Denna tankens förbindande enhet uttalas i Slutledningen, i beviset, i hvilket en Medelterm, i stället för den abstrakta Kopulan göres till det

förbindande mellan subjekt och predikat, uttalar tänkandets förbindning af det mångfaldiga.

10 Ett sådant sätt att sluta är redan Induktionsslutledningen, ehuru den i den vanliga användningen icke har slutledningens logiska form. Man säger: Emedan tvenne företeelser i ett stort antal fall äro med hvarandra förbundna, äro de det i alla fall. Det är nu först att märka, att hvad man så kallar företeelser, icke mera är detta individuella sinnliga utan det föreställda allmänna. T. ex. att erfarenheten visat, att den mindre kroppen attraheras af den större, detta rörer den allmänna föreställningen om kroppar, kroppen såsom föreställd. Detta allmänna attraktion är den egenskap som som tillägges kroppar – det förra predikat det senare Subjekt kroppen är attraherande. Det alla, hvartill man sluter är en menad allhet a och b och c o. s. v. således för hvarje gång ett enskildt en enskild kropp i oändlighet. Det förmedlande är att predikatet tillkommer subjektet såsom denna bestämda serie. Dessa och dessa kroppar äro attraherande, denna är en sådan kropp, alltså har äfven den attraktion.

20 Det är sin förut gjorda erfarenhet den tänkande i en allmän föreställning här sammanfattar såsom denna bestämda serie af subjektets och predikatets förbindelse, deraf slutande till deras samband äfven för detta enskilda fall, och för hvarje enskild fall såsom en menad oändlighet.

Den matematiska bevisningen åter är en fortgång genom förmedlande sats. Denna sats är sann (t. ex. ett ifrågasvarande allmänt förhållande tillkommer triangeln) emedan den öfverensstämmer med en annan sann sats o. s. v. ända till axiomerna. Det förut bevisade är i allmänhet det förmedlande.

I Induktion alltså är förmedlingen det förut erfarna sådant det är för föreställningar; i den matematiska bevisningen det förut bevisade.

30 Den förra är formel, emedan hvarje förbindelse af subjekt och predikat i medeltermen i den serie, som utgör förmedlingen, är en dylik förbindning som den i slutsatsen, denna således i medeltermen förutsätter sig sjelf, hvarföre äfven hvarje slutsats blott tillägger en i serien.

40 Den matematiska bevisningen är formel, emedan den ytterst stöder sig på ett antagande, på en obevisad sats, och emedan bevisningens fortgång är fri, allteftersom den utgår från den ena eller andra antagna satsen, kan vara en annan. Den har dock evidens framför Induktionen, emedan det förmedlande är äfven det en formelt bevisad sats, en slutledning. Noga taget är alltså det förmedlande här tankens frihet, fria bestämning – som ger evidensen,

Detta blott för att visa att äfven i dessa arter af bevisning, det förmedlande, är icke en för tanken yttre i objektet, i tingen eller i kvantitetens art liggande nödvändighet, utan att det bindande i densamma är tanken sjelf, är tankens verk och intet annat.

50 Likväl uttalas detta icke i denna bevisning. I Begreppsslutledningen, sådan vi senast framstälde den, är detta uttaladt. Begreppet har en verklighet, är i det enskilda manifesterad, emedan detta är Begreppet i denna bestämda form. Man utgår från begreppet och utsäger det om det enskilda, emedan begreppet i sin utveckling är äfven denna bestämning som karakteriserar detta. Vi anförde som exempel: Handlingen är rätt, emedan lagenlig. Detta är icke en erfarenhetsats. Icke heller kan det bevisas genom serie af hvarandra stödjande sats. Utan det Rätta Rättsbegreppet får i sin utveckling äfven denna bestämning af positiv lag (N. B. denna form af rätt), och är genom den verklig i den lagenliga handlingen. Det vidhänger denna bevisning som sådan ännu

det formela, att Rättsbegreppets uppfattning och utveckling är den tänkandes uppfattning, det tänkande Subjektets insigt. Men slutledningen är i sjelfva, verket äfven i denna form formel. Det är blott fråga derom, att densamma leder till en sådan uppfattning af Begreppssammanhanget, formelt uttalar hvad det begripande tänkandet är. Vi må fästa oss dervid, att lag icke har någon betydelse om icke såsom uttalande af hvad Rätt är; att det Rätta har verklighet blott i samhället, såsom lag och sed – hvilka således uttala, hvad det rätta är, och att handling såsom ett förnuftigt görande öfverhufvud är hvad den är genom att vara rätt eller orätt – det menas med handling – och att den är rätt då den har denna form som är det Rättas verklighet såsom omvändt samhällets lag och sed är till endast i medborgarenas handlingar. 10

Det är blott denna formela sida vi har haft att framställa såsom utredning af, hvad det begripande tänkandet är. Det närmare skola vi i tillämpningen söka förklara.

Redan denna betraktelse ger vid handen att vi på denna ståndpunkt lemnat allt afseende på ett objekt för vetandet, på ett Annat för vetandet yttre. Detta är väl redan fallet på Reflexionens ståndpunkt, så till vida, att vi kunna inse, att der endast är fråga om det i vetandet likasom upplagra yttre objektet. Ur denna synpunkt visade sig äfven det matematiska, vetandet vara ett vetande om det yttre såsom rent Inre. Då vi nu i Reflexionen sökt uppfatta det bestämningarne förbindande, finna vi att det icke kan vara annat än den rena tankeformen, sådan den är såsom omdöme och slutledning. I den är icke fråga om ett objekt, som den skulle beteckna och uttala; utan hvad den uttalar är sjelfva tänkandet såsom form, tanken såsom actus. Den är alltså vetande om den Tänkande anden, eller den tänkande Andens vetande om sig – uttalar icke hvad medvetandet om Objektet är, utan hvad Sjelfmedvetandet är. 20 30

Den yttre sida för denna öfvergång det matematiska vetandet och det empiriska öfverhufvud, hvars spets det matem(atiska) är, ger vid handen är, som sagdt den, att det yttre i matematiken är såsom ett Inre såsom blott förståndets bestämningar. Men det empiriska vetandet icke blott sålunda hänvisar på det begripande tänkandet, utan förutsätter uppenbart detta i sin bevisning, både i den naturvetenskapliga och den matematiska. Ty bevisningens form är uppenbarligen icke ur erfarenheten lånad utan förutsatt och den grad af bindande kraft den innehåller måste alltså äfven bero, af dess art såsom form för det begripande Tänkandet icke af den sinnliga åskådningen. Äfven detta kunde vi väl redan vid betraktandet af Reflexionens ståndpunkt inse, emedan dennas kategorier tillämpade på den materiela världens företeelser icke ur dessa i den sinnliga åskådningen äro gifna. Men vi hafva i det anförda det sista och starkaste beviset derpå, att Anden sätter sin förnuftighet sin förnuftiga form i Naturen den materiela världen öfverhufvud – ger den förnuftighetens stämpel, ett förnuftigt sammanhang som är Andens eget – detta såsom vi ännu må upprepa med visshet att denna förnuftighet likväl i Naturen är till. 40

Här hafva vi att fasthålla: 50
att äfven detta är en förutsättning af Andens vetande om sig, för vetandet om Objektet.

Likväl kan sägas Naturvetenskapen förer till Sjelfmedvetande – Andens vet(ande) om sig.

Detta har den spekulativa betydelse, att ehuru den spekulativa utveckling förer från det lägre till det högre, detta förutsattes som grund och botten.

Det vetande vi nu – det Spekulativa,

Akademiska studium XV

10 M^{ina} H^{erra}. Vi skola söka uppfatta arten af det vetande, hvilket har till föremål Anden, icke Naturen, hvilket alltså i allmänhet är Sjelfmedvetande icke medvetande om ett för Anden yttre och Annat.

Skulle vi fatta detta helt abstrakt, vore detta vetande egentligen blott ett vetande om vetande, andens vetande om sig såsom Intelligens, såsom den vetande. Ty detta är det sjelfmedvetandets innehåll det empiriska vetandet ger, att anden är vetande såsom åskådning, inbillning, reflekterande förstånd, och härtill kommer ännu uppfattningen af det begripande förståndets bevisning, Tänkandets egentligaste process i dessa former: Omdöme och slutledning.

20 Vi hafva sålunda kommit upp i en region ur hvilken vi måste nedstiga, för att finna något annat vetandets föremål och innehåll än vetandet sjelft.

Det är oss klart, att det sökta vetande, hvarom här är fråga, öfverhufvud är vetandet om andens verld i historien, i det förflutna, och i samhällslifvet, i det närvarande. De äro historie och samhällslif andens verk, men dess verk icke såsom vetande blott, utan såsom viljande.

30 Vål kunde vi nu taga saken helt dogmatiskt och säga: Menniskoanden är både vetande och viljande, såsom viljande omskapar menniskan den naturliga verlden och skapar sig sin egen andliga verld. Dessa äro denna andliga verlds former. Denna är arten af vetandet om desamma. Men hela vår undersökning har gått derpå ut att lära inse, icke blott, hvad ett gifvet vetande, en gifven form af vetandet är, utan äfven hvarföre det har dennas form och derigenom hvarföre sjelfva denna form af vetandet, detta vetande sjelft är. Ty det är endast sålunda vi kunna komma till ett vetandets system, att hvarje vetandets form visar sig vara ett förnuftigt-nödvändigt moment i systemet. Vi böra alltså äfven uti ifrågavarande fall gifva oss till tåls och söka utreda, hvilken ställning vetandet om den nämnda viljandets verld har till öfriga arter af vetande.

40 Vi uppfatta förhållandet enkelt sålunda:

I omdömet, bedömandet, begripandet är den tänkande, tanken, det sammanhållande, det, som förbinder subjekt och predikat. Hvarföre subjektet är predikatet – det vet den tänkande, eller vet det icke, men likväl har denna enhet säker såsom subjektiv öfvertygelse tro. I slutledningen är detta vetande i medeltermen uttaladt. Medeltermen utsäger detta – hvarföre? såsom bevis insigt. Men deri har icke blott det inre sambandet – tänkandet, tanken såsom akt, utträdt i en bestämning en bestämd tanke, utan begripandet fått betydelsen, att icke vara blott 50 den tänkandes öfvertygelse, utan en uppfattning af de bestämda tankarnes eget samband – af begreppssammanhanget i och för sig, När jag säger, individen är förnuftig, emedan tänkande – uttalar jag häri icke blott min öfvertygelse om saken, utan jag erkänner och utsäger, att dessa notioner såsom sådane ega detta sammanhang, utan annat tillgörande å min sida, än uppfattandet af detta bestämningarnes

samband, sådant det i och för sig är. Förnuftet är detta allmänna begrepp, som manifesterar sig, har verklighet i individen, emedan individen är ett tänkande subjekt är tanken såsom tänkande, tänkandets process. På samma sätt det anförda: Handlingen är rätt, emedan lagenlig. Med ett ord: I slutledningen, i bevisandet öfverhufvud uttalas det, hvad det begripande Tänkandet egentligen är, nemligen uppfattning af det objektiva sammanhanget hos tankens bestämningar.

Detta tänkande i öfverensstämmelse med bestämningarnes egen utveckling är förnuftigt tänkande. Det innebär ett tänkandets tvång för den tänkande: att nemligen tänka förnuftigt, i öfverensstämmelse med ett objektivt förnuft, och denna rigtning till det förnuftiga är *Viljan*. N. B. ansträngning.

Vi hafva anført exempel på begripande tänkandet i slutledningens form – lånade från en annan sfer, än det empiriska vetandets. Men i sjelfva verket har vår undersökning icke ännu fört oss till något annat vetandets innehåll, än det naturvetenskapens och matematikens. Det begripande tänkandet för sig är icke formen för någon särskild sfer af vetandet, utan tankens allmänna formella rörelse i omdöme och slutledning; och vi veta, att omdöme och slutledning äro former äfven för det empiriska vetandet – slutledningen såsom bevisandet öfverhufvud, äfven i naturvetenskapen och matematiken. Då vi nu förut kommit till det resultat, att det är den tänkande anden, som i naturen inlägger förnuftigheten, gör den förnuftig – och nu ytterligare utvecklade detta resultat derhän: att tänkandets förnuftighet är tankens bestämningars eget förnuftiga sammanhang, så gäller detta äfven om det empiriska vetandet, så att det bindande i detta vetande icke är människans tänkande utan tankeinhållets eget förnuftiga sammanhang. Detta utgör förklaringen på den visshet människan har, att sammanhanget i naturens företeelser är förnuftigt i och för sig, ehuru det i det empiriska vetandet är den tänkande andens verk – förklaringsen är den: att den tänkande anden sjelf såsom förnuftig är bunden af innehållets egen förnuftighet, af dess förnuftiga sammanhang – att samma förnuft som råder i naturen, råder öfver den tänkande anden. Derföre kan han i naturen inlägga sitt förnuft med visshet att det sammanhang, han sålunda ger naturföreteelserna, är naturens eget,

Vi kunna här af lära, att det empiriska vetandet, som på sin egen ståndpunkt kommer endast till en mindre eller större grad af sannolikhet, har sin objektiva sanning utom sig sjelf, som ger detsamma en orubblig visshet. Åskådningen, iakttagelsen förer för sig endast till sannolikhet i fråga om naturens lagar – Det är först sedan vetandet om naturen är andens egen bestämning (genom reflexionen), som detta vetande blir bindande derigenom att tänkandet fortgår enligt dessa bestämningars eget sammanhang, är förnuftigt tänkande.

Dock vi hafva såsom mål för denna deduktion något annat än detta. Vi sade denna tänkandets rigtning till en af innehållet bunden fortgång, det är *Viljan*, sträfvandet till förnuftighet.

När nu Anden står i förhållande till en yttre värld, hvilken han vet vara förnuftig, och tillika vet sitt tänkande vara förnuftigt, har han väl visshet om öfverensstämmelsen i hans eget Vara och Naturens. Men denna enhet är icke i vetandet om Naturen, icke heller i Andens vetande om sig, i den form af detsamma vi hittills kunnat uppfatta, såsom sådan uttalad. Såsom vilja är nu anden sträfvande att sätta denna enhet göra den för sig objektiv genom att omforma naturen på en gång i öfverensstämmelse med naturens lagar, dess förnuftighet, och sina egna ändamål, sin egen förnuftighet. Denna viljans verksamhet

öfverhufvud konstituerar Andens verld såsom icke blott vetande utan ett för Anden objektivt varande, en verld öfver Naturens, ehuru med denna till sitt underlag. Den är en Andens utveckling i tiden, Historien, såsom process att objektivera Anden sjelf såsom ändamål, och detta ändamål i hvarje nu realiseradt i samhällslifvet – ordet taget i sin vidsträcktaste bemärkelse såsom mensklighetens historia i hvarje närvarande Nu.

Denna Andens verld såsom vetandets föremål och innehåll utgör hans konkreta Sjelfmedvetande. Först i historien blir Anden för sig sjelf uppenbar, får hans Sjelfmedvetande ett bestämdt innehåll. Anden är i historien icke i dag, hvad han var i går, utan en ständig fortgång till nya skapelser, men vet dock dag som i går i dessa skapelser sitt varande, totalt i hvarje nu. I sin verld är anden i sina skapelser för sig uppenbarad men är vid ingen form af denna manifestation bunden, utan går öfver den till en annan ny. Denna fortgång gör Andens verld till frihetens verld och särskiljer densamma, från Naturens, så att först på denna ståndpunkt vetandet framgår derom, hvad som är det förnuftiga i Naturen och hos Anden, icke blott förnuftets enhet i båda, utan tillika den åtskilnad hvarigenom båda äro, hvad de äro: nödvändighetens form och frihetens.

Det vetandets fält, denna Andens verld för oss öppnar, är öfverväldigande. Naturens former äro otaliga – hvem räknar solsystemerna eller jordens småräk. Men vetandet om naturen låter dock sammanfatta sig i en bestämd form – Naturvetenskapens och såsom dennas abstrakta uttryck Matematikens. Det vetande, som tillhör Andens Sjelfmedvetande är icke lika enformigt. Vi hafva dock redan kunnat urskilja två bestämda sferer – nemligen sjelfva vetandet Andens vetande och viljande öfverhufvud, som vi kallat det psykologiska, af hvilket vetande nu slutade undersökning varit en kort utläggning och för det andra: det historiska vetandet. Häröfver står ännu, såsom vi känna, vetandet om Anden såsom det absoluta – det teologiska vetandet. Men inom dessa sferer och i den enas öfvergång till den andra skola vi möta, – och känna äfven det på förhand sferer för vetandet hvilka blott med svårighet kunna hänföras till, dessa allmänna klasser. Vi hafva också ännu, att i detta vetandets art särskilja olika former för detsamma. Den enklaste eftertanke lär oss, att t. ex. historien framträder i den yttre verlden ett föremål för sinnlig åskådning. Ja äfven vetandet för sig har sin sinnliga form i språket. Att inbillningen är för sammanhållandet af den yttre företeelsen i båda verksam, att reflexionen i dem gör sitt arbete för materialets ordnande till vetenskaplighet – detta känna vi äfven. Vi hafva således att erkänna detta och att tillika visa, hvarigenom dock detta vetandets form är måste vara en annan än naturvetenskapens. Det är allt ett godt stycke arbete,

A⟨kademiska⟩ St⟨udium⟩ XVI,

M⟨ina⟩ H⟨errar⟩. Såsom vi senast reflexionsvis sökte öfvertyga oss, sönderfaller det vetande, som tillhör Anden såsom sjelfmedvetande, har Anden sjelf till innehåll och föremål, i skilda sferer, äfvensom detsamma, såsom öfverhufvud omfattande Andens utträdande, i hvad vi benämnt Andens verld, hvilken som sådan har en yttre sida af tillvaro, delvis äfven är ett vetande i det empiriska vetandets former.

Förgäfves har jag sökt, att i en för dess särskilda sferer gemensam betraktelse sammanfatta formen och metoden för vetandet om Anden

öfverhufvud. Det rika innehållet i Andens verld, en frukt deraf, att den är sjelfmedvetandets och frihetens skapelse, icke enformigt bunden vid några abstrakt allmänna lagar, utan väsentligen bestämd derigenom, att Anden i den ger sig sin egen lag, uppenbarar sig för sig sjelf, detta innehåll kan icke af tanken beherrskas och ordnas i bestämda vetandets former. Skilnaden är att vetandet om Naturen är ett Andens vetande att Naturen såsom det vetna har sin form utom sig i Anden, medan i Andens vetande om sig sjelfva den form, i hvilken Anden sålunda vet sig (och vetandets former öfverhufvud) i och med detta vetande af anden produceras,

10

Vi måste därför besluta oss, att särskildt betrakta dessa, såsom vi kallat dem sferer för Andens Sjelfmedvetande och göra början med det – *Psychologiska Sjelfmedvetandet*.

Den inledande undersökning, genom hvilken vi sökte komma till öfvertygelsen, att naturvetenskapen i sitt begrepp är vetandets första, omedelbara sfer och tillika till formen för detta vetande var en psykologisk undersökning. Vi hafva sålunda anticiperat hithörande del af den vetenskapssfer, vi kalla det psykologiska Sjelfmedvetandets. Vår ståndpunkt, det inskränkta målet för vår undersökning har icke tillåtit ett annat förfarande. Vi hafva icke kunnat tala om Naturvetenskap utan att tala om Vetandet.

20

Men under sjelfva denna psykologiska betraktelse hafva vi från Medvetandets former, Sinnlig åskådning, Föreställning, Reflexion kommit till den vetandets form, vi benämnt det Begripande Tänkandet, hvilket icke mera är vetande om något för Anden Annat, Yttre, utan Andens vetande om sig sjelf, tankens uppfattning af sin egen form vetande om tänkandet som sådant såsom tankens process, den Tänkande.

Likaså har undersökningen af det naturvetenskapliga vetandets art i bevisningen fört oss till samma ståndpunkt och närmare det matematiska vetandet företett en vetandets sfer, der medvetandets former upphört att gälla –, och vetandets innehåll blifvit rena tankebestämningar. Vi ansågo oss därför kunna såsom resultat af undersökningen om det naturvetenskapliga vetandet kunna uttala: att detta vetande förer till vetande om Anden, förer människan till medvetande om sig sjelf såsom Ande.

30

Vi säga därför nu med den rätt denna dubbla bevisning kan gifva: den sfer af vetande som återstår att betrakta är Sjelfmedvetandets och närmast det Psychologiska Sjelfmedvetandets, Andens vetande om sig såsom naturen negerande och förutsättande och såsom denna negation verklig.

40

Denna verklighet är människan, den i föreningen af själ och kropp tillvarande sjelfmedvetna Anden – Anden, som vet sig sjelf och naturen såsom sin förutsättning, och i sin kropp är såsom tillvarande detta: att förutsätta genom att negera; ty Själén vet sig anden i hvarje punkt af kroppen.

Men vi hafva icke att lösa gåtan af denna förening. Vi fråga blott i hvilken form vetandet vet Andens lif i densamma. Kroppen och dess funktioner, vi veta det, äro föremål för naturvetenskapen – i anatomin och fysiologin. Der är sinnlig åskådning och öfriga det empiriska vetandets former. Men själen, anden är icke som sådan föremål för, sinnena. Likväl ger den sig ett uttryck i kroppen – i anletsdrag, åtbörder – och begagnar kroppens organer såsom medel. Redan naturforskningen i fysiologin går öfver till detta begrepp om ett

50

ändamål en slutorsak, som Baço ville ur naturvetenskapen förvisa. Man frågar icke blott, hvilken är närmaste orsaken, ty orsaken är i organismen vid närmaste steg den stora för naturforskningen obekanta; utan man frågar: hvilket är detta organs närmaste ändamål? Yttersta orsak blir i den levande organismen lifvet – och yttersta ändamålet – lifvet. – Men såsom uttryck och yttring för andens tillvaro, är den sinnliga företeelsen hos kroppen icke detta, hvad ögat ser utan dess betydelse, såsom yttre uttryck för ett inre, dess bestämmelse såsom medel för ett Andens ändamål.

10 Detta är skilnaden på den sinnliga åskådningens rol i vetandet om naturen och om Anden. Anden framträder i en yttre tillvaro. Han är i sina yttringar föremål för sinnlig åskådning. Åskådningen ser i Andens yttre företeelse detsamma, som i naturföreteelsen öfverhufvud: kvaliteten, den oändliga bestämningen. Men då föreställningen uttalar åskådningens innehåll, är detta icke en allmän kvalitet, utan den betydelse det sinnliga skall uttrycka och reflexionen nedsätter detsamma till ett försvinnande medel för realiserandet af ett Andens ändamål. D. ä. Vetandet erkänner och vet i det sinnliga icke detta utan sig sjelf – Anden.

20 Detta om det yttre. Att ändamålet icke i detsamma är uttaladt, utan af anden deri inlägges, det innehålles i dess uppfattning såsom tecken, uttryck, medel. Ändamålet ger andens vetande om sig Sjelfmedvetandet. Och såsom sådant är Anden icke föremål för sinnlig åskådning. Sjelfmedvetandet är omedelbart Sjelfkänsla – att människan vet sin andliga tillvaro i själens rörelser – i sina föreställningar, sina begär och dem åtföljande känsla af lust och olust. Känslan är därför det som i vetandet om Anden företräder den sinnliga åskådningens plats. Den är Andens omedelbara vetande om sitt inre om sig såsom denna eller denna själens rörelse. Sjelfkänslans deduktion Bestämd känsla.

30 Föreställningen gör i förhållande till känslan sitt arbete såsom i förhållande till den sinnliga Åskådningen. Reflexionen uppfattar det i de vexlande känslorna väsentliga = förmågan och anden blir sålunda ett aggregat af andliga förmögenheter Känsla, Inbillning, förstånd, förnuft, Begärförmåga Vilja.

Men förrän vi gå vidare, må vi upptaga den fråga, här sjelfmant framställer sig: står åskådningen utom Känslan? Nej i känslan är allt människans vetande och viljande. Äfven åskådningen af det yttre objektet är såsom en Andens bestämning en känsla. Men i åskådningen vet anden icke sig, utan ett objekt, är i detta vetande försjunkt. Att detsamma fattas såsom en andens bestämning, detta tillhör i begreppsutvecklingen en högre ståndpunkt Sjelfmedvetandet. Man kan vidare kalla denna känsla sensation, perception och sålunda skilja den från begäret såsom känsla, driften, och åter båda från känslan af lust och olust, affekten. Men detta allt är ett Reflexionens görande, som i oändlighet kan öka förmågorna och deras yttringar. För oss är denna sönderdelning här utan consequens.

50 Hvad vi hafva att erkänna är: att vetandet om Anden, såsom nyss visat, äfven har sin empiriska sida. Inbillningens och Reflexionens arbete i detta vetandes bestämmande. Herrarna hafva därför också sett talas om empirisk psykologi. Denna erfarenhet saknar dock det väsentliga underlaget för all empiri, – den sinnliga åskådningen, och dermed relation till ett empiriskt objekt. Det är emedan ett vetande, som Anden tager endast ur sig sjelf ett vetande a priori, men som blott stadnar på

det reflekterande tänkandets ståndpunkt och icke såsom sådant ens eger den bevisning och giltighet som naturvetenskapen och matematiken. Ty induktion kommer här icke i fråga. ||Man må säga: så och så många människor tänka därför människan öfverhufvud tänkande. Men dermed är ingenting sagdt. Det är icke orsak och verkan. Och frågan gäller icke alla utan en: hvad är denna ena? tänkande! Men hvad är tänka – detta är frågan. Induktion ger derpå intet svar.|| Icke heller kan man utgå från axiomatiska antaganden, på hvilka en matematisk bevisning kunde byggas. En sådan reflekterande psykologi stadnar också därför vid försäkringar att så förhållar sig, att detta är känslans innehåll, att inbillningskraften associerar föreställningarne i en oss gifven ordning – efter någon likhet eller olikhet – att de skilda själsförmågorna understödja hvarandras operationer i det ena eller andra fallet o. s. v.

10

Det sanna och blifvande är, att inbillningens och det reflekterande Förståndets arbete sker i det spekulativa vetandets tjänst, och produkten af detta arbete är ett Andens utgående i det Yttre i Språket – såsom det element i hvilket föreställningen och reflexionen rör sig.

Språket är den tänkande Andens verld, i hvilken han lefver och rör sig, och språkets lagar äro därför äfven tankens – likväl med den frihet i deras användande, som stämplar skilda språk till uttryck för skilda folkandar, nationaliteter. Språket. Man kan med skäl säga, att språket är den förkroppsligade tanken, ehuru dess materialitet endast är tonens den materiela rörelsens – och språkets samband med tanken är ett likaså innerligt som kroppens med själen. Känslan som sådan har intet artikuleradt uttryck. Inbillningen har för hvad som föregår i Andens inre ingen bild – andra än de som äro lånade från den yttre verlden och skola betyda annat än de äro – synnerligast känslans uttryck i kroppens yttre – i konsten. Inbillningens föreställningar äro här ord – och såsom produktiv, skapar han nya sådana – hvilkas betydelse reflexionen bestämmer och begränsar. Språket är likasom kroppen ett yttre, för sinnlig åskådning; men det är blott till viss grad ljud och betydelse i språket sammanhänga. Föreställningens och reflexionens uppfattning gäller därför här – såsom i fråga om kroppens uttryck och verksamhet – betydelsen och betydelsens sammanhang, ändamålet: ett förutsatt begrepp, som skall uttryckas, och uttryckets motsvarighet mot detsamma. Ju mera förståndsbildningen stiger desto likgiltigare blir för betydelsen, ljudet ändelsen, formen – hvaremot vigten faller på sammanställningen, begreppssammanhanget i omdöme och slutledning, i bedömandet och bevisandet, konstruktionen – och derjemte visserligen väljudet i denna sammanställning språkkonsten.

20

30

40

Det är på denna ståndpunkt, då vi säga vetandet om anden är vetande om språket vi lätt kunna fatta öfvergången från det begripande till det förnuftiga tänkandet. Människan tänker i ord. I omdömet sammanhåller subjekt och predikat. I slutledningen utträder som det sammanhållande i ett ord = Medeltermen. Derigenom upphör den Tänkande att vara det sammanhållande. Det sammanhållande är ordet – d. ä. begreppet, notionen, dessas eget inre samband. Sådan all bevisning och detta är förnuftigt allmängiltigt tänkande. Sådan det spekulativa vetandet om Andens verld. Tillämpningen här af på det psykologiska Sjelfmedvetandet härnäst.

50

Om språket som tradition. Till barnet såsom ljud. Betydelsen arbetar individens förstånd in deri. Visserligen efter allmänna förnuftet. Men friheten är att tvifla, att bevisa ett annat sammanhang. Detta intellek-

tuela bildningens fortgång. Derpå samverka Naturvetenskap och spe-
kulation,

Akademiska Studium XVII,

Mina Herrar. Vi sökte senast kort sammanfatta arten af det
psychologiska vetandet såsom Sjelfmedvetandets omedelbara sfer,
hvarföre den också rättare benämnes det psychologiska Sjelfmedvetan-
dets.

10 Anden är, sade vi, omedelbart enhet af själ och kropp. Han är så ett
uttryck af, hvad vi fattat såsom det empiriska vetandets resultat.
Förnuftets närvaro i naturen – detta är själ och kropp; i detta vetande
är i denna förening en existerande verklighet. Att naturen är förnuftig
är en företeelse enligt förnuftiga lagar, förnuftets lag, denna insigt hade
vidare den sida, att det är anden, hvilken inlägger förnuftet i naturen,
känner och erkänner dennas lag, och derigenom kommer till sjelfmed-
vetande. Detta sjelfmedvetande är i själens och kroppens förening
verkligt har i den en tillvaro. Det empiriska vetandets process var
20 slutligen i allmänhet denna, att anden förutsätter den yttre världen
genom att negerar den göra den till sitt inre – i sig i sitt vetande upptaga
densamma; äfven detta är i själens och kroppens förening uttryckt; ty
det är själen, detta inre, som i kroppen är till, förutsätter kroppen för
sin tillvaro, men negerar den i hvarje punkt, så att kroppen såsom
levande icke är denna materie utan själens lif.

Denna yttre empiriska sida är nu föremål för empiriskt vetande – i
anatomien, och organiska kemien vetande om den döda kroppen,
men i fysiologin vetande om den levande. Fysiologin sade vi, har det
utmärkande, att den frågar efter organernas och de organiska proces-
sernas ändamål. Fysiologin går väl från produkten att undersöka
30 verksamheten och finner att denna är mekanisk eller kemisk – men
frågan är åter hvilken betydelse har denna verksamhet och dess
produkt för den organiska processen öfverhufvud, för det hela – d. ä.
hvilket ändamål. Och slutändamålet blir alltid detta hela, lifvet; såsom
äfven yttersta orsaken, orsaken bortom den mekaniska och kemiska
verksamheten i organismen åter blir lifvet. In summa: det är lifvet, som
producerar sig sjelf, har sig till ändamål – det är själen, anden.

Vi räkna naturligtvis icke fysiologin till det psychologiska vetandet.
Vi säga blott detta empiriska vetande hänvisar i sina resultater till det
psychologiska; och vi hafva här ett vetande om det Yttre, hvilket icke
40 såsom matematiken formelt står på sjelfmedvetandets grund, utan reelt
såsom vetande om ett naturligt tillvarande gör anden till dettas orsak
och ändamål. Må vi tillägga, att den på fysiologin stödda medicinen –
ehuru äfven den empirisk, bygger mycket på det psychiska inflytandet,
på själsstämningen och själssysselsättningen såsom orsak till helsa eller
ohelsa.

Det psychologiska sjelfmedvetandet, sade vi, är icke empiriskt. Det är
omedelbart Sjelfkänsla. Vetandet om anden utesluter all sinnlig åskåd-
ning, det empiriska vetandets utgångspunkt, likasom den empiriska
50 bevisningen. Vi hafva här i stället för åskådningen känslan. I känslan
är allt vetande och viljande känslan är det omedelbara vetandet om
detsamma såsom andens, såsom en bestämning i andens inre. Känslan
har detta oändliga innehåll som äfven finnes i åskådningen. ||Detta
känslans uttalande,|| dess uppfattning i ett bestämdt vetande är en
föreställning – nemligen föreställningen om Andens inre om andens

varande såsom, detta bestämda vetande, detta bestämda begär. Reflexionen åter fattar dessa bestämningar såsom vexlande och försvinnande och anden såsom förmågan att veta och vilja att i bestämningarna utgå – flera förmågor. (N. B. förklaring). Allt vetande äfven det empiriska andens bestämning i känslan och föreställningen – här fråga om Sjelfmedvetande om bestämningen såsom Andens, icke om densamma såsom vetande om ett objekt.

Detta Andens uttalande af sitt inre, af sitt vetande om sig, det är språket. Språket benämner visserligen äfven naturen och naturföreteelsen, men icke såsom det yttre, sådan den är såsom föremål för den sinnliga åskådningen, utan sådan den är i vetandet, i andens inre. Språket uttalar andens vetande om naturen, d. v. s. andens egen inre bestämning. Ingen påstår, att människan lärt sig språket genom naturåskådningen. De onomatopoetiska orden i språket äro det beredda och förnuftlösa i densamma. Att tala, det är att uttala, hvad som rör sig i själen, uttala andens vetande om sig sjelf, hans sjelfmedvetande. Känslan, denna form af Sjelfmedvetandet har ännu intet språk. Inbillningen och Reflexionen gifva först åt andens innehåll ett artikuleradt uttryck, uttala känslans innehåll såsom ett allmänt.

I språket har Anden åter en yttre sinnlig sida, en tillvaro, som är tillgänglig för sinnlig åskådning. Men det empiriska vetandet om språket öfvergår, genast till det psykologiska. Språkljudet är blott tecken för en betydelse, hvilken anden fritt inlagt i densamma. Läran om språkljudet formen ändelsen, detta är det empiriska i språkvetenskapen. Det lexikologiska, betydelsernas sammanhang och ytterligare konstruktionen det allmänna begreppssammanhanget detta tillhör det psykologiska vetandet.

Vi hafva sålunda två former i hvilka anden utträder i naturen, i sinnligheten: den första i den lekamliga tillvaron hvars orsak och ändamål är anden; – men detta kan fattas blott såsom negation af det empiriska vetandet, orsaken och ändamålet bortom dess gräns; ||Den spekulativa uppfattningen af detta själens och kroppens förhållande faller inom den psykologiska sferen och utgör, hvad man kallat anthropologi.|| den andra formen hafva vi i språket: hvilket i sig har betydelsen att vara en andens produkt hafva anden till orsak och anden – nemligen uttalandet af andens inre till ändamål. Vi veta detta om manifestation i kroppen endast negativt, att såsom orsak och ändamål möter det andliga; i språket veta vi det positivt, i vetandet om språkets lagar såsom andens och språkets ändamål, betydelse såsom andens eget sätt att veta och vara. Vi kunde säga: logiken är läran om tänkandet och språket uttalar i satsen och konstruktionen dessa lagar. Detta är det psykologiska, det aprioriska icke empiriska i fysiologin och språkvetenskapen. Utom dem hafva vi här tillhörande denna sfer: det rent psykologiska vetandet, Andens rena vetande om sig sjelf såsom föremål för anthropologin psykologin och logiken.

Såsom vetande, uttalande sitt eget innehåll i bestämda ord, är anden af ordet bunden. Ordet är andens fria skapelse; men denna skapelse är icke sammanhangslös och godtycklig; och det tänkande subjektet är såsom förnuftigt tänkande af detta sammanhang bundet, tänker i den objektiva ordning, i förut benämnt begreppssammanhanget. Vi betraktade detta förhållande i uppfattningen af det begripande tänkandets öfvergång till förnuftigt tänkande. Jag rekapitulerade senast denna uppfattning i följande korta satser.

Människan tänker i ord: hennes tänkande är bedömande, Omdöme.

I omdömet sammanhåller hon såsom den tänkande subjekt och predikat. Der är bakom det uttalade omdömet den tänkandes öfvertygelse och insigt som utgör föreningsbandet.

I slutledningen uttalar sig den tänkande i medeltermen såsom detta subjektets och predikatets samband – men upphör derigenom att sammanhålla dem såsom tänkandet utom, eller bakom omdömet, och blir en bestämd uttalad notion såsom det sammanbindande. Sammanhanget i tänkandet såsom slutledning är sålunda, notionernas de bestämda tankarnes eget. Förtermens med medeltermen – medeltermens med eftertermen.

Detta är arten af all bevisning. Den är objektiv och allmängiltig, der den icke uttrycker subjektets mening blott utan sakens objektiva sammanhang. Men saken, det är i tänkandet den bestämda tanken, begreppet, och dess sammanhang är begreppssammanhanget. Ett sådant tänkande är det förnuftiga tänkandet och vetandet i denna form är spekulativa vetandet.

Denna af oss anticerade utredning är psykologisk. Den har också här för oss den betydelse, att sådan är det psykologiska Sjelfmedvetandets form i sin sanning. Reflexionen särskiljer mellan andens bestämningar såsom hans vexlande innehåll och fattar anden sjelf såsom den fortfarande oföränderliga förmågan att i dem utgå. – N. B. de flera förmågorna en likgiltig bestämning – detta det allmänna. Men förmågan för sig är abstrakt innehållslös. Det är i bestämningarne, som Anden har verklighet och uttalar sitt varande. Det högre är derföre att fatta anden såsom denna i bestämningarne immanenta makt, deras egen rörelse och öfvergång i hvarandra, såsom detta förnuftiga begreppssammanhang hvarom vi talat, såsom tänkandets egen objektiva makt. Ett sådant vetande om anden – der det objektiva sammanhanget betraktas, det objektiva i notionerna Natur och Ande, Anden såsom Vetande och Viljande, Vetandet såsom sinnlig åskådning och känsla, föreställning Reflexion, begripande och förnuftigt tänkande, ett sådant vetande, hvarpå vi i vår psykologiska utredning gifvit ett exempel, ett sådant vetande är den spekulativa form, som tillkommer Sjelfmedvetandet öfverhuvud och främst det psykologiska sjelfmedvetandet – de psykologiska vetenskaperna.

Vi måste här komma ihåg, hvilket vårt mål är. Vi hafva icke att utreda hvarken förhållandet mellan natur och ande eller Andens psykologiska förhållande för sig. Vår uppgift är att komma till någon insigt i de särskilda vetenskapernas samband. Det gäller derföre här närmast att inse huru vetandet om Anden skiljer sig från vetandet om naturen – det spekulativa från det empiriska.

Det empiriska vetandets former äro nu dessa: åskådning, föreställning reflexion och ytterst formel bevisning genom slutledningar. Det spekulativa vetandets *i denna sfer*, som vi kallat den psykologiska – känsla, föreställning reflexion förnuftigt tänkande.

Likväl tillhör denna sfer såsom endels empirisk vetenskap: Språkvetenskapen. Vi kunna icke ordna den bland det empiriska vetandet – ty det empiriska är här det underordnade; reflexionens arbete i språkvetenskapen gäller icke blott ljudet det empiriska materialet, utan betydelsen, för hvilken ljudet nedsättes till tecken. Och det dominerande är begreppssammanhanget i språkets användande och dettas spekulativa uppfattning. – Fysiologin deremot tillhör densamma icke ty den rör sig i det empiriska vetandets former, och det är, såsom vi anfördt, blott negativt den hänvisar på en psykologisk uppfattning –

reflexionsvis användande notion om ändamål och medel.

Vi kunna härvid icke längre dröja. Vi hafva att öfvergå till en ny sfer – den historiska.

Viljan = sträfvandet till förnuftighet. Detta i Andens förhållande till en yttre värld = historie. Kan fattas så. Såsom vetande rör sig Anden i språket. Detta är bildningens, historiens verk //d. ä. icke språkvetenskapens språk utan det objektiva förnuftiga tänkandet.// Den psykologiska sferen förutsätter den historiska. Men språket är icke bildadt genom spekulerande. Det har fått sin pregel ur handlingens värld, genom detta sträfvande till förnuftighet som anden är. Det skall bevisas, att det är frihetens verk, att Subjektets bundenhet i vetandet dock är frihet,

10

Åkademiska Studium XVIII,

Mina Herrar. Det är en ny sfer för Andens vetande såsom Vetande om sig, Sjelfmedvetande vi hafva att betrakta. Vi kalla den det *historiska Sjelfmedvetandet*.

Vi lemna med betraktelsen af det Psychologiska Sjelfmedvetandet äfven den psykologiska undersökningen, vid hvilken vi hittills ledt oss fram. Denna undersöknings spets är läran om den förnuftiga viljan, om menniskoandens sträfvande till det förnuftiga, människans sträfvande således att på engång göra sin viljas innehåll förnuftigt och göra dess förnuftighet gällande i den yttre världen, att skapa en andens värld. Denna den andliga världens fortgående skapelse är historien.

20

Till denna insigt komma vi genom uppfattningen af det förnuftiga tänkandet. Denna uppfattning var enklast den: människan tänker i ord. Detta tänkande kan icke vara beroende af individens meningar och hugskott. Föreställningarne Reflexionsbestämningarne, Begreppen, Ideerna, som orden beteckna och uttrycka hafva sitt gifna af Subjektets meningar oberoende sammanhang, begreppssammanhanget, det förnuftiga sammanhanget. Detta uppgår för individen i språket i hvilket såsom traditionellt hans tänkande är bundet. Det är dock icke sjelfva språket och dess lagar, hvarom här är fråga, Språkvetenskapen omfattar denna yttring af Andens inre, tecknet, uttrycket för den af anden deri inlagda betydelser, och språklagarne äro icke tänkandets, begreppssammanhangets, utan reglorna för begreppssammanhangets betecknande. Men emedan tanken nödvändigtvis är vid språket, vid ordet bunden, är det i detta element anden kommer till det förnuftiga tänkandet, till medvetandet om sig såsom förnuftigt tänkande – d. v. s. såsom fortgående i denna begreppsverld, hvilken språket betecknar, ger ett uttryck, enligt begreppssammanhanget, det gifna objektiva sammanhanget hos bestämningarne. Således icke språket, utan denna tänkandets substans, hvilken såsom tankens objektiva värld genomgår menskligheten och mensklighetens historia. Derföre, säga vi, är det i och genom språket som människan kommer in i världshistorien, blir likasom en genomgångspunkt för världshistoriens ström; derför utgör för oss språkvetandet det sammanlänkande mellan det Psychologiska och det Historiska sjelfmedvetandet. Det är i språket traditionen framgår, hvilken gör människan förnuftig, binder hennes menande och godtycke,

30

40

50

Historien är detta tvång på individens vetande och viljande öfverhuvud. Han får icke veta enligt sin mening, han får icke vilja och handla

enligt sitt tycke. Det gifna och objektiva, detta är i historiens verld det förnuftiga.

Historien bevisar denna sin objektivitet genom att vara något reelt, objektivt sinnligt. Hvarje historiens handling framträder i sinnlig måtto och har åsyna vittnen. Historien är sålunda föremål för sinnlig åskådning. Menniskan står i den mot naturen, som hon omformar. Allt i naturen ger anden såsom historiskt uppträdande en ny form och ny bestämmeelse för andens ändamål. Menniska uppträder här vidare mot människa, stam mot stam, nation mot nation i fredlig eller fientlig rigtning och gör handlingen genom ord, åtbörder, lekamlig verksamhet till föremål för sinnena. Det är allt detta den historiska kröniken upptecknar och traditionen förtäljer.

Men såsom i kroppens uttryck för själsrörelsen och i språkljudet uppfattas i den historiska yttre företeelsen icke det sinnliga som sådant, utan dess betydelse, närmare i den historiska tilldragelsen dess ändamål. Der är i all ombildning af det naturliga alltid någon bestämmeelse något ändamål utöfver den naturliga bestämmelsen för hvilket denna tjenar till medel. Likaså har den historiska handlingen öfverhufvud ett ändamål bortom det närvarande. Denna uppfattningen af betydelsen och ändamålet är äfven här föreställningens och reflexionens verk. Föreställningen uttalar den sinnliga tilldragelsen afbildar och utmålar den – såsom i uppfattning af den naturliga företeelsen – och Reflexio uppfattar betydelsen det andliga, inre i densamma ändamålet. Men att i historien veta ett ändamål, det är att veta den såsom andens verk. Naturföreteelsen har ingen betydelse; den är hvad den är, och betyder intet utöfver detta varande. Den historiska tilldragelsen är icke ett ljud eller en färg eller en form eller en rörelse i rum eller tid – utan är ett andens viljande, som i dessa sinnliga företeelser har sin tillvaro och har äfven som sådan såsom en viljans bestämmeelse icke sitt mål i sig, utan tjenar i kedjan af tilldragelser såsom medel för ett allmännare ändamål, hvilket genom denna fortgående kedja skall realiseras.

Vi nämnde derom, att redan i naturvetenskapen fysiologin står på gränsen af Sjelfmedvetandet, derigenom att den i organismens begripande tvingas hänföra alla organiska processer till en första orsak lifvet som äfven är dessa processer yttersta ändamål. – I de psykologiska yttringarne af Andens inre, i kroppens uttryckande af själsrörelsen, språkets af tankens bestämningar, innehålles äfven detta att de äro ett uttryck af anden för anden, att anden är yttringens orsak och att hvad den yttrar, uttalar, är Andens eget inre. Men i den historiska tilldragelsen har anden gått utom sig sjelf äfven såsom orsak och ändamål, och den ena företeelsen är den andras orsak och så i oändlighet – såsom hvarje företeelse på andra sidan har sitt ändamål utom sig, för hvilket den utgör ett medel, men hvilket ändamål åter nedsättes till medel för nya ändamål. På det psykologiska Sjelfmedvetandets ståndpunkt kunna vi säga har detta förhållande Omdömet form. Yttringen rättare dess betydelse är ett predikat för Anden, uttalar ett andens inre – för vår betraktelse, så att vår tänkande uppfattning är det förbindande. I historien är det förbindande mellan Anden och dess yttring i den historiska tilldragelsen verklig såsom, en annan historisk tilldragelse – det är en kedja af orsaker och verkningar, af hvilka hvar och en är förmedlande och förmedlad. N. B.

Denna historiens uppfattning i förhållande af orsak och verkan är icke densamma som den naturvetenskapliga. Det är icke den sinnliga historiska företeelsen som sådan hvilken här kommer i fråga utan den i densamma inlagda betydelsen. Der är i den historiska tilldragelsen

alltid äfven ett naturligt förhållande af orsak och verkan, emedan människan för att i den yttre världen verka måste taga naturkrafterna i sin tjenst. Men det är icke detta förhållande, som är historie, utan det andliga orsaksförhållande, som i tilldragelsen uttalar sig. (Ex⟨empel⟩ ett dråpslag. De Romerska Imperatorernas våldsgerningar – en frukt af deras vilda lustar – men dessa åter en frukt af Romerska världens förderf och slafviskhet – denna en verkan af Roms föregående historia – dess eröfringsbana – denna möjlig genom hednaverldens allmänna förfall o. s. v.

Historien sålunda uppfattad såsom denna kedja af orsaker och verkningar, är pragmatisk historie. Den kan vara mer eller mindre skarpsinnig i uppsökande af orsaksförhållandet i de historiska tilldragelserna, kan sammanställa mångfaldiga företeelser såsom den i frågavarandes gemensamma grund, hvaraf den varit en nödvändig följd. Hvad den dock alltid lärer, är att det är Andens fria verksamhet som skapar historien. . N. B. Individ(en) – tankesätt – beslut – folkens medvetande – etc. Det är formel frihet.||Människans insigt afsigt och beslut – berättigade.||

Men människan är i historien fri för såvidt hon i sina handlingar uttalar och verkliggör det Allmänna, sin nations sin tids anda. Detta är hennes förnuftiga bestämmelse, hennes förnuftighet och frihet – icke menande och godtycke, utan handling ur allmänna förnuftiga synpunkter – grunder.

Men en nations och en tids anda är sjelf uttryck af den allmänna Verldsandens verksamhet och lif, som i dem manifesterar sig. Ur denna synpunkt äro icke dessa orsaksförhållanden, som reflexionen, i den pragmatiska historien sammanställer, det moverande i historien. Utan ur hvarje tid frambyter en ny hvilken såsom ändamål förutsätter sig sjelf och är grundorsaken till de existerande formernas upplösning. Ex⟨empel⟩. Hednaverldens förfall – Kristendomen som ändamål – hvilket ändamål i detta förfall såsom folkens allmänna sträfvande till det kommande bättre är upplösningens grundorsak. Ex⟨emple⟩ Franska revolutionen många orsaker – Den ena att i nationalmedvetandet låg en kommande tid såsom ändamål – för hvilken de existerande formerna voro inskränkningar omotsvariga.

Denna uppfattning den spekulativa. I den framgår vetandet om den absoluta anden – såsom en ny vetandets sfér,

A⟨kademiska⟩ st⟨udium⟩ XIX,

M⟨ina⟩ H⟨errar⟩. Den öfversigt af det historiska vetandets, Andens historiska Sjelfmedvetandets art, vi senast sökte vinna, gaf oss såsom resultat den insigt: att den historiska företeelsen väl är föremål för sinnlig åskådning, hvilken föreställningen som sådan uppfattar och reproducerar, men hvars innehåll reflexionen icke såsom i det empiriska vetandet skiljer i ett väsentligt och oväsentligt tillvarande utan i det materiela tillvarandet och dettas betydelse och ändamål.

Närmare fattadt, är väl reflexionens verksamhet i det empiriska vetandet och i vetandet om andens yttringar densamma. Skilnaden är: att då i det empiriska vetandet det i tingen väsentliga och oväsentliga, detta reflexionsbestämningar hänförande till hvarandra, endast för den yttre betraktelsen erkännas vara tänkandets, den tänkande och vetande andens bestämningar, detta i den historiska betraktelsen är i sjelfva bestämningarne uttaladt. Ty att den historiska företeelsen såsom blott sinnlig, är detta, är det sinnliga tecknet yttringen, för den andliga

betydelsen och verksamheten, medlet för ändamålet, detta är här hvad med andlig verksamhet och sinnlig företeelse, förstås. De hafva här denna mening, det är i dem uttaladt att den sinnliga företeelsen är detta den andliga verksamhetens verk, att den icke har sin betydelse och bestämmelse såsom sinnlig, utan såsom en uppenbarelse af det andliga. Med ett ord: det är här uttaladt, att anden i den historiska företeelsen vet sig sjelf icke ett Annat – naturen materien.

10 Vi lärde oss vidare inse, att sanningen af denna Reflexionens historiska betraktelse i den s. k. pragmatiska historien, som i oändlighet går tillbaka från orsak till orsak och framåt från ändamål, är den spekulativa uppfattningen, att det nemligen är samma andliga makt, som i historien utgör den verkande orsaken, hvilken förutsätter sig såsom ändamål. D. ä. icke dessa hvarjehanda orsaker verka upplösningen af den närvarande tidens historiska former, för att producera en kommandes, utan sjelfva denna kommande tid utgör den verkande orsaken i den närvarande, hvilken genom att negera detta, förverkligar sig sjelf – är sin egen orsak och verkan.

20 Men denna, den spekulativa betraktelsen förer alltså dertill, att ingen tidpunkt i historien är medel, ingen ändamål. Ty detta kommande, som verkar i det närvarande, det var äfven i det förflutna verksamt och förverkligade sig genom dess upplösning i detta närvarande, verkade i det förflutna såsom orsak, och realiserade sig i det närvarande som ändamål, men går nu åter utom sig sjelf och ger sig en ny verklighet i det kommande. Denna är också i sanning menliga historiens rätta betydelse. Det är icke en ny ande, som uppenbarar sig i den nya formen, det är samma ande, som i det förflutna var, i det närvarande är och i det kommande skall vara – total, lika verklig i hvarje tid.

30 Vi sade: för den psykologiska betraktelsen är anden en fortgång i dessa momenter, som man kallar förmågor, själsförmögenheter, men är såväl den ena som den andra, endast att hvar och en i den högre ståndpunkten såsom moment upptagen får sin sanna betydelse. I historien är detta Andens väsende uttaladt: att vara en fortgång från moment till moment total närvarande i hvarje nu. Vi kunna säga: såsom individen är känsla men äfven förnuftigt tänkande och viljande i båda samma totala andliga väsende, så är äfven menkligheten på detta lägre stadium och på detta högre af dess utveckling samma oförändrade andliga och tillvarande makt. Andens väsende är blott denna utveckling, som i hvarje nu har en bestående tillvaro, men såsom utvecklingen processen icke blott icke är vid den bunden, utan väsentligen process att negera den och gifva sig en annan form,

40 Denna historiens ande – eller Anden i historien har för vetandet icke denna allmänna icke i bestämda notioner uttryckta form såsom hvilken vi i denna öfversigt betraktat densamma. Historien är menkliga viljans verk – viljans såsom sträfvande till det förnuftiga, till sin egen förnuftighet. Denna viljans rigtning på sig sjelf, på sin egen förnuftighet är frihet och dess manifestation i historien är det Rätta – såsom familj, lagbundet samhälle, stat, nationalitet, menklighet. Alla dessa begrepp, som i historien spela äro icke blott begrepp utan ideer, med en begreppet motsvarande verklighet, och derföre äfven begrepp i egentlig mening – en tanke som är en makt, hvilken i historien lefver och regerar. Dessa nämnda notioner äro derföre icke abstrakta bestämmningar af, hvad i historien är, utan uttryck för anden sådan han i historien lefver och verkar, sjelfva makten i historien. Vetandet om dem är derföre spekulativt vetande, vetande om begreppetsutveckling till sina momenter eller former, till en tillvarande verklighet. Sådan är Rätts-

läran i allmänhet – särskild Naturrätten, Moralen Statsrätten – sådan, hvad man kallat Historiens filosofi. Ifrån dessa rent spekulativa vetenskapsgrenar skilja sig de till denna sfer äfven hörande s. k. tillämpade, såsom Pedagogik, Juridik, Nationalekonomi, Statistik, och Historien öfverhufvud i dess särskilda grenar såsom Politisk, Kyrko, Litteraturhistorie m. m. Dessa kunna kallas tillämpade, emedan de anticipera den spekulativa uppfattningen, framställa sig såsom tillämpning af de allmänna begrepp och ideer, hvilka utgöra föremål för Rättsläran och Historiens filosofi. Men vi finna, att deras innehåll egentligen är, den historiska företeelsen af Föreställningen uppfattad af Reflexionen uttydd till betydelse och ändamål, och detta vetande ytterst upphöjdt till spekulativ vetenskap genom en mer eller mindre noggrann utveckling af begreppssammanhanget. Detta innehåll är det Empiriska i det historiska vetandet, hvilket dock endast genom den sinnliga åskådningen, hvarifrån detsamma utgår, har empirisk form, men redan såsom föremål för Reflexionen har den betydelse att vara ett Andens vetande om sig sjelf och sin egen verld, om sig sjelf såsom företeelsens orsak och denna såsom form för Andens ändamål.

Denna rikedom af vetande och vetenskaplig form, som omfattar Andens verld, skulle erbjuda ett fält för betraktelse, hvarmed, vi icke kunna uppehålla oss. Det är också för vårt ändamål icke nödigt. Såsom bekant kunna vi erinra oss: att dessa tillämpade vetenskaper utgå från gifna historiska förhållanden. T. ex. juridiken omfattar ett bestämdt existerande samhälles lagstiftning och lagskipning. Men denna vetenskap stadnar icke eller bör icke stadna vid samlandet och det yttre ordnandet af detta material. Dess högre uppgift är att utreda, huru Rättsbestämningarne – den personliga friheten, eganderätten, straffrätten eller speciellt läran om köp, hypotek m. m. i dem utvecklats sig och hvilket det begreppsmässiga sammanhanget är i de bestående lagbestämningarne. Detta blir dock i detaljer ofta icke görligt – icke heller nödvändigt. Ty i verkligheten gestaltar sig begreppet i otaliga former, i hvilka dess utveckling icke kan förföljas, och hvilka för sig äro för denna utveckling likgiltiga. Men i det allmänna måste äfven hvarje folks lagstiftning vara öppen för en spekulativ uppfattning – motsvara Rättsbegreppets allmänna bestämning. Så är äfven nationalekonomien ytterst en spekulativ vetenskap, erfordrande en ganska skarp begreppsbestämning, såsom också Statistiken såsom blotta siffran är utan värde och först i förklaringen af hvarföre? och i konklusionerna, i hvilka den dels med öfriga hithörande vetenskaper sammanhänger får ett högre vetenskapligt värde.

Såsom en anmärkning för sig nämna vi här några ord om Geografien – emedan denna vetenskap är ett aggregat af så heterogena elementer att den icke kan hafva plats i något vetenskapernas system – Ågren. Vi finna att såsom Fysisk geografi den tillhör naturvetenskapen, omfattar naturalhistorie och fysik o. s. v. – såsom matematisk, utgör en del af astronomin – såsom politisk rådfrågar historien, statistiken nationalekonomien ja såsom Ethnografisk äfven Psychologien. Men i dessa delar, der den berör det historiska vetandet, upptager den endast och allenast den bestående faktiska företeelsen, utan afseende på betydelsen ändamålet. Den kan således hänföras till de rent empiriska vetenskaperna – endast att den anticiperar elementer äfven från det psykologiska och historiska området – begagnande dem såsom empiriska data. Ur den historiskt spekulativ synpunkt betraktad, är geografin i sjelfva verket historie – historie nemligen om mensklige andens fortgående arbete att

kultivera jorden och göra de uti henne herrskande naturmakterna sig underdåniga till medel för sina ändamål. – Det är jordens kulturhistorie, som ingår i den allmänna politiska.

Vi återgå till vårt ämne. Vi hafva lärt oss inse, att såväl på det Psychologiska som det Historiska Sjelfmedvetandets ståndpunkt Andens lif framträder i sinnlig företeelse, omedelbart i kroppen såsom uttryckande affekterna, känslans rörelser, i språket, närmare språklydet; och i den historiska företeelsen, företeelsen af människans kropp såsom handlingens redskap och i det sinnliga föremålet öfverhufvud såsom gjordt till medel för andens ändamål. Här finnes således vilkoret för empiriskt vetande – den sinnliga åskådningen. Men vi säga dock: uppfattningen af företeelsen har icke denna bestämning att vara empirisk. I den innehålles att företeelsen är likgiltigt tecken, icke är hvad den såsom sinnlig är utan det hvartill andens vetande och viljande gjort och gör densamma, den betydelse anden deri inlägger, det ändamål, för hvilket den af anden bestämmes.

Detta är det spekulativa vetandets frö. Rent framstår detta vetande i det Psychologiska Sjelfmedvetandet som sådant, der äfven all sinnlig form saknas och känslan träder i den sinnliga åskådningens ställe. Frigjordt äfven från den omedelbara, gifna bestämningen i känslan, är det spekulativa vetandet det historiska vetandets rent spekulativa form i Rättsläran och Historiens filosofi – der det endast är fråga om begreppet och begreppsutvecklingen. Det är en uppfattning af den i historien manifesterade objektiva Anden i begreppets, det förnuftiga tänkandets rena form.

Vi sade: den utveckling anden i det rent psychologiska Sjelfmedvetandet subjektivt är – den framstår i det Historiska såsom mensklighetens objektiv. Vi tillägga: det förnuftiga tänkandet är på psychologins ståndpunkt en fordran – det är för oss för vår betraktelse den högsta form af vetande. Detta förnuftiga tänkande har i den spekulativa uppfattningen af Historien Verldshistorien till innehåll, har i detta innehåll sin bestämning – är i det såsom bestämdt vetande.

Denna spekulativa uppfattning – att ändamålet är den sig sjelf såsom verkan förutsättande orsaken, den innebär, att historiens framtid är i den närvarande mensklighetens vetande och viljande och att sålunda den objektiva Verldshistoriens ande är i detta vetande och viljande manifesterad och verksam. Det är en återgång till det psychologiska Sjelfmedvetandet som fyller detta med hela rikedom i andens objektiva verld. Det är denna vetandets högsta sfer till hvars betraktande vi skola fortgå,

Akademiska Studium XX,

Mina Herrar. Ju längre vi i vår betraktelse fortgå, desto mera höjer sig dess föremål. Jag erinrar dock ännu en gång derom, att vårt åliggande för denna gång icke är det, att utlägga de särskilda vetenskapernas innehåll, utan det, att likasom uppmäta vetenskapens fält öfverhufvud och lära känna de särskilda vetenskapernas ställning till hvarandra, hvilken ställning väsentligen beror på vetandets olika förhållande till de särskilda vetenskapernas föremål – till innehållet.

Vi hafva sålunda utgått från det empiriska vetandet, från naturalhistorien och naturvetenskaperna. Sättet att veta var här det, att föreställningen uttalar det i den sinnliga åskådningen gifna vetandet, uttalar det i en allmän notion och förenar dessa allmänna notioner till bilder af föremålet. Åskådningens oändliga bestämning det oändligen

individuella som utgör dess innehåll stadnar härvid utom föreställningen; men vi veta det också blott såsom detta utom, såsom vetandets lemnade ståndpunkt före föreställningens. Reflexionen gör vidare detta Utom till ett Inom, inom tingen såsom deras Väsande, inre grund, innehåll o. s. v. hvaremot det af föreställningen uttalade blir det i tingen oväsentliga, yttre vexlande och formela. Detta tingens inre sammanhang uttalar naturvetenskapen öfverhuvud i förhållandet af orsak och verkan och dess bevisning gäller detta i den induktiva slutledningen,

Men sade vi: det empiriska vetandet rör sig då i tankens bestämningar. Naturföreteelserna äro gifna; men deras samband det är icke genom den sinnliga åskådningen gifvet, utan är tankens verk. Den förnuftiga ordningen i naturen, den inlägges i densamma af den tänkande anden, och naturbetraktelsen, medvetandet om naturen, om det som icke är Anden, det för anden yttre och andra, förer anden till vetande om sig om Sjelfmedvetande. 10

Det matematiska vetandet, naturvetenskapens yttersta bestämning, funno vi vara ett sådant vetande, som ehuru giltigt i empirin är tankens eget verk – derföre i sig har en strängare bevisning än den blotta erfarenhetsvetenskapen, men äfven denna bevisning blott formel, emedan bygd på antaganden, såsom den äfven i tillämpad på naturföreteelser har det motsägande, att utgå från definitioner hvilka i ingen erfarenhet äro gifna, utan framstå i strid mot all erfarenhet. 20

Vetandet om förnuftet i naturen är sålunda endast visshet. Men andens vetande om sin egen förnuftighet, det skall vara objektiv sanning. Ett sådant vetande är det förnuftiga tänkandet – tankens fortgång enligt tankarnes eget inneboende sammanhang. Andens vetande om sig såsom detta förnuftiga tänkande är Psychologiskt sjelfmedvetande,

Det psykologiska vetandet utgår från känslan – icke sinnlig åskådning – föreställningen har för känslan ingen bild, uttalar blott dess innehåll i en allmän notion. Reflexionen skiljer anden såsom förmåga att producera vetandets och viljandets innehåll, dess bestämningar, detta förestälda, från samma bestämning. Genom det formela tänkandet (Omdömet) Slutledning) öfvergår denna Sjelfmedvetandets form i Reflexionen till förnuftigt tänkande. Anden förmågan står icke utom bestämningen det förnuftiga tänkandets och viljandets innehåll utan detta innehålls eget immanenta sammanhang och fortgången deri det är anden såsom förnuftig. 30

Hvad förstå vi härmed? Meningen är: det förnuftiga tänkandet är icke den menliga individens verk, det är menlighetens. Det samband dessa bestämda tankar ega, det har icke individen deri inlagt. Det är ett verkt af menlighetens genom årtusenden fortgående bildning. När hon tänker förnuftigt, tänker hon icke efter sina egna infall utan i denna gifna ordning, hvilken det gifna begreppssammanhanget för hennes tänkande utstakar, hon tänker i det allmänna menliga förnuftets ordning. När hon vet sitt varande i öfverensstämmelse med detta, då har hon kommit till sannt medvetande om sig sjelf, till medvetande om sig såsom förnuftig ande, till sannt Sjelfmedvetande. Exempel, 40

Menniskan är kropp och själ. Detta innehålls i känslan, som omedelbart är Sjelfkänsla, sjelfmedvetandets omedelbara form, själens vetande om sig i kroppen. ||Detta är det förnuftet i naturen, som lefvande verklighet, Sjelfkänslan andens vetande om sig i naturen.|| Den del af det psykologiska vetandet som utvecklar detta förhållande, sade 50

vi, är Anthropologin. I kroppen ger anden sig ett yttre tecken för känslan för Affekten. I det förnuftiga tänkandet lever hon i en annan yttre värld språkets. Båda äro föremål för sinnlig åskådning; men föreställningar uttalar icke hvad företeelsen naturligen är, utan hvad den betyder. I språket tänker människan; men språket är traditionellt såsom tankarnes förnuftiga sammanhang. Språket står därför på öfvergången från det psykologiska själfmedvetandet till det historiska; i språket möter människan först historien. / Psychologin / Anthropologin. / Logik(en) / Språkvetenskapen. /

10 Historien det är människoslägtets det objektiva förnuftets lif. Den har icke formen af själfmedvetande, ty människan vet i den icke sig utan menskligheten. Det är ett uttalande af det tvångsfordran på det förnuftiga tänkandet innebär, då det skall vara ett tänkande enkligt tankarnes gifna objektiva sammanhang.

I historien träder Anden helt och hållet ut i det sinnliga. Hvarje historiens handling är till i en sinnlig form. Den sinnliga formen för språket är endast ljudet, och såsom språkljud, har det intet nödvändigt sammanhang med sin betydelse. Hvarje särskildt språk har väl sin regel
20 för ljudet; men mellan detta ljud för sig och den tanke det betecknar finnes intet sammanhang. Den sinnliga formen är i sig en godtycklig inbillningens skapelse. Endast accenten sättet att uttala det kan göra det till ett uttryck för affekten och hör detta till Andens anthropologiska varande. Men i den historiska företeelsen i och för sig är ett ändamål tillkännagifvet. Man kan väl misstaga sig på ändamålet med en mängd konstflitens alster emedan de äro underkastade nyck och mode – men man misstager sig icke på människans historiska uppträdande öfverhuvud, i hvilket sättet uttalar ändamålet, – den yttre formen utgör form för ett andens inre. || Äfven språket, såsom icke blott
30 tänkandets element utan medel för viljetrytningen hör till den historiska handlingens företeelsesätt – likaså åtbörden – kroppsuttrycket. || Häri skiljer sig nu det sinnliga i historien från det sinnliga i naturen, att det icke är sig själf utan det, hvartill anden – menskelig vilja, gjort detsamma.

Det historiska Vetandets former äro de nämnda den blott berättande föreställningens reproducerande af företeelsen och uttalande af dess allmänna betydelse – den pragmatiska: Reflexionens sammanbindande af företeelsernas kedja i orsak och verkan och uttalandet af deras ändamål och den Spekulative – det förnuftiga tänkandets uppfattning.

40 Det förnuftiga tänkandet är tänkande enligt begreppssammanhanget. Det rent speculativa historien teorien är uppfattningen af detta sammanhang af de begrepp, som i historien manifesteras sig. Detta vetande är Rätts- och Samhällsläran. Det är deri icke fråga om människans sätt att tänka, utan om hvad som lever och rör sig i menskligheten. Dessa begrepp, Rätt, familj, stat äro därför icke abstrakta föreställningar, utan makter, som i historien leva och röra sig, förverkliga sig och råda öfver människan – former för verdensandens tillvaro i andens värld. N. B.

50 Såsom historie fortgående i tiden fattas dessa makter i historiens filosofi.

Utom den spekulativa ståndpunkten på krönikans och den pragmatikens botten – föreställningens och reflexionens – stå de praktiskt historiska vetenskaperna – såsom vi nämndt, pedagogik juridik, statistik, nationalekonomi, politik, historisk statsrätt och folkrätt – äfvensom historien öfverhuvud i denna form – (politisk) statshistorie –

kyrko-historie, litteraturhistorie – hvilka alla Reflexionen delar i flera discipliner. Men äfven dessa vetenskaper sträfva till en spekulativ uppfattning till begreppssammanhanget i det historiskt gifna.

Det är nu den spekulativa uppfattningen af historien vi hafva att fasthålla. Vi sade: den är denna: att den objektiva anden i verldshistorien förutsätter sig såsom ändamål och såsom orsak verkliggör sig sjelf. Ex⟨empel⟩.

Denna objektiva Ande, historiens ande, går alltså i hvarje Nu utom sig sjelf, gör sig till ändamål i det kommande och i det närvarande till medel, det närvarande till en försvinnande form. Men i det närvarande är sålunda det förflutna och det kommande koncentreradt. Det förflutnas historie – historien κατ' ἐξοχήν är till blott i det närvarande slägtets medvetande – det kommande lefver likaså i dess vetande och viljande som ändamål. Sådant har hvarje närvarande varit och skall blifva. Historiens ande i ögonblickets nu totalt närvarande – i hvarje nu förverkligadt ändamål,

Detta är spekulativ uppfattning – öfverhufvud förnuftigt tänkande. I det psykologiska vetandet är utvecklingen sådan. Förnuftet är omedelbart känsla utvecklar sig ur denna, är det moverande och ändamålet. Men det förnuftiga tänkandet som sådant är der blott fordran på en sådan process. I historiens filosofi är det uttaladt såsom tillvarande verklighet – är det bestämdt vetande med Verldshistoriens rikedom till innehåll.

Det empiriska vetandet förer till visshet om förnuft i naturen. Men det förnuftiga sammanhanget är den tänkande Andens verk. Det psykologiska vetandet – andens sjelfmedvetande lärer, att den tänkande andens förnuftighet är gifven – i Andens verld. Det historiska vetandet om denna andens verld förer till den insigt, att den i hvarje nu är present i den tänkande andens vetande och viljande – att den vetande och viljande anden, att människans ande såsom förnuftig utgör historiens andes verklighet, manifesterar detta förnuft, som i naturen af människan skådas, i historien genom hennes andes förnuftighet gör sig verklig. Denna insigt befriar människan från det tvång, som hennes förnuftighet på den psykologiska ståndpunkten har, att vara en gifven ordning – ty denna ordning är ur det historiska vetandets synpunkt hennes eget verk – emedan det allmänna förnuftet i historien icke finnes utom hennes eget förnuft,

Det spekulativa vetandet i religionen kan ick⟨e⟩

Människan vet sitt vetande manifesterar förnuftet i naturen och historien; detta är kort: människan vet sig veta en Gud.

Vi kunde kalla detta det absoluta Sjelfmedvetandets ståndpunkt. Må vi dock till undvikande af missförstånd säga, det är Det religiösa Vetandets. Dess föremål är Anden såsom det Högsta Väsendet, den absoluta Anden, hvilken i skapelsen i Natur och Ande manifesterar sig, men hvars manifestation såsom vetande endast menniskoanden är.

Formerna för detta vetande äro Känslans, Föreställningens, Reflexionens och det förnuftiga Tänkandets.

Vi erkänna lätt, att Gud icke är för sinnlig åskådning. Ty företeelserna i naturen och historien uppenbara dessa som sådane icke såsom former för det Absoluta. I Känslans fullhet deremot känner människan det Gudomligas närvaro. Föreställningen uttalar detta känslans innehåll och Reflexionen bildar deraf den teologiska kyrkoläran. Det är detsamma om vi säga, religionen är historiskt manifesterad. Ty den har dock i sin manifestation i dessa former uttalat sig, och det förflutna är

dock blott till i detta närvarande, är således i dessa former i den närvarande mensklighetens medvetande,

Det spekulativa Vetandet i religion^{en} kan icke vara annat, än detta vetande öfverhufvud vetande ur begreppssammanhanget. För detsamma är den Absoluta Anden anden icke såsom produkt af den empiriska psykologiska och historiska betraktelsen utan såsom det absoluta hvilket genom dessa former producerar sig sjelf – för hvilket det förnuftiga i naturen har samma betydelse – som för att förklara förhållandet – vi sagt att känslan har i förhållande till det förnuftiga tänkandet.

10

Ändamålet att gifva det teologiska vetandet sin plats.

Vi sakna Filosofin = Vetenskapernas system,

Akademiska Studium XXI,

Mina Herrar. Vi hafva slutat undersökningen öfver vetenskapernas system. Denna undersökning har lärt oss känna vetenskapernas inbördes ställning och förhållande till hvarandra, men derjemte hvad vetenskap öfverhufvud är.

20

Det är en gällande definition på vetenskap, att vetenskap är systematisk kunskap, och att System kunskapens ordnande enligt en allmän princip. Vanligen fattas detta så: att hvad man kallar princip, är en allmän definition, som mer eller mindre noggrannt uttrycker vetenskapens innehåll, hvilket man sedan genom nya definitioner fördelar i skilda afdelningar och härmed fortgår tills detta innehåll, är under sina behöriga rubriker framställt. Exempel Grammatik^{en} Akustik – Optik &c.

30

Detta systematiserande är Reflexionens verk, som ordnar föreställningens innehåll efter kategorin af det Hela och dess Delar, sammantäller det Lika och särskiljer det Olika o. s. v.. Ett Reflexionsarbete som är nödvändigt i alla de Vetenskapsgränar, i hvilka vetandet utgår från den sinnliga åskådningen.

40

Hvad angår det empiriska vetandet måste vi bekänna, att detsamma ännu står blott på denna ståndpunkt. Det naturalhistoriska materialet kan icke bringas i något annat system än detta. Ty äfven de s. k. naturliga systemerna äro endast en, ur vissa synpunkter mer eller mindre bestämmande för den allmänna typen. Naturen är i sina företeelser icke blott det för anden yttre, utan det yttre såsom ett Utom-hvarannat – hvilket reflexionen sålunda sammanhåller. Men såsom naturvetenskap vetande om orsaker och verkningar, i fysiken, kemien och fysiologin – och öfver i geologin sträfvat äfven naturvetenskapen till inre begreppsmässighet. N. B. Mekaniska, kemiska, organiska processen. Den organiska för sig. – Här har vår framställning af systemet denna lucka, att vi helt och hållet lemnat det spekulativa, hvad man kallar Naturfilosofi å sido, och endast ur psykologisk synpunkt betraktat naturvetenskapens närvarande form. Orsaken är, att vi måste anse naturvetenskapen ännu icke hafva hunnit den utveckling, att en naturfilosofi kan lyckas. N. B.

50

Annorlunda förhåller sig med de vetenskaper, hvilka, ehuru utgående från den sinnliga företeelsen, icke uppfatta denna som sådan, utan såsom endast uttryck för en andlig betydelse och bestämelse. Vi tala här om Språkvetenskapen och de historiska vetenskaperna. Deras innehåll är icke den yttre världen, utan Andens yttre värld. Om således äfven i dem Reflexionen ordnar det yttre materialet, så måste i detta finnas ett annat sammanhang än det yttre, d. ä. anden måste i dem

återfinna sitt eget verk och således ett begreppsmässigt sammanhang,

Språkvetenskapen hafva vi sagt står på gränsen mellan det psykologiska och historiska vetandet. Språket har såsom uttryck för föreställningen, Reflexionen det förståndiga och förnuftiga tänkandet detta psykologiska sammanhang, och det framträder i det lexikologiska elementet i språkvetenskapen. ||Detta ger dock icke för sig systemet, utan detta stöder sig såsom grammatikaliskt system särskildt på Logiken, läran om det förståndiga tänkandets former, ur hvilka den allmänna grammatiken framgår. N. B.|| Men språket har äfven en historisk utveckling och förändrar sina former efter bildningens historiska ståndpunkt. I detta hänseende har den komparativa språkforskningen redan ledt till en spekulativ uppfattning, för hvilken skilda språkfamiljer äro representanter för skilda psykologiska utvecklingsstadier. I båda hänseenden eger en spekulativ uppfattning, stödd på psykologisk grund rum.

10

På det historiska vetandets gebit, vilja vi såsom exempel taga juridiken. Denna vetenskap har sitt sinnligt historiska material. Redan för praktiken ordnas detta i yttre system under tidernas lopp. Romerska Rätt, 1734 års lag, Code Napoleon. Men ingen betvivlar att icke rättsbestämningarne i lagen stå i ett annat inre sammanhang än de för praktiken vanligen uppfattas i lagcodex. N. B. Romerska Rätten. Detta sammanhang lånar juridiken ur Rättsläran öfverhufvud, ur denna den rent spekulativa grundläggningen för allt historiskt vetande. Till uppfattning af detta begreppssammanhang i lagen, måste ett juridisk vetenskap sträfva – för att återverka på lagstiftningen och mer och mer göra densamma till uttryck för begreppssammanhanget. N. B.1 Så äfven i öfriga tillämpade – historiska discipliner.

20

Beviset för den spekulativa utvecklingens närvaro i den historiska, lemnar, såsom vi anført, främst historiens filosofi, hvilken bunden af tidsfortgången i historien uppvisar, att denna i sjelfva verket är en ideens utveckling. N. B. ||N. B.2 Den rent spekulativa vetenskapen psychologin och Rättsläran har i och för sig detta system – utveckling ur begreppet.||

30

Vi finna således, att det icke gifves någon gemensam form för de skilda vetenskaperna, utan att hvarje vetenskaps system inom sig är beroende af dess ställning inom vetenskapernas allmänna system. Det är denna dess ståndpunkt i mänskliga vetandets system öfverhufvud, man har att lära, för att inse, hvad systemet i den speciela vetenskaper är och bör vara.

Tilläggom, att systemet aldrig kan vara fulländadt, utan att systemets utveckling är vetenskapens egen. I det empiriska vetenskapen förändras systemet genom nya upptäckter; men detta nya systematiserande är här ännu blott ett betraktande ur nya synpunkter. Reflekterande. I de vetenskaper deremot, som tillhöra det psykologiska eller historiska sferen, går systemet framåt jemte det spekulativa vetandet öfverhufvud, jemte den andens verksamhet, som sammanhållande det förflutna och det kommande framvälter historiens själ,

40

Det är detta, som utgör den stora skilnaden mellan naturens och andens verld och skilnaden i vetandet om desamma: att nemligen naturen är det evigt enahanda hvars omvexling finnes endast i mångfalden Utom hvartannat, medan andens verld är ny för hvarje nytt ögonblick, en fortsatt utveckling, en ny skapelse ur det närvarande – såsom äfven vetandet om naturen vexer genom juxtaposition, genom att något förut okänt lägges till det gamla, men vetandet om andens verld tillvexer såsom ur ett frö – eller utan bild: fortgår till nya

50

definitioner, i och med hvilka den nya länken i andens lif framträder och får verklighet. Det beror af denna skilnad: att den naturvetenskapliga erfarenhetssatsen (den matematiska framföralt) eger ovinnerligt bestånd – ty den ena sådana har ostördt rum bredvid det andra – medan den spekulativa läran vexlar, ger rum för en ny, att, säga vi, vetandet om det sinnliga och förgängliga står fast, men vetandet om den andliga och oförgängliga vexlar. Men detta innebär blott: att vetandet om naturen uttalar dennas egen liflösa tillvaro, vetandet om anden lefver andens eget lif – är i hvarje nu sanning, och är dock i det kommande annat än detta nu.

10 Sådant är böra vi fatta vetandet och dess system vara i dess högsta sfer, det religiösa vetandets. Vi förstå med det vetenskapliga vetandet, om det absoluta icke den teologiska vetenskapen öfverhufvud, hvilken som sådan är ett aggregat af lingvistiskt, historiskt och egentligen teologiskt vetande, utan endast denna sistnämnda vetenskap, Dogmatiken. Detta vetande har i sig sjelf lika litet något historiskt material, som psykologin; ty såsom vi visat, står detsamma öfver historien, är rätt egentligen detta vetande om verldsandens manifestation i detta nu, i det rena vetandets form, som är resultatet af historiens filosofi. Det
20 utgår derföre icke från sinnlig åskådning, utan från känslans innehåll, från medvetandet om Gudsandes närvaro i denna. Föreställningens form är dock här antropomorfiserande, sammanfattar känslans innehåll en mer eller mindre idealiserad mensklig bild, gör den till substrat för det menade öfversinnliga. Reflexionen utbreder detta innehåll i ett yttre system af lärosatser, hvilka ega bestånd och giltighet såsom en kyrkas lära. Men den spekulativa uppfattningen, det immanenta systemet kan här icke vara annat än innehållets utveckling ur det absolutas begrepp, sådant detta i historiens filosofi framgått – vara spekulativ Dogmatik. N. B.,

30

När vi alltså gå att betrakta ordningen för det vetenskapliga studium, hafva vi blott att fasthålla denna ordning, vetenskapernas system ger vid handen. Vi erkänna alltså icke för sannt vetenskapligt vetande det vetande, som icke har medvetande om sig sjelf, om sin ställning till all vetenskap öfverhufvud. Detta är den filosofiska insigt hvarje vetenskapligt studium förutsätter. Att vara t. ex. naturforskare, jurist, teolog, utan att hafva medvetande om sin vetenskaps ställning till det menskliga medvetandet öfverhufvud, det är att sakna vetenskapsmannens allmänt humana bildning, att arbeta blindt, handverksmässigt. Frukten deraf är denna partikularistiska råhet, som endast i det egna vetandets föremål ser något värde, hysande okunnighetens likgiltighet eller till och med förakt för allt det, som ligger utom denna trånga krets. Frukten deraf är naturligtvis äfven bristande insigt i, hvad den bekända vetenskapen är och bör vara, för att fylla sin plats i det menskliga vetandets kedja. Och det personliga framträdandet hos denna partikularism är en fränstötande inbillskhet.

40

Man kallar humanistiska studier företrädesvis språkstudierna historiska och filosofiska studier. Namnet är berättigadt, såvida dessa vetenskaper hafva till föremål andens verld. Men yrkandet på deras uteslutande förmåga att föra till allmän human bildning har intet berättigande. Såsom vi visat har tvärtom vetandet om naturen öfverhufvud denna betydelse, att föra till Sjelfmedvetande, och är i sjelfva verket i människans bildning historiskt det första; hvarföre äfven naturvetenskapen har denna humaniserande betydelse, att föra menskian till ett fast medvetande om sin andes varande. Om talrika

50

exempel bland naturvetenskapens idkare finnas på materialistiska, för hvilka andens lif blott är en litet finare mekanik och kemi, än den påtagliga de hafva i händerna, så är detta icke vetenskapens frukt, utan en följd dess idkares allmänna okunnighet – ofta blott en låtsad bravur för att öfverkyla denna – eller för att utestänga den qväljande vidskeplighet i fråga om andliga ting, hvaraf en sådan okunnighet oroas. Dessa exempel inskränka icke naturvetenskapens berättigande såsom ett humaniserande studium – och man kan blott glädja sig deröfver, att det vunnit något inträde vid vårt lands läroanstalter.

Det kan här icke vara fråga om måttet för denna allmänt vetenskapliga bildning. Ty för insigten finnes intet mått. Vi kunna blott uppställa det som ett postulat, att den hos den sanna vetenskapsmannen bör finnas – såsom ett sådant vetande utom den vetenskapliga formen intellektuellt är allmän human bildning öfverhufvud,

10

A⟨kademiska⟩ S⟨tudium⟩ XXII,

M⟨ina⟩ H⟨errar⟩. I det vetenskapliga studium är det, hafva vi sagt, det första, att förvärfva insigt angående sin vetenskaps ställning till mänskliga vetandet öfverhufvud. Ja denna insigt är redan nödvändig, för att med klar öfvertygelse kunna välja ett studium. Egentligen kan denna insigt vinnas endast i filosofin. Men filosofin nedtränger snart i det allmänna vetenskapliga medvetandet, eller rättare, spekulatjonen uttalar för hvarje tid, hvad i det allmänna vetenskapliga medvetandet redan förefinnes, ger vetenskaplig form åt den ännu outredda allmänna meningen. Det kan sålunda t. ex. icke hafva öfverraskat H⟨errarna⟩ att finna det matematiska vetandet uppställas såsom förbindande länk mellan det empiriska och spekulativa vetandet, att finna språkvetenskapen räknad till den psykologiska, juridik o. s. v. till den historiska sferen af det spekulativa vetandet. Men det tillhör vetenskapsmannen att bringa den dunkla föreställningen om dessa och dylika förhållanden till förnuftig insigt.

20

30

Gå vi nu till uppfattningen ordningen för det vetenskapliga studium på särskilda gebit af vetandets fält – så möter oss först naturvetenskapen och dess studium,

Ordningen för detta studium specielt är af det empiriska vetandets art gifven. Egen åskådning utgör det första vilkoret för detsamma. Jag vet icke, hvad annat jag för det akademiska studium hos oss kunde med afseende härå påpeka, än det ringa begagnandet af universitetets till en del rika samlingar. Men naturvetenskapsmannen får icke glömma, att hans vetande lika litet som det spekulativa är vetande om det enskilda. Han har i åskådningen det enskilda faktum, den individuella företeelsen, men han har dem icke i vetenskapen, hvars föremål och innehåll är endast det allmänna. Han bör också ihågkomma, att hans bevisning är säker endast genom uppvisande – d. ä. utom vetenskapen, men att den naturvetenskapliga bevisningen ger blott visshet icke objektiv sanning, såsom derigenom äfven systemet är probabelt både till princip och organisation.

40

Men det är icke detta vi hufvudsakligen hafva att betrakta. Det är det empiriska vetandets förhållande till det spekulativa, som isynnerhet bör fästa vår uppmärksamhet. Vi finna då att naturvetenskapen står så isolerad, att egentligen icke sägas kan, att den närmare sammanhänger med någon gren af det spekulativa. Om fysiologin kan man väl säga det, att den ansluter sig till psykologin – emedan den måste erkänna

50

lifvet såsom de organiska processernas på en gång yttersta orsak och ändamål och äfven finna anden såsom viljande medverka till dessa processers fortgång. Men öfverhufvud hänvisar naturvetenskapen endast medvetandet om sin metod till det psykologiska vetandet och sammanhänger med detta endast formelt genom matematiken, såsom icke bygd på sinnlig åskådning.

10 Det är denna isolering vi måste anse verka menligt för det naturvetenskapliga vetandet. Huru den skall undvikas, dertill lemnar oss vetenskapernas system ingen ledning. Vi måste här stadna vid det dogmatiska antagandet, att dock det historiska vetandet är det för all intellektuel bildning och för all vetenskaplig bildning isynnerhet. Menniskan kan icke och bör icke vara utan vetande om sin andes varande och verkande – och vetenskapsmannen anstår det icke att häri stadna på det populära vetandets ståndpunkt, som icke förmår angifva grunder för sina öfvertygelser. Den psykologiska betraktelsen af formerna för Andens verksamhet, af sjelfva vetandets och viljandets process som sådan, är för sig otillräcklig, emedan den dock icke ger menniskan medvetande om sitt konkreta görande och låtande. Det 20 historiska vetandet deremot förer in i andens verkliga verld, ger menniskan medvetande om sitt förhållande till menskligheten och derigenom om sin menskliga bestämelse.

Väl är det obestriddigt, att endast specialstudium förmår att i naturvetenskapen bidra till vetandets utvidgande och befästande. Men lika afgjordt är, att begravandet i ett sådant specialstudium, är ett verkligt menniskoandens, det andliga medvetandets, Sjelfmedvetandets begravande. Det är detta vi måste anse vid det naturvetenskapliga studium, böra motverkas. Menniskan lefver i familj, samhälle, stat, är genom mensklighetens historie, hvad hon är, och har i den sin bestämelse. Att icke hafva något vetande härom det är uppenbarligen 30 intellektuel obildning, och att icke hafva någon vetenskapligt motiverad öfvertygelse angående detta andens lif, det är hos vetenskapsmannen en vetenskaplig okunnighet, som icke kan försvaras eller ursäktas med några speciellt vetenskapliga åligganden; ty i detta hänseende, om någonsin, gäller det, att det ena bör göras det andra icke underlåtas.

Denna isolering möter oss icke i lika grad på de spekulativa vetenskapernas sida. Historikern öfverhufvud – särskildt nationalekonomen kan icke helt och hållet undvara naturvetenskaplig kunskap – och naturvetenskapen har sin kända storartade användning i «sam»hållslifvet, uti detta andens ombildande af naturen, som utgör den allmänna grundläggningen för andens lif i historien. På det psykologiska gebitet 40 finnes ett sådant samband svagare mellan psykologin och fysiologin.

Men medgifvas måste dock att för den egentligen spekulativa vetenskapen, psykologin som sådan, rättsläran, historien, filosofi, att icke tala om den spekulativa teologin – icke naturvetenskapen som sådan utan endast insigten i andens teoretiska och praktiska förhållande till naturen öfverhufvud utgör en bestämd fordran. Begripandet af sjelfva detta förhållande kan likväl icke undvara allt naturvetenskapligt vetande. Ja det är i och för sig bristfälligt, så länge en Naturens filosofi 50 icke, är en bestämd utredning af detsamma. Denna är derföre en den spekulativa vetenskapens uppgift.

I sig sjelf har vetandet om naturen denna af oss utlagda stora betydelse, att föra anden till sjelfmedvetande, – ty det är genom reflexion på sig ur medvetandet om naturen om det för sig andra, anden vet sig sjelf. Ju intensivare likasom – ju mera rikt detta

medvetande är, desto fastare blir äfven Sjelfmedvetandet och desto rika verkliggör det sig i historien. Detta är den sannskyldiga förklaringen på Baço's anförda lära: »att erfarenheten förer till uppfinningen, uppfinningen ger makt», hvilken lära nedsätter naturvetenskapen till ett blott vetande för nyttan, om den icke odlas genom en sådan upphöjning till betydelse inom vetandets egen verld, inom vetenskapen för sig.

Vi kunna därför icke med mera skäl, men på grund af en klarare vetenskaplig insigt påstå, att naturvetenskap bör af den spekulativa vetenskapsmannen studeras, om icke i sin detalj, så i sina resultater – än vi ställt den omvända fordran på naturforskaren. Det gäller redan som ett axiom för den allmänna intellektuella bildningen, att deri bör ingå något vetande om naturen. Detta axiom gäller i högre grad för den vetenskapligt bildade öfverhufvud.

10

Hvad genomförandet här i universitetsstudierna angår, har denna sida i sjelfva verket en större praktisk utförbarhet än det omvända krafvet på naturvetenskapsidkaren. Det är enkelt taladt platt intet som förhindrar Hkerrarna att egna sommardagarne t. ex. åt att lära känna den inhemska vextverlden och såväl detta facer utöfvandet af hortikulturen är mera en glad och sinnet förädlande hvila än ett arbete. Det är också ganska litet, som, hindrar Hkerrarna att följa med en föreläsningkurs i kemin eller fysiken, vid hvilken experimentet i så hög grad lättar uppfattningen och tjenar till att bevara förklaringen i minnet. Det sålunda grundlagda, om också mindre strängt bundna vetandet skall för framtiden i fortsatta studier blifva en källa till ädel njutning. Ty naturvetenskapen har framför andra tendensen att popularisera sig – och kan det desto lättare ju mindre bundet *** och bevisningen i densamma i sjelfva verket är.

20

Endast kort skola vi beröra Språkvetenskapens och det Historiska vetandets särskilda förhållanden.

30

Såsom språkvetenskapen står på gränsen mellan det psykologiska och historiska vetandet, så rotar det sig såsom partikulärt språkssystem i det psykologiska vetandet som sådant – och den grammatikaliska språkbyggnadens uppfattning lider ännu af den Reflexionsståndpunkt, på hvilken den äldre s. k. empiriska psychologin stod, – hvarföre för denna del af språkforskningen ett djupare, spekulativt psykologiskt studium icke skall vara utan frukt – är det egentligen till det psykologiska vetandet den komparativa språkforskningen i stort återför den nämnda nemligen, för hvilken de skilda språken genom sina former och sin byggnad blifva uttryck för skilda ståndpunkter af intellektuel utveckling – hvilka ståndpunkter icke kunna vara andra än det psykologiska Sjelfmedvetandets momenter: t. ex. ett lif i föreställningens och inbillningens verld – ett längre hunnet reflexionslif o. s. v.

40

Men vi känna också huru språkvetenskapen sammanhänger med historien icke blott såsom exegetisk framläggande skilda folks och tiders vetande, utan äfven såsom komparativ ordnande jordens stammars släktskapsförbindelser och historiska beröringar. Språkvetenskapen blir sålunda en hjälpvetenskap åt historien; men den tager på andra sidan historien i sin tjenst, emedan den icke kan umbära hennes hjälp för sin tillämpning i exegetiken, och emedan det historiska vittnesbördet tjenar att bestyrka eller förklara språkförvandtskapen.

50

Så är det psykologiska studium för språkforskaren väl en vigtig sak; men hans forsknings förvandtskap med den historiska måste erkännas vara än betydelsefullare äfven för den högre vetenskapliga stånd-

punkt, hvartill denna i och för sig förer, såsom innefattande andens objektiva själfmedvetande – och om hvilken dess betydelse vi med afseende på naturforskningen nyss talade,

Det Historiska Vetandet för sig sammanhänger genom själfva sin art med allt menskligt vetande, ty det är ju icke blott det mensklige viljandets – utan då anden måste veta hvad han vill, och historien endast söker den förnuftiga utvecklingen, rätt egentligen det mensklige, förnuftets historia.

10 Detta fält är i sig så omfattande, att en lycklig fortgång på detsamma snart sagdt fordrar samma specialforskning som naturvetenskapen. Då vi hafva det akademiska studium särskildt i ögnasigte kan jag för detta studium icke gifva något bättre råd, än att grundlägga detsamma med studium af rättsläran, särskildt den filosofiska samhällsläran och att sedan mera egna tid åt specialhistorier, än åt de s. k. universalhistorierna, hvilka för sig äro mera krönik och lös Reflexion, än de kunna innebära någon spekulativ uppfattning. Historiens filosofi må vara ett studium för att vidga blicken, men måste blifva ett jurare in verba, så länge icke någon allvarligare filosofiskt och historiskt studium försig-

20

A⟨kademiska⟩ St⟨udium⟩ XXIII,

M⟨ina⟩ Herrar⟩. Hvad som förer människan till det religiösa vetandet, det hafva vi lärt oss känna. Utan tvifvel äro de s. k. naturreligionerna de historiskt första. Men naturreligion vill icke säga, att människan i naturen lär sig känna Gud, utan att hon i den inlägger på menskligt vis verksama väsenden. Redan detta är i själfva verket en uppfattning ur historien, ur andens verld. Men här är fråga om vetandet om Gud såsom ande; och detta vetande framgår ur historien, ur vetandet om andens verld och dess väsentliga allmänna form är medvetande om Guds andes närvaro i människans ande. Detta medvetande framgår den spekulativa historiska betraktelsen, hvilken upplöser sig i detta vetande om all forntids och all framtids tillvaro i detta närvarande, i det närvarande slägtets vetande och viljande.

30

Detta är nu det religiösa vetandets sammanhang i utvecklingen af Vetenskapernas system. Vi hafva funnit, att först i det historiska vetandet människan kommer till sannt Sjelfmedvetande, till vetande om sin Andes väsende och sin andliga bestämmelse, Men såsom i den spekulativa uppfattningen öfverhufvud det högre momentet innehåller 40 förklaringen öfver de föregående – vi påminna om – Sjelfkänsla – Förnuft, Rätt – sedlighet, – Historiens förflutna och närvarande - så uttalar äfven det religiösa vetandet förklaringen öfver det historiska och dermed öfver allt vetande i allmänhet. Det är ur denna synpunkt vi måste anse det för ett vetenskapen och vetenskapsmannen ovärdigt förhållande – att vetenskapen ställes utom vetandet om Gud, Guds-medvetandet. Icke den moderna vetenskapen, utan en stor del af de moderna vetenskapsidkarena befinna sig i denna falska ställning, att de ifrån vetenskapen utesluta det religiösa vetandet, öfverlemnande detta 50 åt den ovetenskapliga mängden, åt dess känsla och föreställning, på sin höjd åt den halfvetenskapliga teologens reflexionsuppfattning. Hos mången kan detta innebära ett allvarligt uppsåt att vidhålla den enkla religiösa barnatron och derjemte i naturvetenskap, språkforskning eller historiskt vetande fylla endast den förnuftiga insigten och bevisningen. Detta kan också stundom lyckas, men endast sålunda, att vetenskapen blir utan mål, på sin höjd får nyttans värde. Allmännare sker det

deremot, att emedan den vetenskapligt bildade i allt måste fordra vetenskaplig insigt och bevisning, vetenskapsmannen skjuter ifrån sig hela det religiösa vetandets gebit, på hvilket han anser sig icke kunna komma till vetenskaplig insigt, och sålunda fasthåller vid en vetenskap utan religion. Ty detta tal om, huru naturvetenskapen lärer människan beundra Gud i hans verk, eller huru den historiska forskningen leder till erkännande af det religiösa medvetandets och religionssystemernas inflytande på folkens historiska utveckling – detta är ett yttre bihang, så länge detta erkännande står, utom det religiösa vetandet sjelft, utom vetandet om Gud.

10

Öppet må vi derföre bekänna, att vetenskapen blir i ordets egentliga mening gudlös, om hon icke har sin spets i det religiösa vetandet.

Denna bekännelse innebär äfven vårt erkännande af det vetenskapliga religiösa vetandets den egentliga teologiska vetenskapens höga betydelse. Hvarje vetenskapligt studium är för detsamma af vigt – naturvetenskapligt reflexion och psykologiskt vetande, särskildt språkstudium, – men viktigast likväl det historiska vetandet, emedan i detta det religiösa vetandet har sin uppvinnelse och rot – genom det sammanhänger Den Kristna med allt mänskligt vetande all vetenskap öfverhufvud. Teologen, den vetenskapligt bildade Kristna religionslä-
raren, vet derföre föga om kristendomen, om ifall han läsit dess historie endast i kyrkohistorien eller dogmhistorien, om han icke lärt sig att betrakta kristendomens världshistoriska uppträdande öfverhufvud. Vi säga icke, att teologen skall taga sin bevisning ur historien; ty hvarje historiskt faktum bevisar blott för sin tid. Bevisningen måste äfven den teologiska vetenskapen hafva inom sig. Men den har att i historien hemta medvetandet derom, att äfven Kristendomen, såsom historiskt gifven i det närvarande upptagit och ur det närvarande bedömer det förflutna och att det vetenskapliga vetandet om densamma icke är ett blott ordnande af det gifna materialet, utan, det närvarande vetandets utveckling till form för en ny tid.

20

30

Vi böra dock för att närmare fatta detta det religiösa vetandets förhållande till det historiska erinra om följande:

I den historiska processen är mänskliga andens frihet objektiverad, så att det är mäskligheten i detta närvarande, hvars vetande och viljande sammanfattar forntid och framtid, bevarande den förra och skapande den senare. Men den mänskliga individens görande har i historin icke denna frihet. Det är väl ur sitt inre människan tager sina handlingar; det inskränker icke hennes frihet – tvärtom det är sann frihet, att det objektiva, det i och för sig förnuftiga, är hennes vetandes och viljandes innehåll. Men detta pröfvas först, sedan viljandet blifvit handling, utgått i historiens objektiva värld. Här är densamma, handlingen nemligen, utom individens makt; den fortgår i sina verkningar efter andra lagar, än den individuela insigtens och afsigtens. Hvad som af densamma går under, det är det i sig subjektiva och tillfälliga; hvad som af den består, det är äfven det, en ringa ting i historiens väldiga ström. Der finnas grader i historisk verksamhet och i andlig frihet uti densamma; men för hvarje människa är gjord gerning oåterkallelig och står som sådan utom hennes, viljans makt. Det är detta, som ännu är tvång i historien, som gör historiens värld till en mäsklighetens process, i hvilken individen och hans handlingar nedsjunka till ett försvinnande moment. Det är nu öfver denna förgångelse människan höjer sig i det religiösa vetandet, som i ångern och försoningen gör det gjorda ogjort, och såsom vetande om det bestående eviga håller henne upp öfver den i tiden fallande, vexlande historiska processen. I denna

40

50

mening kan man säga att vetandet frigörande står öfver handlingen – och detta vetande är i sig det religiösa vetandet.

M(ina) H(errar). Jag slutar här den andra afdelningen af dessa föreläsningar, nemligen tillämpningen af vår vunna öfversigt öfver vetenskapernas system på ordningen för det vetenskapliga studium. Denna tillämpning har varit ganska kort; men dess förlängande skulle också blifva ett gagnöst upprepande af framställningen om de närbeslägtade disciplinernas samband. Egen eftertanke skall lätt lära hvar och en af
 10 Eder, M(ina) H(errar), I som uppmärksamt följt denna framställning, till hvilken vetandets sfer den af Eder valda vetenskapen hör, och med denna insigt är det Eder äfven lätt att finna, hvilka vetenskaper med den sammanhänga, att lära känna både dess utgångspunkt och slutpunkt; såsom äfven tillika denna insigt skall föra Eder till medvetande om Eder vetenskaps allmänna metod. Det väsentligaste i detta afseende har här blifvit kort antydt.

Men förrän vi öfvergå till den tredje och sista afdelningen af vår betraktelse – nemligen den om Det akademiska studium, såsom en bestämd ståndpunkt i det vetenskapliga studium öfverhufvud, tager jag
 20 mig friheten bifoga ännu en anmärkning.

Oss tillhör närmast blott utredandet af: hvad det akademiska studium såsom vetenskapligt studium är; och vi hafva derföre planmessigt sökt komma till klarhet angående detta det vetenskapliga studium och vetenskapernas system. Men äfven Konsten innehar en så betydande plats bland de makter, som i verldshistorien verka, och medvetandet om densamma utgör en så vigtig beståndsdel af menskliga vetandet öfverhufvud, att vi i en undersökning öfver det Akademiska studium icke böra sky mödan, att göra oss någon reda för denna dess vigt och betydelse.
 30

Vi hafva lärt oss uppfatta den verksamhet inbillningen öfvar i vetandet öfverhufvud, att nemligen i hvarje sfer af menskligt vetande det är inbillningen som uttalar det omedelbara vetandets, åskådningens och Känslans innehåll. Vi kalla dessa inbillningens bestämningar föreställningar; men vi hafva anmärkt att i fråga om den sinnliga åskådningens innehåll inbillningen förbinder föreställningarne till en bild af föremålet. Man kallar detta reproduktiv inbillning. Men i sjelfva verket är den äfven produktiv; ty bilden är något annat än det afbildade föremålet derigenom att den sammanfattar dettas oändligt
 40 individuella bestämningar icke såsom sådane utan såsom allmänna notioner, föreställningar.

För känslan har inbillningen ingen bild, utan lånar bilderna för densamma från den sinnliga åskådningen. Bilden uttalar då blott symboliskt och allegoriskt detta innehåll. Men den historiska företeelsen ger åter inbillningen såsom bildande, bildproducerande fritt spelrum, likväl så att den historiska bilden likasom den historiska företeelsen har bestämningen att vara blott bild för en andlig betydelse, hvilken den uttalar. Det är först här idealiseringen framträder och konsten, hvars allmänna väsende är, att i det sinnliga uttala det andliga, att göra
 50 bilden till ett uttryck för idealet. Detta är äfven den allmänna karakteren hos konstens högsta form poesin, hvilken rör sig i den vetande andens sjelfproducerade element språket; ty det är öfverhufvud bilden, som skiljer poesin från prosan.

Men inbillningen lägger icke idealet i bilden, den skapar endast denna form för detsamma. Vi hafva lärt, att det är reflexionen, som i

inbillningens föreställningar af den historiska företeelsen inlägger betydelsen, ändamålet. Konstnären anlitar likaså reflexionen, reflekterar öfver sitt verk och dess betydelse. Det är den konstnärliga besinningen. Men idealet, som han deri inlägger, ger honom förnuftet. Idealet är vetande om det objektivt andliga och förnuftiga, Andens förnuftiga viljande är sträfvandet att sätta sig själf, såsom verklig, skapa sig sin egen verld. Omedelbart framträder detta sträfvande i förhållande till den gifna naturliga verlden, såsom omskapande denna till ett uttryck för andens lif, till medel för hans ändamål. Hvarje produkt af mensklig konstfärdighet har denna betydelse. 10
Konsten höjer nu denna skapelse från att vara medel till ändamål i sig. Hvarje produkt af blott konstfärdighet har sitt ändamål utom sig. Konstverket har intet annat ändamål än att vara, är realiseradt ändamål. Konstverket, kunna vi derföre säga, är själfva denna *uppfattning* af den objektiva anden, såsom i det närvarande realiseradt ändamål, försinnligad, i sinnlig form tillvarande. N. B.

Men vi fatta derföre estetiken icke såsom vetande om det absoluta, utan såsom del af historiens filosofi öfverhufvud såsom konsthistoriens filosofi. Historiens filosofi är vetande om ideens utveckling i mensklighetens historie. Estetiken är den del deraf, som vet ideens utveckling 20
såsom ideal, i sinnlig form af anden uttalad och tillvarande idee. Hvad i estetiken är ren teoretisk lära, det förhåller sig till konsthistoriens filosofin, såsom Rättsläran till historiens filosofi.

Denna uppfattning af konsten och konstens vetenskap kan jag här endast antyda – tvungen härtill äfven derigenom, att jag själf icke i spekulativt systematisk form genomfört denna åsigt utan till stöd för densamma har blott en yttre betraktelse och dennas öfverensstämmelse med min spekulativa öfvertygelse öfverhufvud. Jag lemnar också denna åsigt åt Hærrarna blott till ledning för framtida pröfning och undersökning. 30
Hvad jag med dess framställande för tillfället åsyftar är att förneka det estetiska vetandet en plats inom det religiösa vetandets sfer och ordna detsamma till det spekulativt historiska vetandet.

Härur framgå äfven mina åsikter om de estetiska studiernas och om själfva konstens bildande betydelse. Såsom vi sagt står estetikens studium i närmaste sammanhang med historiens filosofis. Historiens filosofi måste omfatta allt detta, som utgör form för menskliga utveckling, d. ä. den ideela fortgången i allt detta – politisk historie, kyrkohistorie, konsthistorie, litteraturhistorie. Konsthistoriens filosofi, estetiken, är sålunda ett för sig ensidigt studium, som i historiens allmänna filosofi har sin förklaring. 40

Konstnjutningen äfven utan att grunda på vetenskaplig insigt har ett civiliserande inflytande – hvilket redan tillkommer betraktandet af det natursköna – det icke idealiserade harmoniska i form, färg och ton. Det civiliserar såsom allt utgående i det objektiva – och särskildt genom att ingifva själen en stilla lust och vänja sinnet vid öfverensstämmelse i det yttre. Men dess upplyftande makt ligger egentligast deri, att konstprodukten uttalar ideen, det objektivt förnuftiga, denna det evigas närvaro i ögonblickets nu, till medvetande hvarom historiens filosofi leder – men detta i föreställningens form, såsom ideal icke såsom idee. Detta är i konsten det ensidiga. Vetandet stannar här vid denna form, att i 50
oändlighet uttala ett outsägligt. I tankens rena element, såsom poesi, träder konsten själf utöfver denna form och närmar sig det spekulativa vetandet om andens verld – hvarföre poesin skänker icke blott konstnjutning utan själf förklarande sin betydelse, vetande om det andliga lifvets väsende.

Den rena formskönheten är konstens lägsta form. Först der den förmåler sig med en högre andlig betydelse får konsten sitt sanna värde. Men som sådan är äfven konsten ett uttryck af en folkande och bildar som poesi nationallitteraturens kärna. Som sådan har den sin egentligaste betydelse för vetandet och bildningen. Den är vetandet om det eviga i denna bestämda uppfattning, som karakteriserar nationens andliga lif inbildadt i nationalspråket, nationens sjelfskapade tankeelement, till konstens fulländade form. Det är blomman af en nations lif och den skönaste del, hvarmed hon öfvergår till odödligheten i 10 mensklighetens historia. Lyckligt det folk, som lefvat detta lif och hunnit denna odödlighet,

Akademiska Studium XXIV

Mina Herrar. Vi hafva ännu att särskildt göra oss redo för denna del af det vetenskapliga studium, som vi kalla *det Akademiska*.

Inom hvarje vetandets sfer, det empiriska, det psykologiska, det historiska, det religiösa vetandets återfinna vi reflexionens verksamhet i uppfattandet af det i föreställningen väsentliga. Reflexionen upplöser 20 sig i det formela, förståndiga tänkandet, går tillbaka till detta såsom sin grund och botten.

Vi sökte i det speciela uppfatta denna ståndpunkt vid vår undersökning öfver det empiriska vetandet. Vi erkände, att det empiriska innehållets uppfattning såsom det bestående mot den vexlande formen o. s. v. samt isynnerhet orsaksförhållandet, den nödvändiga förknippningen af orsak och verkan, icke genom den sinnliga åskådningen är gifven, utan ett tänkandets verk – att det är tänkandet, som ger denna förknippning objektivitet och allmängiltighet.

Tänkandet, tankens process, den tänkande är alltså reflexionens grund. Vår närmaste undersökning, näst betraktandet af det empiriska 30 vetandet, gällde derföre denna tankens rena form, tänkandet, omdömet och slutledningen,

Tänkandet i denna rena form är den tänkande det abstrakta Jaget.

Äfven sinnlig åskådning, föreställning, reflexion äro vetandets former. Men de innebära icke detta att vara blott form; de kunna icke fattas skilda från sitt innehåll. Sinnlig åskådning finnes icke utan det åskådade, föreställningen icke utan det förestälda, reflexionen icke utan det allmännas reflexion i bestämningen – sjelfva innehållets i formen, kraftens i yttringen o. s. v. Dessa vetandets former hafva denna 40 bestämning, denna betydelse att Anden såsom vetande i dem rör sig i ett innehåll – vet ett något.

Det rena tänkandet deremot i omdömet och slutledningen har blott sig sjelf såsom denna tänkandets process till innehåll. Det är derföre vi kalla det den rena formen.

Det är icke fråga derom att icke äfven föreställning och reflexion vore tänkande, och att icke tänkandet äfven i dem såsom omdöme och slutledning är verksamt; men det är i dem icke ren form, utan, hvad vi nyss utsade, tänkandet såsom föreställning af och reflexion i ett bestämdt innehåll.

Vi kunna tillägga; människan tänker aldrig i den rena formen. Hvarje omdöme, hvarje slutledning har ett bestämdt innehåll. Men såsom den tänkande, det abstrakta tänkande Jaget är hon blott denna tankens abstrakta process, tankens rena rörelse, den rena formen – i 50 hvilken allt vetandets innehåll kan upptagas, den rena möjligheten af bestämdt innehålls uppfyllt vetande,

Detta är nu det rena Sjelfmedvetandet. Men det har i den psykologiska utvecklingen ännu den betydelse, att ligga till grund för föreställningen och reflexionen. Det är tänkandet som sådant, den tänkande, som bedömer och bevisar, som afgör och bestämmer. Det är det tänkande Jaget, denna tankens rena form, som ger objektivitet och sanning åt vetandet öfverhufvud.

Nu har denna psykologiska utveckling äfven sitt historiska förlopp. Vi hafva hittills icke betraktat detta förlopp; vi hafva endast sökt utreda den begreppsneliga förnuftiga utvecklingen af vetandet, d. ä. af Anden såsom vetande. Men vi hänvisa nu derpå, att samma utveckling äfven är den subjektiva Andens, den tänkande menkliga individens historia. Barnet lefver i föreställningens form, uttalar enkelt den sinnliga åskådningens innehåll och fortgår häri utan reflexion öfver sitt vetandes riktighet eller origtighet. Efterhand föres det af uppfostran till reflexionen och lärer sig skilja, hvad tingen egentligen äro, från deras oväsentliga och tillfälliga framträdande. Reflexionen har denna karakter, att den väl till sin form är godtycklig, väljer synpunkter efter behag och resonnerar fritt öfver det bestående och det tillfälliga; men denna frihet är skenbar, emedan reflexionen rör sig i ett gifvet innehåll och icke har medvetande öfver sitt eget förfarande. Den lefver, emedan dess omdömen äro på måfå gripna, i det mottagna och inlärdade, förutsätter detta, för att bevisa, förkastande den ena förutsättningen, för att upptaga den andra. Reflexionens ståndpunkt är historiskt, hvad man kallar det vanliga människoförståndets, som antager än det ena, än det andra såsom det sanna och rätta i meningen af det allmänt erkända och är af detta menade erkännande i sina domslut beroende.

Det är först ifrån detta inlärdade reflekterande menniskan vaknar till medvetande om sitt Jag såsom tänkande Ande med anspråk och berättigande att sjelf afgöra, att endast ur sitt eget inre taga normen för detta afgörande; och denna ståndpunkt är det förståndiga tänkandets, afgörandet i öfverensstämmelse med tankens egen genuina form.

Denna ståndpunkt M<ina> H<errar> är Eder, utgångspunkten för det akademiska studium, såsom ett både begreppsnelig och historisk genomgångsstadium för det vetenskapliga studium öfverhufvud.

I kännen det mer än väl med Eder M<ina> H<errar> hvilket detta stadium är, och hvad det innebär. Vi betrakta här till en början endast den teoretiska sidan af detsamma. Och i vete då, att hvad som utmärker denna Eder ståndpunkt är anspråket på Eder rättighet, att sjelfva, afgöra öfver sannt och osannt, att icke erkänna någon lära, den i icke sjelfva pröfvat, godkänt och antagit – och medvetandet att detta anspråk är berättigadt.

Skolan har emanciperat Eder. Dess uppgift var att gifva Eder förmåga att fritt röra Eder inom det menkliga vetandets skilda sferer; och det var för denna förmåga nödigt att i äfven skullen ega ett förråd af minnesvetande, hvilket I under öfningen till denna förmåga inhemtat, och genom hvars besittning sjelfva förmågan är en blifvande egendom. Det menkliga vetandet är det traditionela vetandet, det i monumenter, i skrift och i samhällslifvets former öfverlemnade.

Det är sannt; skriften är död bokstaf, och af den lefver endast det, som lefver i det närvarande släktets medvetande. Men all skrift all tradition har möjligheten att i detta medvetande upptagas. Den utgör äfven för Eder den förnämsta källan till vetande; ty huru skulle anspråket på eget afgörande i vetandet åtnöja sig med antagandet, att

endast det är värdigt att lefva, som i den närva(r)nde mensklighetens vetande lefver. Traditionens verld, hela det förgångnas historia står Eder öppen, såsom vore hittils intet gjordt för dess kritik och bedömande, i kunnen i ordets egentliga mening göra om historien, i den inlägga en betydelse, gifva den en tolkning som den förut icke egt, ja i kunnen förvandla sjelfva det nu gällande, det nutida bedömandet, till en tradition och ur synpunkten af den framtid, i frambringningen gifva det en annan betydelse, än den det nu eger.

Detta är Edert anspråk, detta är, hvad I ansen för berättigadt.

10 Jag frågar icke finnes anspråket? ty funnes det icke, skulle det väl uppträda, så snart det sättes i fråga; utan jag frågar finnes verkligen berättigandet? – Och jag svarar härtill med den öfvertygelse jag genom sträfvandet till insigt i vetandets väsende förmått förvärfva, *det finnes!*

Jag svarar så med ifrig önskan, att äfven anspråket allmänt måtte finnas, emedan jag är öfvertygad, att utan detta anspråk ingen sann håg till vetande finnes, icke heller någon utsigt att komma till sannt vetande.

20 Ty icke finnes det hos dem, som komma hit endast för att söka bröd, för att så snart som möjligt fylla ett examensmått och derigenom vinna vinna utsigt till lekamlig fortkomst. Må vi dock icke fördöma allt, som kunde hafva detta utseende. Ty det akademiska studium är icke nödvändigtvis bundet vid universitetet. Yttre tvingande omständigheter kunna föranleda att förflytta det utom detsamma, och medan det nödvändiga och outhärliga här undångöres, kan anspråket på eget afgörande i vetandets verld härifrån följa individen och bringa frukt under och bredvid de nyttans värf, han går att öfvertaga. Måtte sådane fall icke vara undantag,

30 Icke heller finnes detta anspråk hos dem, som ledda af en tom, för att icke säga barnslig ärelystnad göra det akademiska studium till ett medel för vackra betyg, nöjda med detta videtur i och för sig eller i bästa fall lefvande i den menlösa tro, att det insamlade examensförrådet verkligen är vetande. Dock må vi icke här låta missbruket förvilla vårt omdöme om institutionen. Visserligen kan man föreställa sig ett akademiskt studium för hvilket ingen examen är behöflig. Men pröfningen måste då för statstjensten förläggas utom universitetet; och det erkännande af fullmyndighet i vetandets verld, de lärda graderna innebära, fordrar något sätt för pröfningen, att det verkligen är ett erkännande. Examina kunna gifvas, som oegentligt tillhöra universitetet, men i följd af skolundervisningens underlägsenhet detsamma 40 påtvingas. Dessa må man verkligen sköta såsom examina. Ju förr undangiordt, desto bättre. Men sådane, hvilka verkligen förutsätta sjelfständigt studium, dem förnedrar man genom att göra dem till lexprof. De böra vara å examinandens sida ett erkännande af ett annat afgörande än den egna meningens – hvarom nedanføre – i sig sjelfva fullmyndighets-förklaringar, genom hvilka åter den studerande emanciperas från detta stadium, vi kalla det akademiska studium.

50 Ännu gifves en i sig ädlare, men likväl missförstådd form af akademiskt studium, som umbär dettas första vilkor, anspråket på det egna afgörandet. Det gifves nemligen dem, som njuta, af att endast insamla traditionellt vetande, hopande skatt på skatt till ett dödt och ofruktbart kapital. Det är ofta en älskvärd form af kunskapshåg, men den är icke desto mindre förkastlig. Dess brist är den sagda, bristen på eget afgörande, emedan brist på håg och kraft dertill. Denna lärdom är härigenom äfven omeddelsam, ty den har intet intresse att meddela sig.

Från dessa förvända former för det akademiska studium förer endast

denna hågens riktning, hvilken vi kallat anspråk på det egna afgörandet och medvetandet om detta afgörandes berättigande. Berättigandet har sin grund uti sjelfva vetandets art, hvilket redan enligt den allmänna uppfattningen icke kan finnas såsom objektivt sannt vetande, utan att finnas såsom subjektiv insigt. Men insigten åter kan icke finnas utan fri pröfning. För oss ligger beviset härför i den gjorda expositionen af det formela, förståndiga tänkandets förhållande till vetandets öfverhufvud – att nemligen grunden för det objektiva och bindande i vetandet är detta formela tänkande, tänkandets process det subjektiva bedömandet och bevisandet. Att denna form, i sjelfva verket förer till en högre ståndpunkt, det förnuftiga tänkandets detta är den ytterligare förklaringen öfver detta berättigande. 10

Att det egna afgörandet ännu fordrar en sådan högre utveckling, det är historiskt erkänt redan deri, att Universitetet finnes såsom den institution, vid hvilken en sådan utveckling bör försiggå. Vilket för framgången häri är nu det att det egna afgörandets rätt vid universitetet erkännes. Det har detta erkännande i lärofriheten, universitetsbildningen egentliga hörnsten och på discentium sido omedelbart i studiefriheten, det fria valet af studium. Men lärofriheten på Universitetslärarens sida, den fullkomliga friheten från allt yttre band på läran och bevisningen innebär äfven en afsägelse af hvarje annat lärans inflytande än bevisningens, ett vädjande således till de lärandes egen insigt och öfvertygelse, såsom det enda, hvilket kan förbinda dem till lärans antagande. 20

Detta är alltså – den sanna akademiska friheten, lärans, bevisningens frihet, den egna insigtens och öfvertygelsens rätt. Det är anspråket på den, som i första rummet karakteriserar det akademiska studium och utgör kännetecknet på den sannskyldiga studenten. 7

Akademiska Studium XXV

30

Min Herrar. Vi stannade vid fordran på den akademiska friheten såsom första vilkoret för ett sannskyldigt akademiskt studium. Denna frihet är, sade vi, lärofriheten både på lärarens och lärjungars sida, på lärarens frihet att i läran uttala den egna öfvertygelsen, på lärjungens att i denna lära för sannt hålla endast hvad den egna öfvertygelsen som sådant erkänner och gillar.

Men denna frihet är icke blott en rättighet utan tillika en pligt. Läraren bör icke lära något, hvari icke hans egen öfvertygelse är med; lärjungen bör i sitt akademiska studium sträfva dertill att vinna en fast öfvertygelse. Och det är detta, som här för oss är det väsentliga, att det akademiska studium är denna ståndpunkt i det vetenskapliga studium öfverhufvud, på hvilken individens rättighet att sjelf afgöra öfver sannt och osannt gör sig gällande såsom anspråk på detta afgörande och medvetande om anspråkets berättigande. 40

I min afhandling om det Akademiska Studium finna Herrarna framställningen om denna den Akademiska frihetens rätt grundad på en allmän betraktelse af förhållandet mellan sjelfmedvetande och tradition. Här kunna vi på grund af vår förutgående psykologiska undersökning härleda densamma ur reflexionens begreppsensliga öfvergång i hvad vi kallat det formela eller förståndiga tänkandet. Emedan, hafva vi sagt, all föreställning och reflexion öfvergår till detta rena formela tänkande såsom sin grund, derföre är detsamma äfven historiskt ett nödvändigt moment i vetandets utveckling, i det vetenskapliga studium. 50

Det kan hafva skenet af, att vara ett ganska triviale påstående, att allt människans vetande äfven bör vara hennes egen öfvertygelse. Man kan säga: allt vetande är ju nödvändigt en individs; individen måste själv veta, hvad han vet. Men det är äfven i det allmänna lifvet en stor skilnad mellan denna gifna form och mellan en öfvertygelse, mellan den psykologiska formen, att människans jag uppbär det vetande, som han inhemtat, och det psykologiskt begreppslena, att hennes jag i hennes vetande skall hafva sitt lif och sin tillvaro, att hon i sitt vetande skall hafva sitt själfmedvetande. Med andra ord: det är något annat, att

10 människans särskiljer sitt jag från sitt vetande såsom dettas allmänna form, bortkastar vetandet, som det för hennes själfmedvetande likgiltiga, och ett annat, att människan vet sitt jag sitt själfmedvetande vara i sitt vetande, i detta hafva sitt lif och sin tillvaro, så att hennes öfvertygelse är henne helig, att hon icke efterskänker den eller låter den kufvas, emedan hon då skulle tillintetgöra sitt själfmedvetande, sitt andliga jag. Det är om en sådan öfvertygelsens rätt och pligt vi tala; det är den, som för det vetenskapliga vetandet är ett nödvändigt vilkor, och det är anspråket på den, som utgör den nödvändiga utgångspunkten för det vetenskapliga studium. Det är på denna utgångspunkt, vi hafva

20 sagt, att det akademiska studium står.

Derföre der detta anspråk saknas, der det icke lefver såsom den studerandes hela andliga lif och tillvaro – der finnes intet sannskyldigt Akademiskt studium.

Hvarje menskligt sträfvande har sitt värde. Men vi kunna dock påstå det: det finnes i lifvet ingen skönare ställning än denna, att stå ren och fri från alla andra menskliga intressen, än detta ena, att söka sanningen, att intet annat af lifvet begära, än detta, att få skåda henne ansigte mot ansigte – att dertill känna ungdomens kraft brusa i sina ådrar och icke akta någon ansträngning för svår, någon uppoffring för stor, att

30 hinna detta mål. Det är denna fria ståndpunkt, som borde höja studentens själfkänsla, dett(a) oegennyttiga sträfvande, som borde lifva hans entusiasm, höja hans själfkänsla dock icke till fåfänglig stolthet och missaktning för andra menskliga sträfvanden, ty han är äfven i den blott en sökande och hans prioriterade ställning bör ingifva honom ödmjuk tacksamhet för det samhälle, hvilket skänkt honom densamma, lifva hans entusiasm, men icke till tom njutning af densamma, utan till glädje öfver de frukter, hans ansträngningar kunna skörda, och till mod att stundligen förnya och stegra dem.

M(ina) H(errar). Jag finner sannerligen icke ord, för att nog lifligt intrycka i Eder själ medvetandet om denna Eder privilegierade ställning i lifvet, för att uttrycka min egen öfvertygelse om denna ställnings höga betydelse. Hvarje människa bör tänka ödmjukt om sig själf, men ingen människa kan nog högt uppskatta sin bestämmelse, sin ställning i lifvet och de ålägganden, hvilka denna ålägger henne. Men jag skyr icke att säga, att såsom denna ödmjukhet, äfven denna höga uppskattning, företrädesvis tillhör ungdomen, som för sina blickar kan uppställa det högsta menskliga mål och har en af ingenting inskränkt utsigt att verkligen hinna det, och ännu främst tillhör Eder, hvilka samhället ställt på denna plats såsom sina förkämpar i sanningens tjänst, och

40 hvilka det genom en omsorgsfull vård utrustat med förmåga att värdigt fylla detta värf. Ja måtte denna höga uppskattning af er bestämmelse och denna själfkänsla, hvarom jag talat, så fylla Edra bröst, att der icke finnes något rum – jag säger icke för det låga, men icke ens för det ringare, än denna bestämmelse.

Detta är nu grunden, hvarpå det Akademiska studium skall byggas. Men huru skall då sjelfva studium fortgå, hvare skall det bestå? Svaret synes vara en enkel sak. Det består i inhemtande af det traditionela vetande – i upptagandet af detta vetande nemligen i den egna öfvertygelsen – eller med ännu en inskränkning: i upptagandet af den del af detta vetande, som kan göras till egen öfvertygelse, och i den form, hvilken stämplar detsamma som sådan.

Detta synes enkelt. Men det är för oss icke nog. Vi åtnöja oss icke med denna konklusion, som väl kan öfvertyga oss, att detta är ett visst riktigt sätt att studera och veta. Vi nöja oss icke med något annat sätt, än det, som är det enda, som är vetandets egna, sjelfgifna form.

10

Derföre gå vi åter tillbaka till hvad vi lärt om Andens psykologiska utveckling och om vetenskapernas system.

Det förståndiga tänkandet, denna tankens rena process, som utgör det abstrakta Sjelfmedvetandet, hvars betydelse hvars bestämning det är, att utgöra grunden för föreställningen och reflexionen, närmare att utgöra det i reflexionsbestämningarne bindande, som ger dessa ett nödvändigt samband, och hvars historiska framträdande i individens utveckling, vi hafva fattat utgöra utgångspunkten för det Akademiska studium, såsom anspråk på den egna öfvertygelsens giltighet och medvetande om detta anspråks berättigande – dett(a) förståndiga tänkande, hafva vi sagt äro dessa tankens rena former: omdöme och slutledning – dessa såsom sjelfva tänkandet, tankens process och rörelse.

20

I omdömet sammanhålles subjekt och predikat af den tänkande. I omdömet utsäges, att subjektet är predikatet – men det är en försäkran. Den tänkande särskiljer sig här från tanken, tankens form; det är hans öfvertygelse som gör att subjektet är predikatet – ty för dessas enhet finnes här ingen annan grund än deras godtyckliga sammanställande. Vi kunna derföre säga att omdömet är öfvertygelsens omedelbara form. Den, som faller omdömen om saker och förhållanden, han utsäger om dem, sitt omdöme, sin mening och öfvertygelse, men också icke något annat. – Mot omdömet kan ett annat omdöme ställas – båda med samma berättigande. Att hafva ett eget omdöme i allt, är visserligen att hafva en egen öfvertygelse – men denna öfvertygelse är icke den rätta; ty den är grundlös, har ingen fasthet, kan derföre när som helst kasta om och uttala sig i ett annat omdöme.

30

Först genom att öfvergå i Slutledningen upphäfver omdömet denna sin subjektiva form. Medeltermen i slutledningen uttalar grunden för omdömet, ger beviset för dess berättigande och sanning. Den tänkande upphör här att särskilja sig från sjelfva tanken, utgör icke det förbindande mellan subjekt och predikat – Efterterm och Förterm – utan utgår i medeltermen som förbinder båda. Slutledningen är sålunda tankens sanna form, tänkandets process hel och hållen, tänkandet som sådant uttaladt och present i den bestämda tanken. Slutledningen uttalar en öfvertygelse, men en grundad, fast öfvertygelse, som medför beviset för sin sanning. Medeltermen skulle bevisa ingenting, om den kunde vara vexlande. Men just detta, att detta subjekt är detta predikat emedan denna medelterm ingen annan förbinder dem, detta ger beviset objektivitet och allmän giltighet. Men derigenom, att det utsäges, att öfvertygelsen icke är fast, sann öfvertygelse annorlunda än såsom bevisad - derigenom förklaras öfve(r)tygelsen vara icke individens mening om saken, utan det bevisade, objektiva, allmängiltiga – som man säger för hvarje förnuftig menniska gällande vetandet. Anspråket på egen öfvertygelse upphäfver sig således sjelf i betydelsen af anspråk

40

50

på eget, omotiveradt, obevisadt afgörande. Men dess berättigande såsom anspråk på fast, objektivt grundad öfvertygelse, kvarstår. Ja det är uppenbarligen endast detta anspråk, som förer från bedömandet till bevisningen.

Men uppenbart är äfven, att öfvertygelsen genom att i bevisningen utgå, söker sin kraft i traditionen. Vi hafva kallat denna öfvergång öfvergången från det blott förståndiga till det förnuftiga tänkandet – till tänkande i de bestämda tankarnes de bestämda notionernas eget förnuftiga sammanhang. Detta sammanhang är omedelbart det traditionela sammanhanget; och det är således i detta, som öfvertygelsen har
10 att försänka sig den vetenskapliga öfvertygelsen således i den vetenskapliga traditionen.

Det förhåller sig verkligen så. Vill menniskan fasthålla vid det godtyckliga, omotiverade dömandet och bedömandet, uttalandet af sin mening och öfvertygelse, kommer hon icke till någon öfvertygelse – d. v. s. icke till någon fast och sjelfständig öfvertygelse, för hvilken hon kan lefva och dö, till en öfvertygelse som detta af henne förtjenar, och som ger henne mod och kraft dertill. Vill hon deremot vinna en fast
20 öfvertygelse och för sig bevisa sitt vetandes sanning, måste detta ske derigenom att hon försänker sig i traditionen i vetandets innehålls gifna förnuftiga sammanhang.

Denna det förnuftiga tänkandets ståndpunkt är den, som för oss bildat öfvergången från det psykologiska till det historiska vetandets sfer. Vi sade derföre: det är i språket som traditionen och historien först möter menniskan; och i fråga om det vetenskapliga vetandet och det vetenskapliga studium kunna vi väl säga, att det är nära nog helt och hållet i språket i mening af det i tal och skrift fortplantade vetandet, som utgör traditionen.

Men vi erkände, och det synes äfven vara ganska klart, att tänkandet sålunda såsom blott utredande traditionens sammanhang är vid denna bundet. Det vill ur här ifrågavarande synpunkt säga, att öfvertygelsen förlorar all karakter af eget afgörande, då den försänker sig i det traditionela och sålunda lemnar bevisningen åt detta, följer i den traditionen gifna förnuftiga ordningen såsom bevisande. Men denna tänkandets ofrihet upphäfves i den spekulativa uppfattningen af historien. Såsom nemligen det förflutna är endast i det närvarande slägtets medvetande och framtiden ur detta framgår, såsom sig sjelf producerande orsak endast i detsamma är till – så förhåller sig äfven med det traditionela vetandet. Hvad det är, det är det endast i den form det
40 närvarande slägtet har detsamma, och hvad det skall blifva det bestämmes af denna samma form. Den förnuftigt tänkande individen icke blott uppbär traditionen, utan ger densamma genom utredandet af dess förnuftiga sammanhang en ny form af tillvaro – vinner i dess utredande en fast öfvertygelse, men gör den genom denna öfvertygelse till en ny form af tradition för ett kommande slägte. Denna är den stora hemligheten af mensklighetens och verldshistoriens fortgång öfverhufvud, denna äfven den stora hemligheten af menskliga vetandets och viljandets frihet. I denna process fortgår i det vetenskapliga studium forskaren till en öfvertygelse, och i den föres genom denna öfvertygelses utbildande vetenskapen framåt till ett nytt stadium af sin utveckling.
50

Denna är det vetenskapliga vetandets gång. Klart nog synes det, att dess fullföljande är för vetenskapsmannen en uppgift för lifvet. Det kan således vara svårt att säga, hvar det akademiska studium såsom blott en del af denna uppgift har sin gräns. Öfverhufvud kan det dock sägas

att universitetet emanciperar och bör emancipera studenten då hans sträfvande till öfvertygelse hunnit denna ståndpunkt att arbetet för densamma sammanfaller med vetenskapens utveckling. Detta är alltså Akademiskt studium att arbeta för detta mål och hinna dertill. Den som ställer sig en mindre uppgift – han må räknas bland studenter, men universitetet hörer han icke till,

Akademiska Studium XXVI

Måna Herrar. Genom att utreda traditionens förnuftiga sammanhang ger menniskan denna en ny form af tillvaro och utvecklar den. Denna nya form är samtidens tillvarande vetande och tradition för framtiden. Vetenskapligt studium är en sådan utredning som tillika är utveckling af den vetenskapliga traditionen. Till denna utredning kommer individen genom sträfvandet att göra den egna öfvertygelsen gällande och Akademiskt studium kalla vi den del af arbetet, som förer från anspråket på öfvertygelsens rätt till en sådan traditionens utveckling. 10

Öfvertygelsen utgår dervid från det omotiverade bedömandet. Men för att vara sann öfvertygelse öfvergår den till bevisning. När denna bevisning sker ur traditionens förnuftiga sammanhang, då har den egna öfvertygelsen funnit en fast botten och då har det Akademiska studium hunnit sitt mål. 20

Detta är, hvad man gemenligen benämner vetenskaplig insigt, ehuru man lika vanligt är okunnig om, hvad dermed bör förstås. Samlandet af osystematiskt vetande låter man väl icke gälla för vetenskaplig insigt. Men att lära känna ett gifvet system, det menar man dock oftast är vetenskapligt vetande och kunskap i kompendier bär sålunda detta namn. Vi kunna icke godkänna en sådan insigt.

Att lära sig känna gifna traditionela systemer, det är visserligen att gå till den vetenskapliga traditionen. Men går man till densamma för att söka öfvertygelse, är det gifna systemet härtill otillräckligt. Hvarföre? Ty vetandet om detsamma är icke alls öfvertygelse. Men om man pröfvat och för sannt antagit det gifna systemet? Denna pröfning kan gifva ett för santhållande, en öfvertygelse i bedömandet, men som icke är sann öfvertygelse, så länge systemet har den gifna formen. Ty till sann öfvertygelse hör förnuftig utredning, bevisning. Men bevisning kan icke finnas någon annan än individens egen. Traditionen kan ingenting bevisa för sin egen sanning. Den ena individen kan icke bevisa något för den andra – nemligen bevisa så att denne har en fast öfvertygelse om sanningen af det bevisade. All sålunda tillkommen öfvertygelse är blott beroende af auktoritet, är ett dömande och bedömande, som kan vaxla. Individen måste sjelf föra beviset för öfvertygelsens vinnande. Men en sådan bevisning ger, nödvändigtvis det traditionela vetandet en ny form. Man kan väl helt trivialt säga, att, om många veta samma sak, likväl hvar och en vet den på sitt sätt. Och i sjelfva verket innehålles redan häri en ny formation af det traditionela. Men vi tala här icke om detta triviala uppfattningssätt, utan om det vetenskapliga vetandet och den vetenskapliga bevisningen – hvilken ger vetandet en ny form icke blott såsom vetande utan såsom vetenskaplig sanning, bevisadt vetande och häraf beroende öfvertygelse. 30 40 50

Man erkänner lättare, att en förgången tidpunkt i historin är död och begrafen, att den, sådan den i senare släktens medvetande är till, icke mera är, hvad den i sjelfva de handlande personernas medvetande var.

Men man tycker dock, att en förgången tids vetande såvidt åtminstone det klarligen finnes upptecknad i pergamentsrullorna och i folianterna, än i denna dag framstår oförändradt. Men det är här icke fråga om de döda pergamenterna och folianterna, utan om det förgångna vetandets verkliga lif i det närvarande och och än mer om det förnuftiga sammanhanget i detsamma; och det är detta, som nu är, hvad det aldrig förut varit, icke heller i en framtid någonsin kan blifva. Reflexionen ger häröfver den lätta förklaringen: att vi betrakta t. ex. Grekernas vetande i sammanhang med senare tiders och vår egen tids, icke sådant det i och för sig var. Denna förklaring är också ganska riktig. Men vi böra ännu tillägga att intet annat betraktelsesätt skall finnas eller kan finnas, utan att detta är det förnuftiga sammanhanget. Ja vi måste påstå, att vi förstå Grekernas lif och vetande bättre än de sjelfva förstodo det – ty vi inse äfven dess sammanhang med det derförinnan förflutna och derföre dess sammanhang i sig klarare än de sjelfve, och om dess sammanhang med det efter dem kommande fanns för Grekerna icke till. Och detta är det förnuftiga i hvarje tids vetande, som sålunda lefver och upplefver genom kommande tider, såsom det är det förnuftiga, att hvarje tids närvarande vetande skall såsom sådant förgå för att komma till detta lif.

När vi nu säga att det Akademiska studium skall föra från anspråket på öfvertygelse till den ståndpunkt, der öfvertygelsens bildande sammanfaller med vetenskapens utveckling, så innebär detta visserligen något mera, än hvad man vanligen förstår med den vetenskapliga insigten; det innebär nemligen fordran på, hvad man förstår med vetenskaplig produktivitet. Detta är väl för mycket begärdt – åtminstone öfverhufvud menar man.

Men det fordras i sjelfva verket vid universiteterna – ehuru fordringarna ofta nog slätt uppfyllas. För grader i fakulteterna skall en disputation utgifvas eller en skriftlig afhandling i ett vetenskapligt ämne presteras. Om nu dessa specimina göras till en formsak och i dem blott det, inlärdas minnesvetandet utbredes eller det hundra gånger sagda omtuggas, så är detta en slentrian, hvartill man kommit endast genom de studerandes ohåg och oförmåga. Det finnes ett, men blott ett osvikligt medel att hjälpa saken. Gören M(ina) H(errar) ett sådant specimen till vehikel för uttalandet af en öfvertygelse – af en verklig fast öfvertygelse, för hvilken i ären beredda att uppstå till försvar mot hvar mann, icke genom åberopande af auktoriteter – ty detta medför ingen öfvertygelse – utan genom verklig bevisning, sådan den tillhör den ena eller andra sferen af vetande, och ingen skall kunna förneka, att icke er öfvertygelses bildande sammanfallit med vetenskapens utveckling. Det är då blott i en punkt, i någon enstaka vetenskaplig fråga, som öfvertygelsen bevisat sig som sådan. Men först och främst har vetenskapen inga enstaka frågor; ty vetenskap är förnuftigt sammanhang i vetandet; för det andra kan icke heller i en enstaka fråga någon öfvertygelse finnas, utan den måste, der den yttrar sig rörande den ena eller andra frågan inom vetenskapens gebit, stöda sig på någon öfvertygelse i vetenskapen öfverhufvud; och för det tredje är här icke fråga om en insigt som skulle göra allt framtida studium öfverflödigt, utan derom, att en öfvertygelse må finnas och att den må bevisa sin tillvaro och sitt berättigande,

Öfvertygelsen kan vara oriktig och bevisningen kan gendrivas. Detta är all öfvertygelses och all bevisnings yttersta slut. Men för vetenskapen och mänskliga vetandet öfverhufvud är ingen vetenskaplig öfvertygelse förlorad – lärans bestånd må vara kort eller långt. Och när

det gäller det akademiska studium är det redan nog att en vetenskaplig öfvertygelse kommit till lif, ty med bevisningens öfverbevisande skall den vetenskapliga öfvertygelsen icke förgå utan endast starkare rotfästas derigenom att den nya insigten under öfvertygelsens kamp vunnit en desto starkare bevisning.

Samhällets behof har gjort universitetet till hufvudsaklig del till en läroanstalt för bildande af statens tjenstemän. Men vetenskaplig öfvertygelse och vetenskaplig bevisning kräfvades för denna bildning likasåväl som för vetenskapsidkarens ex professo. Eller hvad skall man göra med en prest, som ingen vetenskaplig öfvertygelse har rörande den religionslära han predikar? Eller med en domare utan vetenskaplig öfvertygelse rörande de lagar, han skall tillämpa. Tidpunkter hafva funnits, då män och qvinnor ur folket med stor verkan predikat, och den första bästa soldat skipat lag – men dessa tider hafva varit upplösningens, gäsningensperioder, som förberedt det bättre nya, medan detta dock endast genom vetenskaplig insigt och öfvertygelse kommit till bestånd. Religionsläraren skall icke blott meddela det inlärdas gamla; han skall arbeta för det religiösa vetandets utveckling. Domaren skall likaså icke blott tillämpa lagens bokstaf – han skall genom sin tillämpning utbilda lagen och rättsmedvetandet. Till bådadera fordras fast vetenskaplig öfvertygelse; ty eljest åtager sig presten folkpredikanternas, domaren soldatens värf, och upplösningen är i mer eller mindre grad förhanden.

Öfverhufvud fortgår mänskliga vetandets utveckling äfven bredvid böckerna i det verksamma samhällslifvet. Men den vetenskapliga grundläggningen kan det för sin fortgång icke umbära. Tvärtom bekräftar äfven erfarenheten, att denna fortgång är lyckosam i den mån den vetenskapliga öfvertygelsen i samhällslifvets verksamhet utträder.

Derföre Må man hålla det i edra akademiska specimina fast såsom princip, att bevisa en öfvertygelse icke att väl framställa en inlärd kunskap. Ty att bevisa en öfvertygelse, det kan icke ske annorlunda, än genom att framlägga det förnuftiga sammanhanget i det traditionella vetandet, och man bevisar derigenom, att man i sitt vetande framkallat detta till nytt lif, icke själf begräfvit sig och sitt vetande hos de afdöda.

Det är principen det gäller: anspråket på öfvertygelse och detta anspråks verkliggörande.

Min erfarenhet lär mig, att hos de väl danade själar bland ungdomen detta anspråk finnes, att vid inträdet till universitetet ofta hos ynglingen en ädel håg lefver att bringa det till en öfvertygelse, denna håg rigtad främst till de för mänskligheten viktigaste men också för mänskliga vetandet mest svårlösta frågor. Hvad är det, som snart sagdt lika ofta gör densamma ofruktbar? Det är bristande insigt om den väg, på hvilken öfvertygelsen bör sökas – det är dertill den mycket utbredda tron att man på kungsvägar kan komma till vetenskaplig öfvertygelse.

Jag har medgifvit det. Våra institutioner äro ofullkomliga, och examina och examensämnen tillhöra universitetet, som rätteligen borde tillhöra skolan, men hvilka denna i närvarande förhållanden icke kan öfvertaga. Arbetet för dessa missleder stundom till skolarbete öfverhufvud. Det ena specimen blir jemngodt med den andra, studium öfverhufvud examensläxa. Men menniskan måste hvarje ögonblick af sitt lif rådfråga förhållandena, i dem skicka sig, men icke låta sig af dem kufvas.

Så må man äfven sköta de resterande skollexorna som skollexor –

snabbt göra dem undan och bespara håg och tid för det egentliga akademiska studium. En allvarlig vilja kommer lätt öfver denna klippta.

Men det egentligen från öfvertygelsen ledande är, att den nyssblefna studenten icke inser och icke tror, att inträngandet i traditionen är det enda, som kan förskaffa honom verklig öfvertygelse. Han söker den ur brochyren och småverk, ur journaler och tidningar eller ur några tonförares sqvadronerier – och bredvid detta lösa sökande är honom det egentliga akademiska studium en sak för sig – en examenssak. Få äro de, som förenat examen och öfvertygelsen. Detta är dock hvad som
10 bör ske, om någon öfvertygelse skall vinnas. Anspråket på öfvertygelse skall bestämma det Akademiska studium, det skall bestämma banan, examen och examensämnenas företråde.

Föreläsningar må afhöras, kompendier begagnas för att af dem draga nytta, kompendier äfven eljest läsas för vinnande af öfversigt. Men den som icke i tid vänder sin själs hela håg till någon bestämd vetenskap och i den söker vetande hos vetenskapens stora män, icke hos deras kompilatorer och kommentatorer, han har förlorat tid och möda. Man kan icke lära sig vägen till öfvertygelse af efterbedjarena, den måste läras af de stora sjelfständiga andarne. Långt ifrån att dessa
20 skulle underkufva forskningshågen, och anspråket det egna afgörandet – det är tvärtom hos dem man lär sig, att denna håg och detta anspråk är det vetenskapliga studiets hjerteslag. Närmandet till dem nedslår visserligen det toma anspråket, brochyrvisdomen, öfvertygelsen i kalenderformat – bedömandets och resonnerandets öfvertygelse; men detta närmande upplyfter till bevisningens öfvertygelse och visar vägen att hinna den, den öfvertygelse som uppgår i och med den vetenskapliga utvecklingen. Derföre: den som icke lärt sig känna någon af vetenskapens stora andar i deras egna verk – han skall icke lätt
30 komma till någon sann öfvertygelse. Ty det är ingäendet i traditionen som förer dertill – och menskliga lifvet är för kort att i de spridda strålarne plocka tillsammans, hvad som med ens kan fattas i deras brännpunkt,

A⟨akademiska⟩ St⟨udium⟩ XXVII

M⟨ina⟩ H⟨erran⟩ Jag slutade senast med den användning af, hvad vi fattat såsom det Akademiska studiet's uppgift, att studenten bör göra förberedelsen till examen till ett arbete för vinnande af öfvertygelse, och såsom en alltid säker väg härtill lärde vi oss att anse studium af de stora
40 mästarens i vetenskapen egna skrifter, icke deras kompilatorers kompendier, eller åtminstone jemte kompendierna, der dessa blifva nödiga.

De, de stora mästarena, äro främst de i vetenskapen sjelfständiga, af hvilka man har att lära sig sjelfständighet; de äro de rätta uppfostrarena till den egna öfvertygelsen. Hvilket samlif uppgår väl i värde mot umgänget med dem, mensklighetens utmärktaste från alla tider. Det är också *förkarliken* för ett sådant umgänge, som bör karakterisera studentlifvet. Äfven skolgossen kan syssla med boken, och den skall
50 vara hans förnämsta sysselsättning. Men för studenten bör boken blott vara den aftalda plats, der den förgångna och samtidens stora andar med honom stämt möte, och der han den ringa kunskapssökande fritt får med dem vexla tankar, blott det sker med allvarlig håg och med den blygsamhet, som är hans ålders prydnad, och med den ödmjukhet, de ega rätt att fordra äfven af män i insigt vida öfver honom,

Ja hans ställning till de stora hädangångna har härvid ännu en vida

högre betydelse. De äro döda. Genom studium af deras verk återkallar han dem i lifvet – till ett lif, som i sin idé är högre, än någonsin deras jordlif varit. Ty de lefde och arbetade, för att fortfarande lefva och verka i mensklighetens historie; och det är till detta af dem eftersträfvade lif de återkallas af dem, som göra sig förtrogna med deras skrifter. Såsom all tradition i hvarje ny tids medvetande får en ny, mera utvecklad form, så förhåller sig äfven med, hvad de efterlemnade; och genom dettas upptagande i den närvarande tidens medvetande antager i sjelfva verket deras andliga lif en ny, högre form.

Det är i min tanke af detta förhållande till traditionen, studentlifvet i allmänhet bör låna sin karakter – för hvilken en viss tillbakadragenhet från det yttre lifvet, från dagens oroliga lif, bör vara det utmärkande.

Jag tillägger: universitetets ungdom står i samma förhållande till universitetslärarene. Det beror på den att vid lifvet bibehålla den bästa delen af dessas lif. Skilnaden är blott den att ungdomens sträfvande till egen öfvertygelse och dess häraf följande håg att hos sig till sjelfständig bearbetning upptaga lärarens läror, genom sin återverkan på lärarene äfven är bestämmande för dessas sjelfständiga produktivitet och derigenom för universitetets hela vetenskapliga lif. Ty der fordras hos läraren utomordentliga gåfvor och utomordentlig kraft, för att upprätthålla hans verksamhet, sådan den vara bör, om den möter endast håglöshet och likgiltighet, och det vore föga underligt, om äfven den skulle neddragas till blotta kompendiimåttet, ifall den icke träffar på andra sträfvanden, än det att vinna ett examensbetyg. Det står således verkligen i Eder makt Måna Herra icke blott att gifva, hvad som lefver hos Edra lärare, ett högre lif i Edert eget medvetande derom, utan äfven att uppsporra det till en högre verksamhet derigenom, att i icke för eder fordren lexxunskap, utan sjelfständig öfvertygelse.

Ur denna synpunkt bör äfven Studentlifvet öfverhufvud uppfattas och ordna sig.

I samhället har den verksamma medborgaren sitt bestämda kall genom hvilket han föres i beröring med de gifna samhällsförhållandena i en större eller mindre krets och med deras representanter. Studentens lif är deremot ganska inskränkt. Den skriftliga traditionen, lärosalarne och det inbördes samlifvet dessa äro de kretsar, i hvilka hans lif egentligen rör sig. Samhällslifvets förvecklingar och den ofta pröfvande beröringen med desamma äro för honom fremmande. Obestridligt tillhör derföre studentlifvet en viss afslutenhet – en tillbakadragenhet på sig sjelf, hvilken förutan studenten icke kan fylla sin anförda uppgift.

En sådan tillbakadragenhet från det allmänna samhällslifvet tillhör vetenskapsmannen öfverhufvud. Hans umgänge är icke i dagens brokiga hvimmel, utan med forntidens stora andar – hans lif är i ideernas verld, icke i de praktiska värfvens dagsbestyr. Så äfven studentens lif. För detta tillkommer ännu, att det är ett sträfvande till öfvertygelse, icke ännu såsom vetenskapsmannens till större eller mindre del måste vara, en ståndpunkt af vunnen fast öfvertygelse.

Den från universitetsstudium emanciperade vetenskapsmannen har äfven sina medborgerliga åligganden, hvilka studenten ännu saknar. Men såsom vetenskapsmannen äfven utom dessa måste rådfråga det bestående närvarandes förhållanden, om han icke skall förlora sig i, hvad man kallar toma teorier, d. ä. hugskott som icke stå i något sammanhang med den historiska utvecklingen, så fordras äfven för studentens lif en beröring med den allmänna seden på det studentlifvet icke må gestalta sig i äfventyrliga och råa former. Denna fordran på

beröring med den yttre världen har också en djupare grund än blotta klokhetens beräkning. Ty studentlivets afslutenhet förhåller sig till det verksamma lifvet negativt. För att förstås, för att äfven den hvila på en sjukständig öfvertygelse, måste den genom en sådan beröring bestämmas och reflekteras på sig sjelf. Studenten kan icke fatta och bestämma sitt eget lif, utan att hålla detsamma mot det verksamma samhällslifvet. Han råkar eljest i fara att öfverskatta sitt eget lifs, sin egen ställnings värde eller att för lågt nedsätta detsamma. Ty denna ställning är privilegierad. Samhället har ställt honom på en ståndpunkt, der hans företrädesrättighet är, att göra den vetenskapliga traditionen i sig lefvande, upptaga den i sitt medvetande och derigenom gifva densamma en ny form, ur detta sitt medvetande skapa en vetenskapens och den mensklige bildningens framtid. Men han bör lära sig att mensklige seden redan utan hans tillgörande har en förnuftig och fast form, och å andra sidan, att denna form just genom sin förnuftighet har en utveckling, som ytterst är en ideernas utveckling, således beroende af det vetenskapliga sträfvandet. Detta har han att lära genom beröring med det samhällslifvet utom universitetet.

Men detta är också i detta hänseende allt. Fältet för sin verksamhet har studenten icke att söka utom universitetet. Det är blott inom detsamma hans ställning är privilegierad; och detta privilegium är den akademiska friheten. Det nedsätter icke detta privilegium, att samhällslifvet ännu för studenten är stängdt. Ty det är blott sålunda privilegium, undantagsställningen med afseende på samhällsförpligtelserna för honom kan finnas.

Det är blott sålunda så mycket kan öfverlemnas åt studentens eget fria afgörande. Skolan har sitt gifna tvång, grundande sig derpå, att lexan, skolans läsning öfverhufvud är tvång. Samhällsverksamheten är på andra sidan genom lagar och föreskrifter bundet, och hvad här ännu föreskrifterna lemna fritt det bindes af individens omsorg för sitt sjelfbestånd och det tvång andras sträfvanden, konkurrensen i detta hänseende ålägger honom. Det är allt ett trängande och kifvande, ett lif af orolig strid och af mångfaldiga inskränkningar, som studenten ser endast på afstånd. Hans ställning är fri midtemellan båda.

Vi hafva sagt: Den akademiska friheten är väsentligen lärofriheten och öfvertygelsens frihet. Men denna innebär många speciela friheter. Studenten väljer fritt sin vetenskap. Han väljer fritt inom denna sina förare och ledare. Hela den vetenskapliga litteraturens fält står honom öppet; och det är blott en följd af yttre förhållanden, af nationens ringhet och inskränkta materiela tillgångar, att han icke alltid har att välja äfven mellan flera universiteter eller flera föreläsningar i hvarje vetenskap vid samma universitet. Tiden för hans studier är oinskränkt; hans flit i dem är öfverlemnad åt honom sjelf. Att skolan icke har något af denna frihet är klart. Och i samhällslifvet öfverhufvud finnes den lika litet. Så eger ingen samhällsmedlem att sjelf bestämma sin verksamhet som studenten eger det.

Det lärer icke falla någon af eder Måna Hærrar in, att all denna frihet finnes derföre, att studenten har ett större mått af vishet än andra att bestämma sig sjelf. I insen det utan tvifvel, att denna frihet är Eder beskärd derföre, att den vetenskapliga insigten icke den förutan står att vinna, emedan dess rot är anspråket på egen öfvertygelse, eget afgörande. Utan denna frihet kan öfvertygelsen icke sökas och vinnas, ty den är i sig det fria, för allt tvång oåtkomliga, kan hvarken befallas eller förbjudas, hvarken med tvång fostras eller med tvång utrotas. Och samhället som för sin andliga tillvaro behöfver vetenskapen, vetenska-

pen i öfvertygelsens fria form, hvilken är hennes egen, utom hvilken hon icke finnes till, och utom hvilken traditionen icke kan öfverlemnas åt framtiden, samhället har därför grundlagt denna institution universitetet, för, hvars alumner denna undantagsfrihet finnes. Jag behöfver icke upprepa, hvad jag förut sökt bevisa och upprepadt erinrat, att denna akademiska frihet är vägen till sann vetenskap, och att den öfvertygelse, densamma betingar, blir verklig endast derigenom att den i sig upptager det traditionela vetenskapliga vetandet, ger detta en ny form och derigenom utvecklar detsamma. Den student därför, som icke vet, hvarföre han åtnjuter denna frihet, och som icke använder den för dess enda rätta mål, den student, som icke studerar, för honom är denna frihet en snara; det är därför förderfvet står studenten nära, närmare än det står annan ungdom; ty vilkoret för studentens lif och mål är det egna afgörandet i en högre grad, än för den ungdom, som icke föres till vetenskapligt vetande.

Förrän jag slutar denna tillämpning, vill jag nämna om en min egen erfarenhet. Studentens lif, sade vi, kräfver en viss afslutenhet. Jag hade aldrig sett någon ung man vid universitetet stiga upp till en utmärktare vetenskaplig insigt och förmåga, utan att han någon tid af sitt universitetslif ansträngt sig från verlden och lefvat blott för sina studier. Ett sådant lif vid examenslexan kan icke bära, annan frukt än skolgossens examens vetande. Men tillbringad i umgänge med någon af vetenskapens heroer är den afgörande för lifvet – och man utträder ifrån detta samlif med fröet till allt det, hvad sedan i lifvet utvecklas främst med en håg för studier, som sedan af intet kan utrotas.

I sin sedliga utveckling står studenten på samma standpunkt som i sin intellektuella. Med anspråk på egen öfvertygelse kommer han till universitetet. Han vill för sina handlingar göra samma anspråk gällande. Han vill icke erkänna något annat för rätt, än hvad han inser och vet vara rätt. Jag tvekar icke att förklara, att äfven detta anspråk är berättigadt och bör erkännas. Det är i sjelfva verket, hvarje till mognare år kommen människas anspråk. Jag skall snart söka göra klart, hvarföre det i studentlifvet har en högre betydelse än eljest.

Det Rätta finnes icke till annorlunda än såsom insigt och erkännande. Samhället skulle naturligtvis intet ögonblick ega bestånd endast genom lagarne såsom tvångsskrankor till det rätta, ifrån det orätta, om icke sjelfva lagarnes kraft skulle upprätthållas genom millioners samstämmade insigt och erkännande af, hvad rätt är. Ja, lagarne äro intet annat än detta erkännande; ty pappret och bokstafven är icke lag, utan lagen lefver såsom verksam makt i individernas sedliga görande och låtande.

Historiskt inträder denna tidpunkt i människans lif med det vaknade anspråket, att efter egen insigt göra och låta, i ungdomsåldern, samtidigt med anspråket på egen öfvertygelse i vetandet. Såsom nu öfvertygelsen kommer till verklighet genom ingående i traditionen; så blir anspråket på eget afgörande i handlingen först då tillfredsställt, när människan kommer till ett sedligt handlingssätt, hvilket hon vet och vill såsom rätt. Sedligheten åter är icke något som först skall skapas; den har sin gifna verklighet och tillvaro i historien, såsom statens sedliga bestånd. Det är därför detta människan har att lära känna och erkänna och deruti skicka sig, om hon vill handla sedligt.

Denna ställning till det bestående rätta och sedliga har naturligtvis hvarje människa. För hvar och en finnes denna tidpunkt, då individen träder ur uppfostrans tvång och fordrar att sjelf bestämma sina

handlingar. Detta är i viljan det abstrakta sjelfmedvetandets ståndpunkt godtyckets, liberum arbitrium. Godtyckliga bestämningar äro de tillfälliga, hvilka sakna en förnuftig grund. Godtycket ger derföre icke frihet. För, att verkligen bestämma handlingen icke af tillfälligheten bestämmas måste menniskan göra sin handling förnuftig, d. ä. handla i öfverensstämmelse med det bestående förnuftiga i staten. Till sedlig frihet höjas detta handlingssätt, i den mon hos individen sann insigt i hans handlingars grund finnes. Den vetenskapliga bildningen har detta företräde af en högre insigt och alltså en högre frihet i handlingen.

- 10 Men den bestående seden är förnuftig genom att icke bestå, genom att utveckla sig. Denna utveckling är ytterst ideernas utveckling främst det vetenskapliga vetandets. Det är ur denna synpunkt studentens sedliga sjelfbestämning har en högre betydelse; ty den vetenskapliga bildningen det akademiska studium kallar honom att i en framtid vara icke blott sedens bevarare, utan dess utvecklare till ny sed, till en ny form för mensklighetens sedliga samlif. Härom härnäst och sist,

A<kademiska> St<udium> XXVIII

- 20 M<ina> H<errar>. Hvarje menniska har anspråk derpå, att i sina handlingar göra det rätta, hon som sådant erkänner. Detta anspråk vaknar vid öfvergången från barndomen till den fullmyndiga åldern, då menniskan träder ur uppfostrans tvång. Medvetandet derom är det abstrakta sjelfmedvetande, hvarom vi förnyadt talat. Det är såsom frihet att afgöra öfver rätt och orätt godtycke, liberum arbitrium. N. B.

- 30 Detta fria bestämmande öfver handlingen blott ur människans inre förer dock för sig till ofrihet. Ty bestämningen är på denna ståndpunkt tillfällig. Den menniska, som skulle se det rätta blott i, hvad hon vill och besluter, utan att låta sig bindas af något gifvet innehåll i sina bestämningar, af bestämningarnes eget förnuftiga sammanhang, skulle öfverlemna sitt görande och låtande åt hvarje tillfällig drift, som förer henne till handling. Hon skulle lika litet komma till frihet, som hon kommer till fast öfvertygelse genom blotta dömandet och bedömandet, utan bevisning ur den gifna traditionen. Såsom vetandet i traditionen finner det förnuftiga sammanhang, som ger öfvertygelse; så har viljan i det bestående rätta i samhälle och stat detta förnuftiga sammanhang; och handlingen blir först i öfverensstämmelsen med detta fri, fri genom sin förnuftighet. Vi kalla det Rätta såsom verkligt i mensklighetens samlif tillvarande rätt sedlighet. Den sedliga handlingen är alltså den
- 40 fria handlingen, ty den har ett förnuftigt innehåll genom sitt *fö<rhållande>* med mensklighetens allmänna görande och låtande. Fri är menniskan i den sedliga handlingen, såvidt hon inser detta dess förnuftiga sammanhang. Till denna insigt föres hon i samhällslifvet. Insigten kan ofta saknas och hon handlar då blott af laglydnad, för lagens tvångs skuld eller af oöfverlagd vana, följande den allmänna seden. Men det tillhör henne såsom förnuftig att inse det förnuftiga i lagen och seden och genom att sjelf bestämma sig härför, befria sig från lagens och sedens tvång. N. B.

- 50 Af sig sjelf är det klart att det vetenskapliga vetandet främst måste föra till en sådan insigt. Till den och derigenom till en högre frihet är således studenten företrädesvis kallad. Men hans lif tillhör ännu icke det verksamma samhällslifvet. Han måste dock träda i någon beröring med detsamma och underkasta sig dess lagar och bildas af dess sed – men hans egendomliga ställning tillhör det, att han åter drager sig tillbaka från denna beröring och endast sträfvar att begripa, lära sig

inse det förnuftiga i lagen och seden öfverhufvud, såsom förberedelse för den kommande samhällsverksamheten. Detta är för honom teori icke erfarenhet.

Det i samhällslifvet bestående, sedligheten, är dock, kunna vi säga, förnuftigt derigenom, att det icke består, utan är förnuftig fortgång, utveckling. Äfven det bestående i samhällslifvet är tradition; men icke blott såsom det traditionela vetenskapliga vetandet traditionel teori, utan verklighet, tradition i samhällsmedlemmarnes görande och låtande. Hvad vi kallat spekulativ uppfattning, af historien denna uppfattning lefver och verkar i samhällslifvet, hvars lag och sed är ett arf från förgångna släkten, men i hvarje nu antager en ny form, utvecklas och ur sig skapar en framtid. Såsom det nu är den förnuftiga insigten, hvilken i handlingen frigör människan och gör denna till sedlig handling, så är det den, hvilken äfven leder samhällslifvets utveckling. Att begripa det förnuftiga sammanhanget i, hvad som är och efter denna insigt handla, det är att gifva detta varande en ny form af tillvaro. Denna insigt måste föregå all, samhällsutveckling. Den kunde i menskliga samhällets barndom göra sig gällande i en vis lagstiftares (Moses Solon Lycurgus) lagar. Men dess verksamhet i det mera utbildade samhällstillståndet, der hvarje samhällsmedlems förnuftighet och frihet är erkänd, gestaltar sig sålunda, att insigten småningom blir allmän öfvertygelse, ombildar seden och såsom allmänt behof framkallar nya lagar. I denna samhällsutveckling kan studenten icke deltaga. Det är ett misskännande af hans ställning om han sträfvar dertill. Ty den bör utgå från den fasta, traditionen ombildande öfvertygelsen till hvilken det akademiska studium först utgör sträfvet. Men såsom kallad till vetenskaplig insigt och bildning är studenten äfven kallad att under sin framtida manliga verksamhet bland de främsta deltaga i detta arbete för samhällsutvecklingen. Såsom universiteterna nu utbildat sig blir det jemförelsevis få, som kunna egna sig åt vetenskapens tjenst; det stora flertalet ingår omedelbart i statens.

Skola nu desse egna sin universitetstid åt uppgörandet af samhällsförbättrings teorier? Vår undersökning har besvarat denna fråga med Nej. Vi hafva kommit till det resultat, att den blifvande statstjenaren och kyrkans tjenare såväl som den blifvande vetenskapsmannen må sträfva till en fast öfvertygelse i sin vetenskap, till blott säker teoretisk insigt. Detta är det nödvändiga underlaget *N. B.* Teorins, principernas verkliggörande i samhället fordrar mångfaldigt afseende på bestående förhållanden och en mångfaldig kännedom om dessa, hvars förvärfvande måste öfverlemnas åt erfarenheten, som också är den enda läromästaren för bedömandet af sagde gifna förhållandens förhållande till teorin. På andra sidan är äfven den blifvande vetenskapsmannen kallad, att i sin stad verka för samhällsutvecklingen; men hans verksamhet härvid måste företrädesvis vara den, att göra teorin, principerna gällande i samhällsmedlemmarnes medvetande.

Således denna exklusiva frihet som tillhör det Akademiska studium, och om hvilken vi förut talat, det berättigade anspråket på fritt afgörande i vetandet, den härför förutsatta friheten att välja studiiämne, välja ledare för studiuerna d. ä. fritt välja mellan olika vetenskapens teorier, att af intet tvingas till studier, att af intet i dem inskränkas — denna frihet kan endast derigenom bevaras, att studenten sluter sig inom den krets der den är verklig, inom universitetslifvet.

Men han har äfven ett berättigadt anspråk på frihet i handling öfverhufvud. Hvad som i den är rätt, skall af honom vara som sådant

erkändt. Från all beröring med samhällslifvet kan och bör han icke afsluta sig. Han är dock i detsamma en verksam medlem endast såvida han verkar inom universitetet. Den samhällslifvets lag och sed, han i direkt beröring med detsamma måste underkasta sig, skall han upphäfva såsom tvingande genom insigten i samhällslifvets förnuftiga sammanhang öfverhufvud. Det positiva medvetandet om handlingens frihet kan och skall han dock söka i sitt eget egentliga lif; och han eger detta medvetande, då han fattar det förnuftiga i den Akademiska friheten såsom studiifrihet och i sitt arbete för öfvertygelsens vinnande.

10 Detta arbete är dock rent teoretiskt; det gäller blott honom sjelf, hans egen själsbildning. Till handlingen hör, att öfvertygelsen i den utgår i lifvet, får en historisk tillvaro genom att blifva föremål för andra individers medvetande och erkännande. Från ett sådant verksamt uppträdande i samhällslifvet är studenten utestängd; han har derföre att söka den inom universitetslifvet.

Härtill manar honom icke blott anspråket på handlingens frihet. Han är, såsom vi sökt visa och såsom lätt erkännes, bestämd att bland de främsta deltaga i samhällslifvets utveckling. Endast teorin gör honom icke skicklig dertill. Han måste äfven, för att deri lyckas, ega en

20 kraftig håg att verka och förmåga att tillämpa teorin på gifna traditionela förhållanden.

Således uti universitetslifvets eller närmare studentlifvets ombildande har han kretsen för sin praktiska verksamhet, detta lif bör han utveckla till sann sedlighet. I dess utveckling skall han göra sitt anspråk på fria handlingars frihet gällande och åtnjuta erkännande såsom sedlig person. I detta samlif åligger det honom att vara verksam till det goda; ty studentlifvet kan icke af någon annan höjas till sedlighet, än af studenten sjelf.

I sina studier är studenten fullkomligt fri. I sitt allmänna lefverne är

30 han underkastad uppsigt, anklagelse, dom och straff. Från allt detta bör han frigöra sig sjelf, såsom den sedliga samhällsmedlemmen genom sin sedlighet frigör sig från lagens tvång. Men såsom det åligger denne att icke blott frigöra sig sjelf utan äfven sina mindre upplysta bröder; och såsom detta på mångfaldigt sätt sker, genom föräldratukten, husbondeväldet, korporationsinrättningar, kommunal och ståndsansdans uppräthållande, så bör äfven studenten icke blott sjelf sedligt frigöra sig utan vara verksam för den allmänna sedliga andan i studentlifvet. Denna verksamhet är öfverhufvud den inbördes disciplinens vårdande.

Jag hvarken vill vara eller har tillfälle att vara vidlyftig öfver detta

40 ämne. I älsta tider utgjorde universiteterna fullkomligt slutna samhällsinstitutioner med egna stora privilegier, egen lagstiftning och egen lagskipning. Detta har öfverallt mer och mer försvunnit, emedan förnuftigtvis jemnlighet inför lagen i det nyare samhället gjort sig mer och mer gällande och till denna äfven hör all privilegierad domsrätts upphäfvande. Min tanke är, att äfven de sista spåren deraf, såvidt fråga är om allmän lag och ordning kunde saklöst från universitetet försvinna. Endast för de kontraventioner, som röra lifvet inom universitetet, förhållandet mellan lärare och lärjungar, lifvet i lärosalarne o. s. v.

50 kunde en egen lagskipning vara påkallad, på det att ett lagligt remedium måtte finnas, ehuru lyckligtvis studentkorpens hunna bildning redan länge gjort en sådan domstols anlitan öfverflödigt. Det vore då den inbördes disciplinens sak att frigöra studenten från allmänna lagens och lagskipningens mellankomst. Och den skulle finna sig härtill dubbelt uppmanad, om studenten i likhet med hvar och en

annan samhällsindivid vore underkastad vanlig domstol och polismyndighet. Ingen bildad sitter gerna i kämnarsrättens eller poliskammarens förmak på samma bänk med stadens afskum och förbrytaren från häktena; men ingen annan än studenten, icke ens den yngsta ungdom i öfrigt är befriad derifrån genom annat, än sitt eget sedliga beteende. Detta studentens privilegium är i min tanke lika skadligt, som stridande mot den allmänna jembligheten inför lagen.

Hvarföre behöfves inom studentlifvet till förekommande af sådane konflikter den inbördes disciplinen då en sådan icke finnes inom andra samhällskretsar. Men den finnes öfverallt. Det är en stadgad opinion och sed, som för embetsmannen utstakar det för hans ställning passande. Inom militären gör denna opinion sig ganska kraftigt gällande som esprit de corps. Inom särskilda klasser af trafikerande och industriidkande finnes äfven denna anda att individen i sitt görande skall upprätthålla klassens anseende. Qvinnan såsom den ömtåligaste för den råa beröringen med samhällsmaktens underordnade väktare, är mera än någon man bunden af denna allmänna opinion angående det anständiga och passande. Det är sannt: denna opinion och sed beror icke af någon organiserad inbördes disciplin. Men den gäller också bland individer, som redan hafva en mognad öfvertygelse om rätt och orätt – en öfvertygelse hvilken för studenten ännu är en uppgift att lösa, utgör målet för det akademiska studium. Dessutom är i de skilda samhällsklasserna medlemmarne bestående likasom opinionen och seden, medan ungdomen vid universitet hvarje år förnyas med en fjerdedel och inom 4 á 5 år består af helt andra individer. Vid universitetet fordras derföre en särskild omsorg för den sedliga opinionens och sedens upprätthållande – för hvad vi öfverhufvud kallat traditionens ombildande och utveckling. Detta åliggande tillhör här främst de äldre, som åt de yngre böra öfverlemna, hvad de af god sed från förflutna generationer mottagit. Och ännu ju större den frihet är, som tillhör studenten i fråga om hans egentliga uppgift det akademiska studium, desto mera beror uppgiftens lösning af den inom studentkorpserna rådande opinionen och seden.

Och ytterst – detta är vårt egentliga rent teoretiska bevis för den inbördes disciplinen inom studentkorpserna – såsom redan blifvit visadt: studenten är genom sin exklusiva ställning från verksamt deltagande i samhällslifvet utesluten. För att i handlingen veta sin frihet är han hänvisad till denna krets, som är hans verksamhets, hänvisad att inom den utveckla den traditionella sedliga andan och seden och göra den gällande genom institutioner som hvarje tid kan påkalla. Mångens lystnad kan stå utom denna skenbart inskränkta krets, men till sedlig verksamhet förer en sådan lystnad icke. Det är i alla lifvets förhållanden endast håglösheten och trögheten, som gapar efter det aflägsna och oupphinneliga under försummande af det näraliggande och görliga. Pligten vore icke pligt, om dess utöfvande icke skulle kosta sjelföfvervinnande. Och hvad inskränknigen angår vill jag väl fråga: Om någon finnes, som kunde i studentlifvet för generationer ingjuta en allmän varm vetenskaplig håg och en kraftig sedlig anda – hvems värf i detta land ville man väl ställa högre än hans och anse vara mera fruktbringande för fädernesland och mensklighet. Denna är uppgiften att lösa. Måna Herrar lösen den!

—
Vi hafva betraktat universitetet såsom en samhällsinstitution och universitetslifvets förhållande till samhällslifvet öfverhufvud. Vi hafva också erinrat derom, att jemförelsevis få af dem, som söka vetenskaplig

bildning vid universitetet kunna egna sig åt vetenskapen i och för sig, utan att det stora flertalets bestämmelse är att göra den vunna vetenskapliga öfvertygelsen gällande i samhällsmedlemmarnes öfverhufvud medvetande, i samhällsinstitutionerna och den allmänna seden, sålunda arbetande för öfvertygelsernas, institutionernas och sedens utveckling och höjande.

Häraf följer också, att jemförelsevis få kunna inspirera sig af det rena vetenskapliga intresset. Ehuru nemligen det akademiska studium fordrar ett rent teoretiskt intresse, sträfvandet till en fast vetenskaplig öfvertygelse, utan, alla bialsigter, är likväl sjelfva det Akademiska studium medel, för de flesta för samhällsverksamheten som ändamål. Patriotismen skall för dem alltså blifva den känsla, som lifvar denna verksamhet; och det tillhör äfven vetenskapsmannen, att i sträfvandet för vetenskapens allmänna mål låta sin själ höjas af åtanken på den lyftning hans sträfvandes framgång skall gifva nationalmedvetandet. Det ligger alltså i sakens natur, att patriotismen skall blifva ett medverkande motiv äfven för det akademiska studium.

Det tillhör dessutom ynglingåldern att låta sig af patriotismens känsla hänryckas. Ty denna känsla innebär fordran på den största 20
menschliga sjelfupppoffring – på en sjelfviskhetens och de egoistiska intressenas bortkastande, som måste finna gensvar i ynglingasjälen – isynnerhet som patriotismens ära svarar mot upppoffringens storhet.

Det är också skönt, att så är. Ty intet mera lifvande till arbete och ansträngning för det allmänna kan finnas. Jag talar här icke om politiserandet, ehuru allmänt detta i följd af de ifrågavarande intressenas storhet lockar ynglingasinnets. Det må också finnas, såsom ledande till medvetande om dessa intressen, endast det har medvetande om sig sjelf, nemligen att det tillhör det lösa dömandet och bedömandet. Vill det vara något mera, skall det i slutledningen utgå, blifva 30
bevisande vetenskaplig insigt grundad på vetenskaplig forskning, Politikern skall <***> <***> det är en lefnadsuppgift, att <***> <***> som fört en enda nation framåt och *sätta* det mål, till hvilket dess utveckling sträfvar. Men det är icke om detta politiserande vi tala, utan om den varma oegennyttiga kärleken till fäderneslandet.

Redan för en hel nation kan nationalmedvetandet blifva en tom sjelfvisk form, om det icke fyller sig med ett innehåll af verklig bragd i krig eller fred. Än lättare sker detta hos individen, som i patriotismen blott njuter af sin något uppstämnda sjelfkänsla – detta om han icke ger sin patriotism ett innehåll af patriotisk handling. Utomordentliga tider 40
kunna kalla medborgaren till verksamhet för fäderneslandet, äfven utom den sjelfvalda kretsen för hans arbete. Men det första patriotismen af oss begär, är att hvar och en skall för fäderneslandets bästa väl fylla sin plats, manligt och dugligt sköta sitt anförtrödda värf. Detta är således sann patriotism hos Eder Herrar, att i här fyllen Eder plats, på det att I i en framtid mån kunna fylla andra för Edert fosterlands samhällslif omedelbart verkliga uppdrag. Och jag talar till Eder rätt ur min själ, då jag säger Eder: hyllen icke hos Eder sjelfva, icke hos andra denna toma fosterlandskänsla och dess yttringar i lika toma ord, utan hyllen den, der den bevisar sin verklighet genom arbete i 50
fosterlandets tjänst för hvarje tillryggalagd dag.

Ähörare Höst-Termi 1856.

<u>Indelarna</u>	<u>Akademiska Studier</u>
Thorbj. Åberg	1 ^a
J. W. Forszell	1 ^a
J. W. Julin	2 ^a
Alm. Beckman	1 ^a
C. G. Brothnerus	2 ^a
Emil Bröck	2 ^a
Broo. S. Malmström	
Vilh. Gahr. Lager	
Joh. A. Malmberg	2 ^a
Carl Hugo v. Beckman	2 ^a
Carl S. Erikson	Nils Carl. Nordenskiöld
	August Winters
	Carl Joh. Lindqvist
	Joh. Gahr. Forsjö
	Carl Nymanberg
Alm. S. Sjöberg	
Joh. Petter Almqvist	2 ^a
Carl Petter Bergman	2 ^a
Pet. Emil Söderström	
King. Simon	
	Franz Stj. Ahlberg
	Petter Nils. Lagerstedt
	Abraham Sjögander
Stj. S. V. Th. Th. Th. Th. Th.	
Carl Alm. Höv	
Stj. S. S. S. S. S. S.	
Franz Abrah. Larsson	
	Anders Forsberg
	Carl Petter Lagerstedt
	Joh. Gahr. Larsson
	Stj. S. S. S. S. S. S.
	Stj. S. S. S. S. S. S.
	Carl Joh. Larsson
	Joh. S. S. S. S. S. S.
Joh. Pet. Forszell	
Carl S. S. S. S. S. S.	Carl Ströblom

J. V. Snellmans egenhändiga förteckning över åhörare av hans föreläsningar hösten 1856, se texterna 191 och 192, ingår i handskriftssamlingen i HUB.